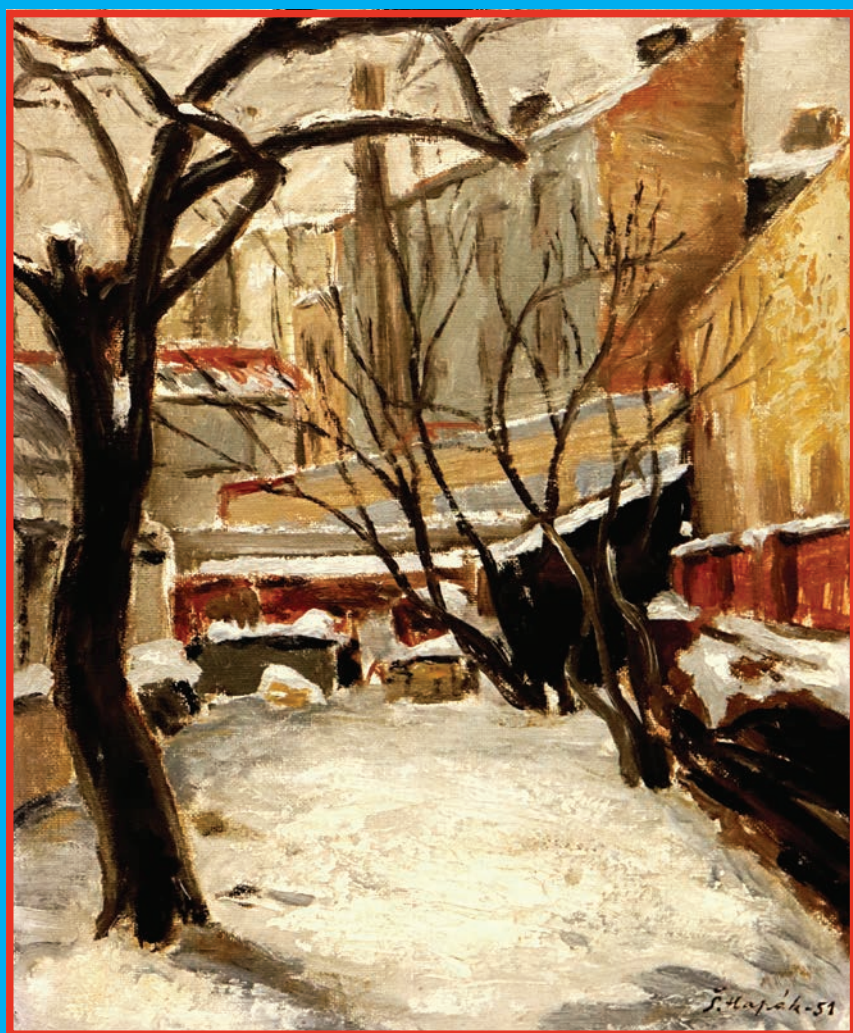

ДУНАЯ

№ 6 2021

ДУКЛЯ

Рік видання 69 № 6 2021

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajinských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.
IČO: 37874047

Dátum vydania: december 2021

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ОЛЕКСАНДРА ІГНАТОВИЧ,
ГАННА КОЦУР,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 €.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5
Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box
164,82014 Bratislava 214,

e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk

ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Ірина Мацко З нових віршів	2
Леопольд Лагола Пташиний спів	9
Тарас Прохасько Спалене літо	18
Сергій Грабовський Українська діаспора	22
Ольга Фабрика-Процька Функціонування словацько-українського пісенного фольклору (на прикладі фестивалю «Маковицька струна»)	29
Петро Кралюк Українські корені Федора Достоєвського	36
Микола Зимомря «На калиновому містку радостей і печалей...»	41
Вадим Пепа Чи був Кий перевізником?	43
Ігор Дем'янчук Товариш Путін, ви «большой ученый»	55
Юрій Винничук «Україну и украинцев необходимо уничтожить»	60
Іван Златокудр Вірші для тебе	62
Сергій Дзюба Переклади поезії з німецької літератури	69
Мар'яна Нейметі Суботні люди Івана Яцканина	76
Михайло Роман Треба ж постаріти, щоб нарешті побачити й зрозуміти красу?	80
Микола Мушинка 72 оповідання в одній книзі	82
Новий погляд на двісті років української літератури Закарпаття	84
Ярослав Поліщук Від Шевченка до Неборака	87
Олексій Вертій Кубанський материк української духовности.....	91

ПОЕЗІЯ

Ірина МАЦКО

*Присвята Україні
до 30-річчя Незалежності*

МОЯ СОНЯЧНА КРАЇНА

Моя сонячна країна,
Моя рідна Україна!
Береги Дніпра і кручі,
Крим, Карпати – край квітучий...

Волошкова моя Нене,
Линуть серденьком до тебе
З всього світу твої діти,
Щоб за тебе порадіти.

Привітати, що ти вільна,
Незалежна, духом сильна!
Розквітай, моя країно,
Моя люба Україно!

6.2021

ОДА ВІТЧИЗНІ

Мій краю, мова твоя лине,
Як птах – прекрасна і жива.
Із мого серця сум відлине,
Як рідну землю бачу я.

Ліси безкрайні, Богом дані
Дніпро, і гори, і поля...
Ні з чим на світі незрівнянні
І ваша велич, і краса.

Без вас я ніби не існую,
А сон цей бачу наяву.
Лиш вами дихаю, живу я –
Вітчизні шану віддаю!

4.9.2021

ОЙ ЛЕТІЛИ ЛЕЛЕКИ

Ой летіли лелеки
Зимувати далеко.
В небі сумно співали –
Рідний край покидали:

Краю милий наш, краю!
Нам без тебе до жалю.
Лучимось з тобою,
Повернемось весною

На поля волошкові
І озера шовкові.
На свою Батьківщину
Вільну, в серці єдину.

Ой летять, ген, лелеки
Вже додому здалека.
Ї клином й гордо співають –
Рідну землю вітають!

7.9.2021

ДЖЕРЕЛО ЖИТТЯ

Вечоріє...
Сонце спать лягає
За обрієм далеко його дім.
А небо зорі кличе, їх вітає
І місяць сяє світлом золотим.

Яка краса, гармонія і тиша...
Не відвести очей. Душа співа.

Ця Музика природи – найдавніша.
Це – джерело життя. Вона – Жива!

Вона звучатиме, допоки Земля дише,
Допоки світ – гуманний ще, без зла.
Вже – час. Ти захисти її! Коли ще?
Даруй Любов свою! Вона всю віддала.

14.9.2021

ОБІЙМИ МЕНЕ

Обійми мене, лиш обійми.
На душі щоби затишно стало.
І долоні в долоні візьми,
Як же, рідний, мені тебе мало.

Мені мало тебе, твоїх слів,
Поцілунків і поглядів, милий.
Наших зустрічей – сонячних днів.
Мій Герой, мій коханий, єдиний.

Ти приходиш до мене вві сні.
Ти живим повернись! Я чекаю.
І молюсь, Матір Божа, Тобі:
Захисти його! Вірю, благаю.

Обійми мене, знов обійми.
Любий, ніжно, немовби востанне.
Хай не буде війни на землі!
Буде мир хай і наше кохання.

14.9.2021

ЖИВУ БАГАТО ЛІТ НА ЦІЙ ЗЕМЛІ

Живу багато літ на цій землі,
Милуюся красою, що навколо –
Її поля пшеничні, золоті,
Сади рясні, ліси, річки і гори...

Цей Рай Творець Людині заповів,
Щоби у ньому жити і кохати.
І рідну землю берегти велів,
І захищать родину, батька й мати.

Летять роки, летять... Не зупинить.
Прогрес крокує світом далі й далі.
Людино! Озирнись хоча б на мить,
Щоб зберегти красу цю і надалі.

ЛЮДИНО, ОЗИРНИСЯ ХОЧ НА МИТЬ!

15.9.2021

ГЕЙ, ЧОЛОВІЧЕ!

Гей, чоловіче!
Чи посадив смереку ти, тополю?
Чи дуба красеня, ялину чи сосну?
Не смій деревам завдавати болю!
Вони – живі! Вони дарують нам Весну.

Шануй багатство це – річки, ліси і гори...
Ти ж цар природи. Так себе й веди!
Вже час настав – живи по Божій волі,
Бо царювать не зможеш більше на землі.

17.9.2021

ПРОЩАННЯ З ЛІТОМ

Ось і прийшла пора
Прощатися з тобою,
Мое барвисте літечко. Зажди!

Не поспішай, прошу.
Погомони зі мною
І подаруй ще ранки запашні.

Я дякую тобі
За ці казкові миті,
За неба синь і за пташиний спів.

За босоніж в траві,
За сонце і за квіти,
За усмішки я дякую тобі!

17.9.2021

РУДА КРАСУНЯ ОСІНЬ

Руда красуня Осінь
Дощем мене вітала.
Постукала до шибки,
Всміхнулась і пішла.

Дивилась в неба просинь
І вітрові співала
Мелодію для скрипки,
Що в серці берегла.

17.9.2021

БУВАЮТЬ ЛЮДИ

Бувають люди
Чисті, як Небо,
Життя вдихають
На повні груди.

Бувають люди
Сильні, мов скеля,
У своїй Вірі,
А не іуди.

Та є і люди,
Як нічка темна.
Їх зрозуміти –
Праця даремна.

І як їм бути?
Вони ж не знають,
Як жити далі,
Долю шукають.

А вона поруч,
Лиш озирнися,
Подякуй Богу
І помолися.

27.3.2021

ДУША, ЯК ПТАХ ЖИВИЙ

Не роздавай себе усю,
Життя назад не повернути.
Натхнення, радість і красу
Творець нам дав, ми ж його діти.

Не роздавай себе. Живи,
Вдихай життя на повні груди!
Квітує, і будь із ним на Ви.
Хай поруч будуть щирі люди.

Не роздавай себе дарма
Тому, хто зраду, злість плекає.
Душа, як птах живий, вона
Сумує й більше не співає.

Не роздавай себе, люби!
Любов'ю справжньою, святою.
Вона відкриє світ тобі
І в серці житиме весною.

13.9.2021

ОЙ ТИ, ЗИМОНЬКО-ЗИМА

Ой ти, зимонько-Зима,
Чом ти снігу намела
Так багато біля хати,
На діброви і поля.

– Я старалась, я мела
З братом-Вітром, щоб Земля
Співом, квітом пробудилась,
Як прийде сестра-Весна.

Щоб потоки гомоніли
Та водою все омили
І життя цвіло, як сад,
А в сім'ї був мир і лад.

Снігом білим я мету
І біду всю замету.

1.2021

БАБУСИНІ ЦУКЕРКИ

Бабусині цукерки – найсмачніші
Дитинства смак я відчуваю на вустах
І твою ніжність, й очі найрідніші...
О як же рано ти пішла від усіх нас.

Маленька дівчинка ота тебе любила,
Сказать хотіла, та не знала як.
Коли ж ти птахою до неба відлетіла,
Її сердечко плакало й питало: Чому так?

Бабусині цукерки – наймиліші,
В них ласка і любов твоя була.
Вони за всі багатства найцінніші,
Ти в нашій пам'яті лишилася жива.

13.9.2021

ПРОЗА

Леопольд ЛАГОЛА

Леопольд Лагола (1918-1968) увійшов в історію словацької культури як письменник-прозаїк, поет, драматург, кінорежисер.

Народився 30 січня 1918 року в Пряшеві. Помер під час зйомок одного зі своїх найкращих кінофільмів – «Солодкий час Калімаґдори» – 12 січня 1968 року в Братиславі.

Леопольд Лагола – один з небагатьох словацьких письменників, які після входження в літературу по Другій світовій війні і лютневого перевороту в Чехословаччині 1948 року не піддалися тоталітарному політичному та ідеологічному тиску, що кілька наступних десятиліть не лише драматично, але і трагічно позначив розвиток словацького суспільства та культури. Завдяки власному досвіду (пройшов пеклом концтабору, війни і Словацького національного повстання) не піддався диктату ідеї-фікс чехословацьких комуністів щодо побудови «нового суспільства» і творення «нової людини».

Основна тематика його художніх творів – це життєві колізії часів Другої світової війни.

Утверджуючись у літературі після війни, Леопольд Лагола поставив у центрі своїх творчих зацікавлень драматургію. У драматичному дебюті «Затишок у Сеулі» (1947) він розв'язує проблему еміграції та ставлення людини до батьківщини. У драмах «Чотири сторони світу» (1948) та «Замах» (1949) повертається до життя . країни часів війни. Проблематика конфронтації великої історії з історією особистості в основі п'єси зрілого письменника-драматурга «Плями на сонці» (1967) та «Інферно» (1968). Нагадаємо, що драматичний твір Леопольда Лаголи «Плями на сонці» свого часу переклав Микола Мушинка. Прем'єра цієї п'єси відбулася 28 червня 1969 р. на сцені Українського національного театру в Пряшеві

У малу словацьку прозу 40-х років минулого століття Л. Лагола ввійшов оповіданнями та нарисами, що несуть у собі відбитки воєнного лихоліття. Ці тексти видрукувані у книзі «Остання справа» (1968). Герої його прозових творів живуть і діють у жорсткій обстановці, пов'язаній з війною. Вони не лише захищають свою гідність, постаті високоморальні, вони напружено шукають істину, сповнені дум «за» і «проти», можуть і помилятися, але, наперекір жорстокості, що їх оточує, наполегливо культивують у своїх естві людяність.

З його художньої прози впливає, що історичні катаклізми відбирають у людини усе.

(ІЯ)

Леопольд Лагола

Пташиний спів

З брами старого будинку на вузьку обережно вийшов, застібнувши пальто аж по шию, бо вирішив добратися додому навколо річки. Кінцем осені від річки тягне холодом, який просковзне всюди і раптом сяде на груди і залле холодом усе нутро аж до костей.

Густий туман рівномірно тягнувся над усім містом, а коли газові лампи розколихав вітер, то вони кожної хвилини завмирили, ніби їх щось душило.

Одною рукою притримував темний капелюх, нахиливши голову вперед проти поривчастого вітру. Йшов виснажливо, дивлячись тільки під ноги, як той, хто вперше йде по цій вулиці.

Не загнув, як звичайно, на широку головну вулицю із засвіченими вітринами, які нагадували костюл під час свят, краще тримався осторонь, обминав людей і освітлені місця. На березу ріки темно, у цю вітряну погоду, напевно, буде набережна безлюдною, хіба закохані на лавочках будуть взаємно зігрівати собі руки і ноги, сплетені у себе, мов перські борці.

Якби хтось появився, легко зникне з очей серед дерев у парку.

Однак насамперед повинен навхрест перейти через вулицю неподалік невеликої площі. Вирівнявся, щоб краще бачити. На другому боці вулиці, точно там, де буде змушений ступити на хідник, якщо зразу ж не змінить напрям, стояла невеличка група чоловіків у формах.

Вже довший час ставився байдуже до людей у формах, та краще їх обминути. Усіх. Збентежився і роздумував, аж його заболіло, як зникнути, щоб його ніхто і не зауважив. Коли нічого іншого не зійшло на думку, повільно дістав з кишені новий годинник. Не розрадило його ні рівномірне вимірювання часу, побачивши, що ті у формах і не рушили з місця, навпаки, ніби його вичікують, ще й голови нетерпляче повернули до нього. Глянув зблизька на циферблат годинника, пучками пальців постукав на сріблясту заслінку, подав вигляд, ніби саме згадав, що, властиво, дуже поспішає, подався, не угинаючи, до обмундированої групи.

Кожен, хто собі надумав, мав право зупинити його і запитати, що тільки йому заманеться, тому й не був здивований, коли один з чоловіків звернувся до нього із закликком, щоб показав документи. Поки їх діставав з кишені, подумки готувався до того, що його змусять волоктися додому на колінах або рачки, що не було аж так трудно, але безкінечно принизливо. Витримали інші, витримає і він; йому байдуже, як воно буде, був готовий до всього, чим будуть хотіти його принизити і насміятися над ним, однак тайком вірив, що з п'ятдесятирічним інтелігентом із сивиною не будуть витворяти те, що з будь-ким іншим. Паспорт тримав у простягненій руці, а той, який його взяв, не вважав хоча б жестом подякувати. Можливо, помиляється і буде змушений замітати вулицю голими руками, як певна жінка минулої неділі. Насамперед почне з купи листя. Це найрозумніше, бо ж зразу визбирає і порох під ним. Але звечора не мало б значення замітати упале листя, оскільки до ранку хідник був би, як це тепер у листопаді буває, зовсім прикритий, хоча на цій вулиці дерева були майже голі. Тепер з них звисало холодне шумовиння.

Тим часом персональний паспорт мандрував з руки в руки, аж поки не попав у руки до того, у якого була форма коричневою, мов глина і виглядав задоволений сам собою, крутився, вертівся на каблуках наглянсованих чобіт, у які ледь вмістились литка, ще й посміхався так, що це не віщувало нічого доброго. Розмахував паспортом, що зразу ж з нього вилетіли дві сторінки, а вітер, який дув від річки, ніс їх у туман з такою силою, що власник змушений був докласти усе зусилля і шукати загублені сторінки з єдиної казенної бумаги, яка дозволяла як так рухатися між людьми. Але той у коричневій формі його схопив і волік мов втікача.

– Це ваш паспорт? – навмисне запитав так голосно, щоб викликати зацікавлення прохожих. Йому сподобалась роль слідчого чи як його звати, того, який смів з кожним впоратися як завгодно.

– Це ви у кого украли? – неочікувано прозвучало тверде запитання.

– Я нікому не украв.

– Значить, він ваш.
– Так, прошу.
– Що просите?
– Нічого. Це лише прояв поваги у розмові, нас так вчили.
– У мене немає тепер часу, мені байдужа ваша повага, – насилу розлютився отой коричневий, аж йому набрякли жили, щоб голос став хриплим, щоб потім привело його до несамовитості. Що йому цього не вдалося, винуватим був цей клятий підслідний, який не змігся ні на будь-який опір. Просто сказав йому:
– Вибачайте...
– Цей паспорт не фальшивий? – прискочив до нього і верещав.
Чоловік, якого галас мав розтрощити, стояв міцно і відчував, що ні голосок не вийде з його горла.
– Я не вмю прочитувати думки. Ви знаєте, що він фальшивий.
– Ні, – видихнув чоловік і поправив собі чорний капелюх, ніби збирався йти.
Коричневий це спостеріг.
– Не брешете? – цікавився.
– Ні, – чоловіку було ніяково відповідати на таке запитання в присутності людей, зупинилися за спиною коричневого.
– І цей паспорт не бреше? – не переставав підколювати.
– А чого йому брехати? – чоловік повільно підняв плечі і подивився навколо себе, шукаючи підтримки, якщо вже не допомоги.
– Але ж я нічого, – коричневий хитромудро готувався до вершини свого виступу, бо вже досить багато людей збіглося навколо них. Потім навмисне притишив голос, щоб вимусити їхню підвищену увагу.
– То ви насправді називаєтесь Воґел*. Доктор Юліус Воґел.
– Так, Воґел, – повторив після нього чоловік і його увага зосередилася на двох сусідах, які роками його знали, тепер їх німо закликав, щоб йому підтвердили, що каже правду. Коли ні один з них не наважився, мимохіть з нього вийшло:
– Тут стоять панове, які мене знають.
Після короткого завагання один із сусідів став перед доктором Воґелом.
– Я його знаю, – сказав. – Цей пан не обманює.
Коричневий його просто не брав до відома, обертав в руках малу, зім'яту воночу книжечку і шукав у ній щось, що ніяк не міг знайти.
– Доктор медицини, – сказав недбайливо. – Я вгадав? – запитав, повернувшись до публіки, і тільки через плече утримував контакт з підсудним.
– Вибачайте, але ви не вгадали, – по-дружньому опротестував чоловік.
– Я не вірю. Ви ж лікар. Як би це могло бути інакше. Усі жиди лікарі. Це тому, щоб люди не могли обійтися без них. Щоб були незаміними.
– Я ж не лікар, пане воїне, – перебив його Воґел. – Я доктор юридичних прав.
Троє у формах вибухали сміхом. Коричневий, який тримав паспорт в руках, розігнався на Воґела мов скажений, але не доторкнувся його, лише віддав йому паспорт. Однак залишився загрозливо близько, що Воґела на місці прибив жах.
Коло, яке створили роззяви, яке постійно закривалося, зробило з Воґеля¹ полоненого.

Досі ще усе було не таке й погане, роздумував Воґел, якби не те коло. Воно скріплювало, мов обруч. Не дозволяло будь-який вихід. Воґел вважав досліджування його тотожності закінченим, то незграбно ворухнувся то в одному, то в іншому напрямку і пробував вгадати, де було б найлегше пробити це коло. Але

¹ vogel (нім.) – птах

ніхто йому не дозволив вийти з цього кола. М'ясник, у якого купував, нахилився аж до вуха своєї дружини і щось їй шепотів. Воґлові здавалося, що привітався з ним, кивнувши головою.

– Добрий вечір, – відповів Воґел, навмисне вголос, щоб розбити німе коло людей,

Його м'ясник стояв ні в сих ні в тих, йому стягло густі чорні брови, коли дуже дивувався, тут же на місці відвернувся і неймовірно швидко зник у тумані разом із своєю жінкою.

Якби ця добра імла зуміла бути ще густішою і внесла б між нього і коло людей, які його обступили, між нього і коричневого, між нього і усіх коричневих, скільки б їх не було у світі, імлу, яка помутніла б повітря, яке стало б каламутною водою після весняних злив, мабуть, потім була б ще можливість уникнути. Сам себе зловив на думці, що і роздумуючи про порятунок, наважився розмірковувати тільки про природні сили, хоча добре знав, що поміч може прийти лише від людей.

– Значить, ви суддя, – коричневий розставив перед ним ноги і дав йому зрозуміти, що все лише починається. – І як суддя ви звикли розсудити, що злочинне, і що ні. Я правду кажу?

На цей раз не чекав, як звичайно, на відповідь, продовжував, натішений новою уявою.

– По суті, ви могли б, властиво, і мене судити.

– Ви помиляєтесь, – протестував без особливої рішучості засмучений Воґел. – Я ніякий не суддя. Я простий собі юрист. Це щось зовсім інше. Я не маю нічого спільного із засудженням. Кілька років тому я був захисником.

– Я розумію. Ви вмієте чудово захищатись. Ви у цьому майстер, – радів коричневий і викликав у Воґеля погане передчуття.

– Я захищав, обороняв, як би сказати, – уникав Воґел, та й сам не знав куди, – коли до мене хтось звернувся, я взявся за його справу і захищав його перед судом.

– Отже, захисник.

– Так, захисник.

– Добрий захисник?

– Мене цікавили передусім справи, які варто було захищати,

– Значить, поганий захисник.

– Мої клієнти були задоволені.

– Справа, яка вас тепер чекає, пане докторе, чесно кажучи, не така проста, – сказав заклопотано коричневий. – Тому я так докладно вас запитував.

Не було б погано, подумав Воґел, якщо звільнюся з позиції допитуваного і почав ввічливо цікавитись, про що йдеться.

– Це має означати, що ви задумали, аби я когось захищав?

– Докторе, ви ж сказали, що це ваша професія. Не дамо ж фахівцю замітати вулиці.

– Це має бути зразу ж? – наважився ще на один крок. – В таку пору я вже дома. Будуть про мене турбуватися.

– Ні, – відсік коричневий, – цю справу вам не вдасться відкласти. Насамперед буде захист. Зробіть це коротко і все. Захисник має все у своїх руках. Загибель людини і його волю. Це ви знаєте краще такі слова розкидувати.

Воґел скрутив тонкі губи до невдалої усмішки і задумав докласти все зусилля для того, щоб розмова була діловою, оскільки у цьому вбачав єдине спасіння. Тому й почав пояснювати.

– Якщо маю захищати, то у першу чергу маю знати, кого мені захищати. Це ж умова.

Саме на це коричневий довго чекав. Смакував цю мить.

– Захищайте себе, – сказав. – Це для вас не буде трудно.

Коричневий сунув обидві руки за широкий пасок, на якому хитався револьвер у шкіряному кобурі, і оглядався так, ніби дивувався, що ніхто не аплодує.

У Воґла не залишилось дуже багато часу розібратися у своїй позиції, яка настільки покращала, що нарешті відчув себе на твердому ґрунті і захист не був для нього ніякою карою, ні приниженням, але водночас появилось щось страшніше, оскільки повинен був рахувати з тим, що появиться звинувачення, яке поставить усе на голову. Він боявся цієї гри без правил, бо знав це, як грубо до нього коричневий причепився.

– Ви думаєте, що я цей дурний, а ви розумний. Думаєте собі, що вам не треба захищатися, бо ж ви всі страшенно невинні. А я доведу, докажу, що ви обманщик, ошуканець, що, властиво, одне і те саме, але обманювати людину у формі – це небезпечно.

Коло навколо нього дедалі звужувалось, обруч зміцнювався і не було ніякої надії пробитися через нього власною силою.

– Так, – сказав Воґел задумливо, шукаючи слово, на яке міг би повісити свою згоду.

– Яке «так», ви ж захищайте себе, до біса, – лютував коричневий.

– Пішли його у гаряче пекло, – втрутився друг коричневого з круглою спиною, ніби був горбатим. Досі не сказав ні словечка, тепер його, очевидно, злило, що коричневий замотався у щось, з чого не може вийти.

– Що таке? – протестував коричневий. – Що я зробив?

– Нічого. У тому то й справа, – горбатий поправляв собі форму. – Або його звільни, хай людина зникне з очей, або його знеси зі світу без довгих розмов. Людина має знати, що вона хоче.

Коричневий хвилину переступав на одному місці, швидко опам'ятався і обрушився на Воґла.

– Я добре знаю, що я хочу. Щоб ви захищали своє ім'я.

Такого швидкого повороту, напевно, ніхто не чекав, найменше Воґел. Коричневого залила хвиля щастя, що йому вдалося так чудово завершити дріб'язкову справу. Нехай і ці молоді «зайці» дістануть своє. Вони б найкраще зразу ж стріляли. Це дуже легко. У них немає анітрохи культури. Прийде день, коли треба буде їм це розтлумачити. Для початку дає їм тепер такий урок, про який так швидко не забудуть.

– У вас німецьке ім'я, – сказав він, щоб його почула вся вулиця. – Воґел – означає птах, якби ви цього не знали. Не дозволить, щоб ваше ім'я вас обманувало. Пан адвокат, захищайтеся.

Навіть кілька машин зупинилося на вулиці й перешкоджало дорожньому руху. З цієї хвилини вже Воґел не розпізнавав обличчя людей, хоча були близько. Він відчував, що немає людини, яка б йому тепер допомогла. Був один, самітний, одинокий, єдиний у всьому всесвіті... Щось подібне ніколи не зазнав.

Хоче, щоб я захищав своє ім'я, подумав, та постійно не міг собі під тим нічого уявити, зовсім нічого.

– Ну, що робить птах? – нетерпеливо прогримів коричневий.

– Не знаю, – він чув сам себе, і зразу ж вулицею пролунав могутній вибух сміху, аж підупадав у колінах. Коричневий дав поглядом наказ, щоб усі замовкли, бо не хотів загубити основну думку.

– Отже, ви не знаєте, що робить птах? – вголос дивувався коричневий. – Людина з освітою, доктор юридичних наук. Щоб ви пропали, що ж робить птах?

– Який птах? – запитав Воґел, усвідомлюючи, що він пропав.

– Птах, – коричневий підняв руку проти неба. – А чи я знаю який. Крім того, не питаєте мене, коли я ставлю запитання. Я ж запитав, що робить птах, а ви, який птах. Нехай це буде і жар-птиця.

– Мені насправді жаль, – завертів головою Воґел.

– Вам насправді жаль. Це такий собі адвокатський зворот, коли намагаєтесь викрутитися, щоб вас людина не розуміла. Що вам жаль?

– Не знаю такого птаха.

– Ви ще в житті не бачили птаха?

– Я хотів сказати, що не знаю жар-птицю, – Воґел витирає піт з обличчя. Дуже потів. Насамперед на долонях, потім на чолі й під очима, причому, де б він не повернувся, попереду нього підскакували маленькі кольорові кільця. Точно так, як перед знепритомнінням. Це було б найкраще рішення, – подумав знеможений, – звалитися на хідник.

Коричневий ухопив його за глотку.

– Пане Птаху, скажіть нам вже нарешті, що робить птах. Знаєте, або не знаєте?

– Знаю, – Воґел відступив, щоб звільнитись від пальців, які вгрузли у нього.

– Тоді гарно із самого початку, – дорікав йому коричневий, як дорікає вчитель дурному учневі. – Птах – дивна тварина, яка що робить?

– Яка літає, – закінчив Воґел, засоромлений до душі.

– Значить, ви твердите, що вмієте літати? – зойкнув коричневий, щоб заглушити тих, які сміялися.

Погляд Воґела мимохіть заблукав навпроти до будівлі нового готелю. Тепер мене заведуть до нього, пролетіло його головою, вивезуть мене на п'ятий поверх або аж на стріху, де влітку влаштовують танці, й кинуть вниз.

Але виявилось, що коричневий милостивий. Не настоїв на тому, щоб Воґел літав, навпаки, з чортівською терпеливістю тягнув з нього відповідь.

– Ну, давайте спочатку, – допомагав Воґлу. – Моє запитання: Що робить птах? Літає. Добре. А крім того, ще що робить птах?

Воґел побачив, що у натовпі доходить до боротьби за краще місце. Кожен хотів дивитись йому в обличчя, коли буде відповідати на запитання. Забава не була справжньою, оскільки з неї не йшов жак. Така собі невинна вистава, доступна для молоді. Малий шмаркач, яким хотів батько пишатися, зненацька став перед коричневим і вигукнув:

– Птах сидить на дереві і співає.

Коли хвиля веселощів розтрощилась на черепі Воґеля, підійшов до нього коричневий, доторкнувся його, ніби хотів його розбудити.

– Пане докторе, повторіть це.

Воґел вирівнявся, відкашляв, бо його душив їдкий туман і йому хотілося блювати.

Коричневому навіть здавалося, що ця людина плаче, не очима і не вустами, але усім тілом. Поступився назад і хвилину безпорадно стояв. Тоді йому прийшов на допомогу його молодший друг, який виглядав, ніби був горбатий.

– Хай повторить, що йому сказали, – горбатий зайняв ще жорстокішу позицію. Присутні тут же запримітили несподівану зміну настрою і декотрі почали непомітно зникати у густому тумані.

– Нехай це повторить, – горбатий зайняв ще грізнішу позицію. – Я б йому радив це зробити, бо інакше допоможу йому відкрити вуста.

– Птах, – Воґел капітулював, – птах сидить на дереві і співає.

Коричневий між тим подався вбік і продовжував:

– Правильно. Птах сидить на дереві і співає. Так ви це сказали?

– Так.

– А тепер зробіть місце біля дерева. Наш пан доктор покаже нам, як птах сидить на цьому дереві і співає.

Воґел не пам'ятав, щоб колись у житті ліз на дерево. Кілька сильних рук не терпляче штовхало його під дерево. Головою ударив об стовбур і відчув його холодну і рябу кору. Капелюх опинився на землі, коли зігнувся, щоб його підняти, раптом оволоділи ним чийсь руки.

Тепер стояв зовсім близько воґого дерева, ступив на купу слизького листя, яке утікало йому з-під ніг, обшупав руками чоло, де його неймовірно пекла шкіра.

– Давай, давай, – почув за спиною, та він не знав, що йому робити. Дерево не було високе, стовбур був досить об'ємним. Воно було третім у довгій алеї, яка вела до ріки. Йому здавалося, що у дерев навколо ріки набагато гладкіша кора. Щоб у цьому переконатися, Воґел доторкнувся долонею дерева.

– Слава, – вигукнув хтось, після нього тут же промовив коричневий:

– Поступ правильний. Насамперед треба руку простягти і напружити м'язи, пане докторе, з допомогою розуму ще не можна лізти на дерево. Ваша надумана раса вважає, що за допомогою розуму все можна. Але ж бачите на власні очі, що вилізти на таке мізерне дерево розум не допоможе.

Воґел обняв стовбур і притиснув до нього щоку. Потім трохи відійшов від нього, відштовхнувся обома ногами і хопився стовбура. Ще кілька разів підстрибнув спритніше, пальцями хапався гострої кори, здавалося, що їх зламає, але ногами ніяк не міг зачепитись і підпертись, то кожного разу зсунувся на землю, долоні й обличчя притискав до поверхні стовбура, який його до крові подряпав і здер шкіру на лівій щоці. Біль від подряпин проникав у саме серце.

Воґел вголос простогнав і сів навпочіпки, ніби мав корчі у кишках. Йому було вже байдуже, лиш би не терпіти невиносний біль.

Але коричневий не дозичив йому відпочинок. Схопив його ззаду під пазухами і поставив на ноги. Потім відчув ще кілька рук, які на наказ «раз, два, три» підняли його високо над землею і так його тиснули до дерева, щоб не впав, поки Воґел мимоволі не ухопиться гілки над головою. Тоді його всі руки одночасно відпустили і Воґел цілою вагою свого тіла одвиснув на одній руці, яка трималася вузлуватої гілляки. Ступнями упирався об стовбур, щоб по ньому вилізти, сковзнув і знову дряпався вгору.

– Птах, який лізе по животі, – вигукнув голос з юрби, і йому задавалося, що усе місто аж трясеться зі сміху.

– Всі знаємо, – коричневий знову узяв слово, – що нема такого птаха, який би ліз по животі. Однак не в цьому справа. Звинувачений повинен захищати своє ім'я тим, що присяде на гілляку і буде співати як птах.

Дальші слова зникали у верескотні та сміху.

Воґел зібрався з усіма силами і вискочив на гілляку, де залишився, зовсім виснажений, лежати на ній. Серце йому йшло розірвати, коли спер розпалене закривавлене обличчя об прохолодну поверхню гілки. І раптом йому здавалося, що біль послабшав.

Біль у нього поширювався з грудей униз аж по кісточки. В колінах його кололо,

ніби від розпалених голок. Йому було соромно за своє тіло, яке міг приголомшити звичайний біль. Зглибока зітхнув, ловлячи повітря, яке задавалось йому дедалі рідшим, і глянув на вулицю. Здивувала його відносно невелика кількість роззяв. Здогадувався на дві десятки або навіть менше. Здалеку, мов із-за занавіски, через туман пробивалися кольорові світла, зокрема жовтувате і зелене й кілька разів ломилися і відбивалися на вогкому і гладкому асфальті. Перед театром чекали люди на початок вечірнього спектаклю. З кав'ярні на набережній долинала музика. Там, за важкими занавісками у жовтогарячому світлі, напевно, танцювали.

За хвилину усе міняється, – заспокоював себе Воґел. Жінці про це розкажу, але забороню, щоб про це дітям розказувала. Обличчя може людина подряпати, упавши зі сходів. Завтра не піде на роботу, посилатиметься на нежить. Кінцем листопада у будь-кого трапляється. День-два полежу у теплом, може, і довше. Поки рана на щоці не загоїться, триватиме найменше два тижні. Якщо не дістане інфекцію. Поранення від кори дерев може бути небезпечне. У корі сновигають усякі дрібні тваринки, які легко заносять бруд у відкриті рани. Однак кора дерева чистенька немов ніж.

– Справжній птах, – показував угору горбатий, – замовкне, коли наближається вечір, співати почне на світанку.

– Розбудіть його, – пропонував хтось розчаровано, кинувши недогризок яблука поміж гілки. Воґел, у якого недогризком потрапили у вухо, присів і обережно сперся спиною на гушавину гілок. Дерево вороже ставилося до нього, тиснуло, кололо, де лиш могло здирало шкіру.

Більшість глядачів тепер перемістилась під дерево. Показували на нього, повернувши голову вгору.

– Його не видно. Нехай пересунеться вправо, – кричав горбатий і розкашлявся від сміху, уявивши собі, до чого б дійшло, якби Воґел перемістився хоча б на один сантиметр.

Тоді обізвався молодий кавалер удруге:

– Хай вже співає, – накинувся на коричневого як хтось, кого тільки це й цікавить, чи Воґел виконає наказ, як належить або ні. Очевидно, сам у цьому сумнівався.

Коричневий зміряв його поглядом, повним зневаги до людини, яка не вміє захоплюватись грою і тупо очікує тільки те, чим воно закінчиться.

– Що на мене витріщив очі? – кавалер втрачав розсудливість. Воґел на дереві перестав на хвилину бути у центрі уваги.

– Що таке? – коричневий хотів уникнути відкритому розриву.

– Що? Більше пів години мудруєш тут про те, що немає ніякого значення. Людина має знати, що вона хоче. Має знати свою мету. Якщо мені хочеться, щоб хтось не стояв на хіднику, а замість того виліз на дерево, то я йому чітко скажу: Лізь на це дерево. Коли у мене є бажання почути його співати, як птаха, тоді скажу: Співай, як птах. Хай йому буде Господь милосердний, якщо не буде співати, як птах. Але він повинен отримати чіткий наказ. Ті, які тут навколо тиняються, хай ідуть до дідька, коли воїни зайняті. Інакше буде це панство у цивільному думати, що ми тут для того, аби їх розважати.

– Ти зі мною так не будеш говорити, заєць один, – лютував коричневий.

Горбатий приєднався до коричневого і молодий кавалер, блідий в обличчі, пішов собі звучними кроками, залишаючи за собою пригнічення, яке так легко не вдасться розвіяти.

Голос коричневого провіщав зло, звернувшись до Воґеля, який стирчав серед гілок.

– Співай, задрипанець, бо насправді пуцу у тебе кулю.

Воґел побачив, що люди розходяться.

Спочатку був переконаний, що якби тут був один, без свідків, не було б простішої справи на світі, як співати, хоча б як птах. Так, як йому веліли. Але тепер, коли раптом почав простір навколо нього випорожнюватись, не знав чому його охопив страх, аж відчув близькість смерті. Йому задавалося, що погрози, точно так як глузування зібраних роззяв, дали б якийсь сигнал його пташиному співу.

– Будеш вже, нарешті, співати? – пригрозив револьвером коричневий.

Обличчя Воґеля в корчах зовсім змінилося. Безумно рвав щелепою, та коли йому роззявило уста, виходило з них лише сичання. Аж після того, як Воґел вже синів на висках і біля вуст, бризнув з його горла викрик, який рвав серце.

– Аааааа, – протяжно звучало у коронах дерев аж до самої ріки.

Але тим вниз, під деревом, раптом зовсім не було до сміху. Ще і коричневому. Останні свідки швидко зникли в тумані.

– Що це таке? – лютував коричневий. – Що це за спів? Так співає птах?

– Аааааа, – заголосив Воґел ще раз, але сильніше, ніби хотів, щоб йому при цьому жили тріснули.

– Чого ревеш? – коричневий вимахувався револьвером.

– Аааааа, – верещав Воґел, ніби не хотів вже ніколи перестати.

– Отак крикає крук, – безсильно хрипів коричневий. – Я ж тобі казав співати. Маєш співати, як птах.

– Аааааа, – Воґел лякався власного голосу, який дерся з нього, але якимось зовсім не по-людському. Звучав верескливо, йшов з нього жах. Одна жінка, яка була близько, одчайдушно затуляла собі вуха.

З другого кінця вулиці вертався молодий кавалер ще з дальшим. Вже здалеку по шапці було знати, що це офіцер.

– Аааааа, – Воґел хрокав в якійсь агонії, яку сам викликав.

Після короткої розмови з коричневим, чоловік в офіцерській шапці подивився на Воґла.

– Злізайте і щезніть звідси, – сказав.

Воґлеві зразу стало ясно, що цей наказ важче виконати, ніж якби від нього хотіли, щоб літав. Сльози текли проти його волі. Як має людина тепер далі жити, вирувало у його голові. Як можна після всього цього злізти з-поміж гілок, стати на обидві ноги й далі жити, ніби на цьому дереві ніколи не бував.

– Ви мене вбили, – кричав Воґел.

– Не дурійте. Ніхто вас і не доторкнувся, – суперечив той в офіцерській шапці, і, напевно, дбав, щоб не порушити свою гідність.

– Ви мене холоднокровно вбили, – повторював Воґел тихше, ніби йому аж так не залежало на тому, чи той там вниз його почує.

Потім розпростер обидві руки далеко перед себе, що його переважило, втратив рівновагу, затріпотів руками, ніби забув, що не має крила і важко упав головою на хідник. Пізніше, коли його несли додому, прокинулось кілька сонних горобців у ластівочих гніздах і розпочали страшений вереск.

***Зі словацької переклав
Іван Яцканин***

Тарас ПРОХАСЬКО

Не можна сказати, що українського письменника **Тараса Прохаську** не знають у Словаччині та Чехії. Правда, більше його творчість знає чеський читач. Нещодавно він був гостем цьогорічного книжкового фестивалю «Світ книги» у Празі. Якщо ще недавно говорилося, що за межами України мало знають українську літературу, то у Чехії її знають і говорять про неї.

Для письменника типове, що у своїх текстах поєднує містику і філософію. Автор належить до тих письменників, філософів буття, які намагаються йти шляхом українського філософа Г. С. Сковоро-

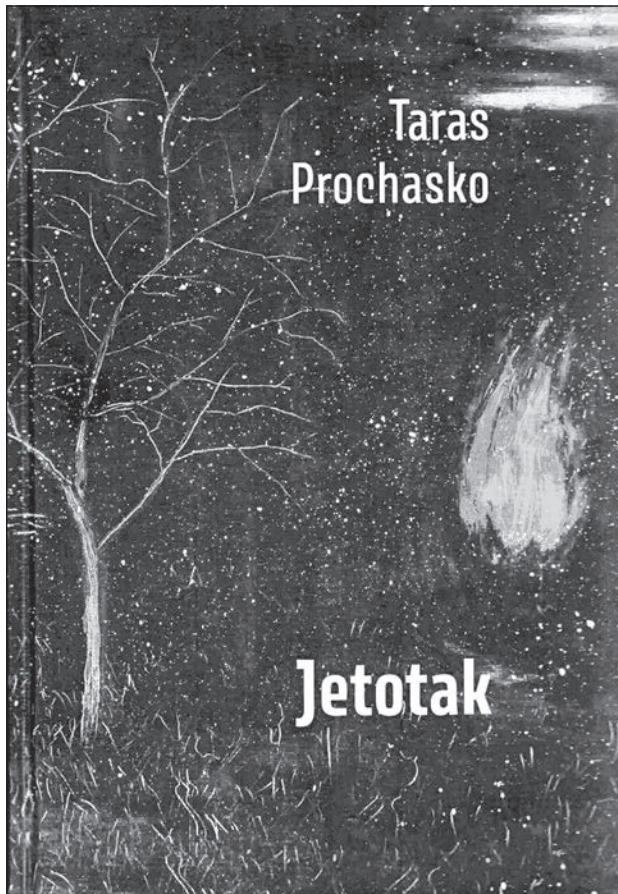
ди, які живуть і пишуть згідно за власними принципами.

Нагадаємо, що його роман «НепрОсті» вийшов чеською мовою («Jinací») у 2012 році. Його твори появились у чеських антологіях українського оповідання. Словацькою мовою появилось у 2015 р. видання книги письменника «З цього можна зробити кілька оповідань» («Z toho sa dá spraviť niekoľko poviedok»). На два роки пізніше, у 2017 р., по-словацьки вийшла книга для юного читача «Хто робить сніг», яку написав разом з Мар'яною Прохаською.

Цього року видавництво «Pavel Mervart» (Červený Kostelec) чеською мовою випустило вибране його творів під назвою «БотакЄ» («Jetotak»). Автори перекладу – Єкатерина Газукіна, Александра Войтішкова, Тереза Хланьова, Марія Іляшенко, Ріта Кіндлерова, Мирослав Томек. В анотації цього видання можна прочитати: «Якщо існує щось таке, як центральноевропейський магічний реалізм, потім це його основна книга».

Вашій увазі пропонуємо його оповідання «Спалене літо».

(ІЯ)

Спалене літо

День перший

Щось змінилося. Вже все інакше, як вчора. Літо раптом стало кінцем літа. Дощ, зовсім не літній, а дрібновітрянний, закінчиться, здається, вже восени. І нерівності кори каштанів – як химерні русла дощових річечок.

Перегородивши таке русло пальцем, я не спинив води – вона знайшла іншу дорогу.

Але я впіймаю цю осінь. Вона не вивернеться від мене.

Я відчув її ще на початку літа. Тоді було літо сухості. Адже у літі багато літ. Тепер тяжко сказати – що я відчув. Але я казав – осінь вже незабаром, вона вже десь тут, хоч її трошки.

Мені відповідали: звичайно, осінь незабаром, але хай мине літо; будеш мати осінь. А я знов – осінь можна мати і влітку.

Наймусівніше – цей період літа, коли не знаєш вранці, чи почалося вже щось зовсім інше.

Сьогодні, здається, почалося.

День другий

Існує мислення, неможливе без запахів. Або: існує мислення, чиїми категоріями є запахи. Або є такий тип мислення, де думка – запах, запах – думка.

Якщо є таке мислення – запашне мислення, – мусить бути десь філософія, для якої запах – категорія і положення.

От і сніп божого деревця, що пролежав цілий рік на шафі, пахнув лиш порошком, раптом знову вернувся до свого власного запаху. Або: одного ранку (це сьогодні) запах божого деревця опанував усім: цілий сніп його перестав пахнути порошком, як було зимою, весною і літом.

Це справді тавро осені.

Але що таке осінь? Осінь – привид.

Або: осінь – привід.

Або: осінь – це провід.

В кожному разі ми хотіли попрощатися. Наперед вибрали маленький підміський ресторанчик (маленький лісовий ресторанчик). Хотілося думати, що стіни з чистого дерева пронизані випарами смажених грибів. До них – темне пиво.

Ми приїхали двоє на авті. Я провадив, бо вона хотіла багато курити. Грибами, розмоченими і розкришеними, пахло все повітря, що охоплювало нас поза автом. Ті слуги повітря виривалися неперервними з тунелів, які можна було простежити аж до повної темряви лісового муру.

В ресторані запах грибів обірвався. Але ми їли так багато, що не встигли попрощатися.

Бо вважається, що прощатися – це говорити, а не разом їсти.

А потім дощ не припинявся. Ми сиділи в авті, відчинивши двері, загорнулися у картаті пледи і говорили. Вона трусила на плед стільки попелу, що розпоршилася якась така сіра пляма, в якій можна було побачити не менше, ніж у вилитій з філіжанки кавовій гущі.

Ми опустилися у відвертості аж до дитинства.

Або: ми піднялися у своїй відвертості аж до дитинства.

Дощ заливав вікна. Осінь хотіла погасити літо вщент. Я не витримав. Вибіг під дощ і поклав на скло цілу долоню. На одну хвильку потік спинився нижче долоні. Я побачив її як червону цятку, потім – як білу пляму. Потім побачив усю. Як крізь діафрагму фотоапарата. Або: як ясну акварель. Вона дивилася на мене і, певно, посміхнулася. Але того я вже не міг бачити, бо вода перелилася через руку і вже не відсту пала. Вода перемогла, як вранці. Але вчора вранці.

Ми поїхали до міста.

Фройд би все зрозумів.

Або: лиш Зігі Фройд знав би, про що ми не говорили по дорозі.

Або: професор Фройд знав би, про що питати завтра. Але з кожної фрази про Фройда випливало зовсім не те, що було з нами в місті.

Ми приїхали прямо на вокзал. Вона поїде поїздом через Карпати й інші гори.

День третій

Мабуть, я б відчув зближення і вересня 1914 року, і вересня 1939 року. Бо чомусь настирливо передчуваю цей вересень.

Але тепер я маю роман з вулицею.

Або: вулиця фліртує зі мною.

Цілий день я провів з нею. Від холоду подошової порожнечі ранку до переповненого людьми віддзеркалення мучивного, мало не осіннього сонця у блискучій від тисяч попередніх стежок бруківці.

У цієї вулиці натура латиноамериканки. Вона – авеніда. Вона лиш цілий день п'є каву. Вона так заповнює безсенсовність. Кава – її сенс.

Або: її сенс – кава.

Або: кава – засіб – мета, мета – кава.

Або: кава – кава – кава...

День четвертий

Хронологія – річ непотрібна. Навіть для мого щоденника. Я просто хочу запам'ятати кожну риску. Цього досить, щоб обійтися без дат.

Більше нічого не вловив із сьогоднішнього дня. Бо як можна вловити підступи осені.

День п'ятий

Вона прислала мені магнітну стрічку. Там сказано те, що вона не спромоглася сказати вголос. Те, що б знав Зігі Фройд.

Вона ще не знає, що неспроможність сказати вголос не замінить ніщо. Але я слухаю її голос. Я їй якось допоможу багато чого зрозуміти.

Добре допомагати мудрим жінкам – вони знають, хто їм допомагає.

Або: добре рятувати мудрих жінок – вони завжди пам'ятають того, хто рятує.

Хіба може в кінці літа статися горіхопад? А тепер стався. Значить, це вже не кінець, а початок.

Болить голова: мої домашні мурашки кудись перебираються. Може – шукають, де зимувати, А може – збираються за Карпати й інші гори. Вони звикли до неї.

День шостий

Приснився вірш. Це після вчорашніх горіхів.
Чорним горіхом небо,
здається, розколеться – буде крик,
а здається, ми так, як незабаром буде
повні жмені різних горіхів
і ще кілька там на лавці.
Це ті неба, що були колись вгорі.
Докинь ще чорне,
здається, розкришиться – буде крах.

День сьомий

Я підю пішки через Карпати. Я спалю цей міст.
Або: я спалю це літо.
Я спалю ці папери. Я хочу навечно запам'ятати спокусу осінніх гір. Сухість
випаленої сонцем трави, крихкість перегрітого моху, запах подушених ожин.
І з цим прийти до неї.
Спалю літо – мені бракує її, як осені. Коли палять літо, є осінь. Буде осінь –
буде вона. Вона сказала, що буде восени. А це – хіба не осінь.
Нема лиш диму і попелу. Як палення листя на вулицях пізніми осінніми
вечорами, коли не видно ні диму, ні попелу, але яскраво уявляєш собі хмари
диму, що шарпають темряву розвіяними іскрами, і попіл, цілі гірки попелу,
який ще довго зберігає форму листя.

День восьмий

Я ж учора до самої ночі просидів з авенідою. Її вечір пахнув жінкою, нама-
щеною на ніч кремом. Обіцяв прийти сьогодні зранку на каву.
Там, де я п'ю каву, було так накурено, що я опинився у п'їтмі. Якась не-
прозора прірва. Але вона мене побачила з іншого кінця пивниці. Так, як я
побачив її крізь воду. Лиш я, мабуть, нагадував гравюру.
Вона перейшла до мого стола зі своєю філіжанкою і сіла поруч. Вона дослу-
хала до кінця власне ж послання на магнітофоні. Лиш тоді почала говорити.
І спитала, чи в мене нема сигарети. Вона вміла питати такі речі зовсім не
банально. Але я не курю. Та сигарета в мене є. Я тримаю в кишені одну з її
сигарет ще із залитого водою авта.
Ми скуримо її разом. Я хотів би покурити після неї. Але вона обов'язково
зачоче хоч раз затягнутися після мене. Так ми вперше торкнулися губами.
Ми таки спалили літо.
Тим більше, що до мого берета прилип жовтий листочок.
Тепер я спалю свої папери. Я попросив запальничку. Лиш напишу ще одну
фразу.
Хоч пали, хоч не пали – літо є тим, що не забувається.
Тепер от палю. Бо вже осінь.

Сергій ГРАБОВСЬКИЙ

Українська діаспора (Історико-теоретичний абрис)

Найрізноманітніші питання, пов'язані з українською діаспорою, ось уже понад 30 років – з часів перебудови – перебувають у центрі уваги вітчизняних народознавців, публіцистів, політологів, демографів, етнологів, культурологів, літературознавців та фахівців інших соціогуманітарних дисциплін. Опубліковано десятки наукових і науково-популярних книг, довідників, у тому числі енциклопедичного характеру, тисячі газетних статей про тих чи інших діячів діаспори, про організації, які існували й існують нині в ній, про історичні трансформації різних складових діаспори.

Обсяг інформації про українську діаспору сьогодні несумірний з тим, що було наявне до перебудови та відновлення незалежності України. Проте нерозв'язаними залишається низка проблем – не в останню чергу тому, що сам феномен діаспори досить динамічно змінюється. В тому числі зазнає змін і сам об'єкт, описуваний поняттям «діаспора». Відтак це поняття в сув'язі зі спорідненими вимагає концептуального осмислення та переосмислення. У цій статті, ясна річ, я зможу лише окреслити абриси актуальних проблем.

Поняття «діаспора» є, вочевидь, одним із найуживаніших в українській соціогуманітарній науці й у публіцистиці. Далеко не завжди воно вживається доречно, часом обсяг позначеного ним явища звужують, часом розширюють. Щоби мати змогу розібратися в пов'язаних з поняттям «діаспора» питаннях, варто звернутися до історії її формування. Але спочатку – про саме поняття.

«Діаспора (від грецьк. – розсіяння) – 1) частина певної етнічної спільноти (народу), яка постійно проживає поза межами історичної батьківщини в іноетнічному чи інонаціональному середовищі на правах або зі статусом національно-культурної меншини; 2) етнічна меншина, яка зберігає зв'язок зі своєю батьківщиною, національні традиції тощо». Так визначає діаспору «Енциклопедія історії України». Інші визначення назагал кореспондуються з цим. Утім, у сучасній західній науці останнім часом з розумінням діаспори (як і з іншими засадничими поняттями) відбуваються дивні речі. Скажімо, авторитетний енциклопедичний тлумачник Merriam-Webster, упорядкований 1828 р., подає лише два значення слова «діаспора»: розселення євреїв із давньої Палестини по світу та розселення чорношкірих африканців по світу й місця, де вони живуть. Інших діаспор, виходить, не існує чи вони не варті уваги.

Втім, будемо керуватися наукою, а не модною ідеологією. І тут одразу ж виникає низка питань, які мають як теоретичне, так і практичне значення. Скажімо, у Словаччині (Пряшівщина) станом на сьогодні проживає близько 10 тисяч осіб, які ідентифікують себе як українці. Вони є там автохтонами, а

водночас мають статус національно-культурної меншини (загалом у Словаччині офіційно проживає 55 тисяч українців, реально – близько 100 тисяч). Загалом автохтонів-українців у Словаччині приблизно вдвічі більше, ніж 10 тисяч (це не рахуючи т. зв. русинів та словаків греко-католицького віросповідання; останні зазвичай є асимільованими українцями). Тому українців Словаччини дослідники слушно поділяють на три категорії: автохтони, чий предки мешкали на землях з переважно українським населенням до утворення і проголошення Словацької Республіки; емігранти, тобто українці, які переселилися на терени Словаччини або за часів Чехословаччини, або після відновлення незалежності Словаччини 1993 року; діаспора – всі інші, в тому числі нащадки політичних емігрантів 1920 – 1930-х років та громадяни України і держав ЄС українського походження. Втім, в усіх групах можуть бути (і є) персоналії, які не підтримують зв'язків з Україною й не заявляють про своє походження, виглядаючи асимільованими, хоч вони чи їхні нащадки можуть у майбутньому стати активістами української діаспори.

На цьому прикладі ми бачимо, яким складним є визначення конкретних груп населення, які належать як до української діаспори, так і до зарубіжного українства – такий термін зазвичай уживається для позначення тих груп осіб українського етнічного походження за межами України, які визначають себе як українці, в тому числі й тих, хто мешкає на традиційних українських етнічних теренах чи на територіях дифузного розселення.

«Вперше термін діаспора було застосовано щодо єврейської спільноти, яка після Вавилонського полону – насильницького переселення євреїв у VI ст. до н.е. вавилонським царем Навуходоносором II до Вавилонії – розселилася поза межами Палестини. Згодом це визначення поширилося й на інші еміграційні групи та релігійні громади. Діаспора як певна етнічна меншина в тій чи іншій країні може існувати як закрита територіальна громада, наприклад китайська, або як міграційна група, яка прагне до швидкої асиміляції з місцевим населенням, або як община зі сталими, тривалими та розгалуженими зв'язками з історичною батьківщиною та спорідненими діаспорами в інших країнах (єврейська, грецька та ін.), – зазначає «Енциклопедія історії України». І тут також виникають певні питання. Так, справді, історично першою діаспорою були розсіяні по різних країнах євреї. А потім, очевидно, наймасштабнішою класичною діаспорою стала вірменська. В обох випадках йшлося про втрату державності історичною батьківщиною: для вірмен це сталося 1375 року, хоч і до того значні вірменські громади існували в багатьох країнах, у тому числі й на українських теренах. Єврейська та вірменська діаспори доволі стійкі, хоч утворені задовго до формування відповідних націй; інтегруючим чинником тут виступав етнорелігійний – юдаїзм у євреїв та Апостольська церква у вірмен. При цьому євреї на розсіянні виробили декілька мов, проте їх об'єднували релігія і сформована на її основі історична пам'ять (нехай з істотними домішками міфології); у вірмен в основі єдності лежали мова й писемність, релігія і традиції. Що впадає в очі: жодних зв'язків, крім духовних, з історичною батьківщиною юдейська діаспора не мала впродовж більш ніж тисячі років; вірмени діаспори також таких зв'язків не мали кілька століть, проте зберегли свою окремішність.

А тепер звернімося безпосередньо до української діаспори.

У часи формування модерної української нації українські землі були розділені між двома державами: Російською імперією та імперією Габсбургів

– Австрійською імперією (пізніше Австро-Угорщиною, Двоїстою монархією). Останню вирізняла певна специфіка: Східна Галичина та Буковина належали до коронних земель Австрії, Закарпаття – до Угорщини. У перших двох коронних краях становище українців було в національно-культурному сенсі не ідеальним, хоч і цілком прийнятним, а от у соціально-економічному плані далеко не найкращим. На Закарпатті (на теренах нинішньої України, Словаччини, Румунії) українці були об'єктом колонізації та мадяризації.

Натомість підросійська Україна була, умовно кажучи, «колонією європейського типу». Термін «внутрішня колонія», який популярний серед нинішніх російських аналітиків, тут не годиться – внутрішньою колонією, всередині російських земель, був і є Татарстан. Крім того, не слід плутати колонію з поняттям «заморська територія», як це нерідко робиться. З цього приводу донині зберігає актуальність характеристика відмінності цих явищ, зроблена 1928 року Михайлом Волобуєвим-Артемовим, який зазначав також, що в економічному та культурному плані деякі колонії можуть бути розвиненішими за метрополію: «Уся плутанина виникає через те, що вважають, ніби колонія має бути обов'язково відсталішою порівняно з метрополією, і що колоніальна політика обмежується лише «експлуатацією відсталого господарства колонії», натомість «суть наслідків колоніальної залежності для колонії «європейського типу» полягає передусім у відхиленні розвитку продуктивних сил на користь економіки метрополії».

На думку автора цієї статті, діаспора утворилася у часи формування модерної української нації та під впливом цього формування – це ХІХ і початок ХХ століття. До того належність до шляхетського і чернецького стану визначала одні правила самоотождення, до селянського – інші, до козацького – ще якісь, а загалом різниця між станами була більшою, ніж різниця між українцями та іншими народами. Формування модерної нації пов'язане з кодифікацією «живої» мови як новітньої літературної; з діяльністю тієї частини шляхти, яка дбала про поширення освіти серед простолюду; з освоєнням земель Причорномор'я, Приазов'я та Криму, в тому числі силами втікачів із володінь поміщиків та вільними селянами й козаками; з революцією в Австро-Угорщині, в якій узяли участь українці-русини як самостійна потуга; з початком діяльності на Наддніпрянщині перших таємних товариств, які мали на меті здобуття Україною самостійності і встановлення конституційного правління; з поширенням ідей правової рівності всіх верств суспільства. І це лише в першій половині ХІХ століття, а в другій половині процеси українського націєтворення стали незрівнянно потужнішими.

У другій половині ХІХ століття розпочалася т. зв. трудова міграція із Галичини та Буковини за океан, переважно до Канади, але не тільки. Стала осередком цієї хвилі міграції й Велика Британія. Там першою громадою етнічних українців виявилися емігранти, які не доїхали до Америки; комусь із них не вистачило грошей, а хтось віддав перевагу роботі на британських фабриках і шахтах, а не на канадських цілинних землях. Так само «трудовою» (тобто селянською) стала масова міграція українців на російський Далекий Схід, до Маньчжурії та Середнього Сибіру. Формувалася українська діаспора у вигляді певних громад, переважно культурницька та адміністративна, в Петербурзі й Москві. У Європі з'явилася також українська політична еміграція, відомі представники якої – М. Драгоманов, С. Подолинський, С. Степняк-Кравчинський. Уже в ті часи постало питання, яке стало нагальнішим пізніше: на-

скільки релевантно вважати належними до діаспори студентів і докторантів, які проходять навчальний курс за межами етнічних українських земель, або ж сезонних робітників і працівників, які на рік-два виїхали в інші країни (як зробив під час першої російської революції Г. Петровський, котрий переїхав із політичних мотивів на певний час до Рура і там працював на металургійному заводі)?

І ще таке питання. У Вікіпедії (стаття Українська діаспора) Малиновий, Жовтий, Сірий і Зелений Клин названі осідками української діаспори в СРСР. Натомість у статті «Малиновий Клин» в Енциклопедії історії України термін «діаспора» відсутній, як й інші означення цих земель. Там ідеться про райони компактного проживання українців на Північному Кавказі, які українці колонізували впродовж кількох хвиль переселення. Натомість Ф. Заставний зараховує їх до східної діаспори. Жовтий Клин у Поволжі зветься «українською етнічною територією», заселення якої розпочалося ще в XVII столітті. Сірий і Зелений Клин масштабно заселялися українцями пізніше, у XIX – на початку XX століття, хоча перші переселенці з'явилися там ще в XVI столітті.

Далі, який час і які умови потрібні, щоб територія переважного розселення українців (із політичною визначеністю, до речі, – були ж Чорноморське, Азовське, Кубанське та Волзьке козацьке військо як самоврядні структури зі своєю територією та звичаєм, а протягом 1917 – 1922 рр. – Кубанська Народна Республіка та автономні структури в Сибіру й на Далекому Сході) вважалася українською етнічною територією чи бодай територією дво- чи триетнічного дифузного розселення, а не поселенським анклавом? Малиновий і Жовтий Клин заселялися українцями одночасно з Причорномор'ям та Приазов'ям, а то й дещо раніше, а на Зеленому Клинні українці з'явилися значно раніше, ніж на Кубані. Наразі із усіх наведених українською етнічною територією вважають лише Кубань, де до Другої світової війни українці становили переважну більшість населення і де в добу українізації діяли українські культурно-освітні інституції та преса. Але... Кубань нині є осердям російського шовінізму, де українцями вважає себе зникама меншість, хоча кубанський «козацький» сепаратизм живий донині.

«Найдавнішою, тобто найпершою, українською діаспорою є малознані в Україні бачванські руснаки, або русини-українці Бачки та Срему. Їхня 20-тисячна громада нині живе головним чином у Бачці, Сримі (Сремі) й Славонії – регіонах сучасних Сербії та Хорватії. Це нащадки переселенців із північно-східної Пряшівщини і Закарпаття, які в середині XVIII ст., гнані злиднями та безземеллям, переселилися на Балкани». Такі відомості містяться у Вікіпедії. Але чи була це одразу ж власне українська діаспора? Навряд чи. Адже українські сюжети з'явилися там, наскільки авторові відомо зі спілкування з деякими інтелектуалами цієї субетнічної групи, лише з початку XX століття.

Події Першої світової війни мали наслідком вибухове зникнення аж чотирьох імперій (Російська, Австро-Угорська, Германська, Османська), не менш вибухове прискорення процесів націєтворення та утворення кількох десятків нових або відтворених незалежних держав. Одним із цих держав удалося втриматися, другим – ні, треті зберегли формальну державність на урізаному територіально просторі. До останніх належала Україна, яка до початку 1930-х мала певну, не лише формальну, автономію у складі СРСР. Процеси

т. зв. українізації охопили не лише радянську Україну, а й Кубань і Зелений Клин на Тихоокеанському узбережжі. Були спроби приєднати українські землі на Далекому Сході до Української держави; Далекосхідна республіка 1920 – 1922 рр. до певної міри була українською, з різних боків фронту діяли українські формування й існували самоврядні структури, але в середині 1920-х українізація припинилася, затим українці там перетворилися із меншини на територіях дифузного розселення на діаспору.

Події 1918 – 1921 років мали наслідком новий переділ України. Останню було поділено між чотирма державами; автономія радянської України, як уже було сказано, зникла на початку 1930-х, хоча номінально УСРР залишалася «державою» у складі СРСР. Лев Троцький, один із руйнівників УНР, але водночас один із ініціаторів комуністичної «українізації» в якнайширших формах – аж до запровадження української мови в територіальних військових формуваннях, створення шкіл червоних старшин (офіцерів) та вироблення української військової термінології, – на еміграції в другій половині 1930-х писав: «Розіп'ята між чотирма державами, Україна нині посіла в долі Європи те становище, яке займала в минулому Польща». Нагадаємо, Польща в ХІХ столітті набула образного позначення «розіп'ятий Христос Європи». А тому невірним є визначення українських інтелектуалів та митців, які проживали поза межами УСРР, як діаспори. Ні Донцов, ні Теліга, ні Липа не були представниками діаспори. Проте як у цьому плані трактувати тодішнє празьке осердя українських науковців, митців та освіти? Видається, що діаспорою слід вважати його постійний склад. А як тоді щодо студентів і докторантів, які приїздили туди із українських земель на рік-два-три? І до речі, приїзять до Західної Європи й Америки зараз?

Ту обставину, що Волинь та Галичина – це українські землі (а Берестейщина – дифузні українсько-білоруські терени), було підтверджено на міжнародному рівні одразу після закінчення Першої світової війни. Так, 8 грудня 1919 року Верховна рада Антанти ухвалила «Декларацію з приводу тимчасового східного кордону Польщі», згідно з якою лінія кордону мала проходити від Неману до середньої частини річки Буг (тобто від Гродно через Брест), а далі по Бугу. Щодо Галичини, яку на той час було вже окуповано польськими військами, Антанта, не визнавши офіційно польських анексій на сході, пропонувала два варіанти: або «лінія А» – кордон проходить західніше Львова, переважно по Сяну; або «лінія Б» – дещо східніше Львова й аж до Карпат. А влітку 1920-го британський міністр закордонних справ лорд Керзон від імені Антанти остаточно визнав варіант «лінії А» східною межею Польської держави («лінія Керзона»). Інакше кажучи, всі території, що на схід від цієї лінії, стали колоніальними володіннями другої Речі Посполитої. Тож українців, які між двома світовими війнами проживали на схід від «лінії Керзона» (в тому числі на Берестейщині), не можна вважати українською діаспорою. Так само й з українцями Буковини і Закарпаття («Срібної землі»), де в 1918 – 1919 роках місцеві владні структури проголошували приєднання цих земель до Великої України і захищали цей вибір збройним шляхом.

Варто зазначити, що в ті часи й у Закарзонні існували як фрагменти українських етнічних земель, так і доволі значні землі дифузного розселення. Проте після «обміну населенням» 1944 – 1945 років між уже комуністичною на той час Польщею та УРСР, а також операції «Вісла» таких земель не залишилося: українців було депортовано або до радянської України, або на західні

землі Польщі, на місце виселених німців, причому не компактно, а малими групами. Тобто українці в Польщі ще наприкінці 1940-х стали діаспорою в буквальному сенсі слова, зазнавши примусового розсіяння. А потім додалися сотні тисяч (якщо брати реальні цифри) представників новітньої трудової міграції, які працюють на постійній основі, а часом і беруть громадянство.

Українська діаспора в Америці й Австралії – це окрема тема. Зауважу лише, що з нею якнайбільшою мірою пов'язана досить складна в теоретичному і практичному сенсі проблема, а саме – поєднання об'єктивного і суб'єктивного у феномені діаспори. Адже осіб українського походження на цих двох частинах світу живе приблизно втричі більше, ніж тих, хто зараховує себе до світового українства. Багато хто асимілювався (навіть у першому поколінні), дехто зараховує себе до росіян. Причому тут не було тиску з боку влади місцевих держав – процеси деукраїнізації тут відбувалися самопливом, хіба що під впливом економічних та соціальних обставин. І тиску з боку Росії не було, на відміну від країн Євросоюзу, де певна частина українських організацій дотримується промосковської політичної орієнтації, аж до підтримки агресії РФ проти України, хоч і зберігає етнофольклорні традиції. Отож маємо як теоретичні, так і передусім практичні проблеми.

Українська діаспора в Росії – теж окрема тема. За переписом населення 2002 року, коли він був науково обґрунтований і з мінімальним політичним тиском, українці перебували на третьому місці (за росіянами і татарами) – 2,9 млн, 2% населення. Було зафіксовано і понад 140 тис. козаків (донських, кубанських), серед яких певне число належало до етнічних українців. Але все одно ці дані були удвічі, а то й утричі меншими, ніж експертні оцінки: схоже, визнання себе українцем уже тоді могло стати на заваді успішній кар'єрі або якось принижувало в очах оточення (інакше з якого дива унікальна «династія космонавтів» батька й сина Романенків писалася б росіянами?). Натомість за результатами перепису 2010 року, до проведення якого було чимало претензій з боку незалежних науковців, українців залишилося 1,9 млн, що становить 1,4% загального числа населення Російської Федерації. А графа самовизначення «козак» зникла. Все це наслідок шаленого політично ангажованого асиміляційного тиску з боку влади на всіх рівнях, унаслідок чого навіть визнавати своє українське походження стає небезпечним.

Візьмімо лише один, але яскравий приклад щодо справедливості цієї тези. Нині в Росії навіть українська культурно-етнографічна діяльність є об'єктом політичних утисків, бо сама її наявність – виклик для російської імперіалістичної системи. За радянських часів, 1979 року, у Владивостоці завдяки Анатолію Крилю з'явився український хор «Горлиця». А Криль позиціонував себе як громадський і культурний діяч Зеленого Клину. Крім керівництва хором «Горлиця», він став головою першої зареєстрованої на Далекому Сході парафії Української православної церкви Київського патріархату. І зовсім не випадково 2004 року Анатолій Криль загинув від жорстокого побиття невідомими злочинцями. А невдовзі після вбивства А. Криля діяльність УПЦ КП у Владивостоці було заборонено. Висновок один: бути свідомим українцем у РФ за правління Путіна стало смертельно небезпечно. «Хор зберігся; з вересня 2005-го керівництво ним прийняла уродженка Черкащини Лариса Москаленко. Проте нині зв'язки з Україною в хорі відсутні; ще до 2014-го від спілкування з українськими журналістами чи громадянами України люди,

які в українських народних костюмах співають українські пісні, ухилилися. А «профілактична робота» влади з українськими колективами – від просто бесіди до шантажу і залякування – нині є в Росії правилом. Отож відновлення активності українських організацій у Росії та зникнення остраху називати себе українцем можливі лише в разі радикальних політичних змін у цій державі.

Варто позначити, бодай ескізно, ще дві проблеми, як теоретичні, так і практичні. Що діаспора формується за етнічною ознакою – родоводом, це більш-менш зрозуміло. Хоч і тут є питання: як бути з далекими нащадками тих, хто у складі «трудової еміграції» виїхав із Галичини, Буковини чи Закарпаття (в тому числі й із українських земель, які не стали частиною Української держави) ще тоді, коли їхнє самовизначення не було і бути не могло українським – внаслідок певного запізнення українського націєтворення? А головне – як бути з неукраїнцями за суто етнічною ознакою? Скажімо, зрозуміло з Аркасами – то був зукраїнчений грецький рід (на контакт з останнім із відомих Аркасів автор цих рядків вийшов, готуючи передачу для «Радіо Свобода», 15 років тому в США; цікаво, що він теж був музикант). А як бути з генералами та полковниками УНР/ЗУНР неукраїнського походження: Бізанц, Дельвіг, Кравс, Поджіо, Сінклер, Сафонов, Кудрявцев, Ніконов, Комнін-Палеолог, Алмазов, Рябінін, Астаф'єв, Булатов, Кануков, Губер та ін., які подалися в еміграцію й більшість серед яких залишилися вірними тим прапорам, під якими вони воювали, і з їхніми нащадками? Або з родинами, в яких у перші десятиліття ХХ століття один брат був щирим українцем, а другий – запеклим русотяпом чи переконаним поляком? Можна назвати чимало таких осіб – українців за культурно-політичним самовизначенням – як «першої величини», так і «середньої», котрі мали нащадків на еміграції, куди вони втекли від червоного терору.

З іншого боку, в Росії вже пару десятиліть активно діє донбаське земляцтво, яке на наднаціональному і надгромадянському рівнях об'єднує тих, для кого Донбас – це щось інше, ніж Україна. Це земляцтво – своєрідна «діаспора народу Донбасу»; останній активно плекали РПЦ і ФСБ після приходу Путіна до влади, і, як бачимо, успішно. Чи можна вважати тих, хто ототожнює себе з «народом Донбасу», проживаючи в Росії, Білорусі, Казахстані та інших колишніх радянських республіках, нехай і маючи українське походження, українською діаспорою?

І як підсумок: в Ізраїлі є нечисленна, але досить активна група репатріантів із України, які активно обстоювали і обстоюють українські інтереси, а деякі з них навіть воювали добровольцями на Донбасі й позиціонують себе як українських націоналістів. Нечисленні представники таких поглядів були і в США за часів «холодної війни» серед емігрантів із СРСР, і в ФРН. Тут маємо реальну проблему, адже йдеться про людей, котрих можна назвати біпатридами особливого типу, а за Грушевським вони можуть претендувати на належність до українців: «Але не тільки хто природжений Українець, а також і всякій той, хто щиро хоче бути з Українцями, і почуває себе їх однодумцем і товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра. Якого б не був він роду, віри чи звання – се не важно. Його воля і свідомість рішає діло». Можливо, і серед етнічних росіян, які виїхали із України на Захід, також є люди зі схожими настановами. Все це має бути осмисленим і концептуалізованим для ефективної практичної роботи.

(Газета «День», №131-132/2021)

ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ (НА ПРИКЛАДІ ФЕСТИВАЛЮ «МАКОВИЦЬКА СТРУНА»)

Словацько-українські фольклорні зв'язки є актуальними та малодослідженими. Визначення спільних рис, взаємозв'язків між українською пісенною творчістю і словацькими народними піснями є одним із першочергових завдань фольклористів та музикознавців в наш час.

Збір, систематизація та публікація пісенного фольклору обох народів припадає на XIX – XX ст. Опубліковані збірники записів пісень дають підстави стверджувати, що окремі пісні є спільним надбанням українців та словаків Східної Словаччини, південно-східної частини Краківського воеводства, Закарпаття та західноукраїнських територій. Кожний із збірників містить вступні статті та короткі огляди історії збору та дослідження українських та словацьких народних пісень. Їх автори вносили свої міркування щодо історії словацько-українських пісенних зв'язків.

Поряд з цим у першій половині XX ст. в українській та словацькій музичній фольклористиці побачили світ спеціальні праці, присвячені огляду словацько-українських пісенних зв'язків. Зокрема, вагомий внесок щодо дослідження українського та словацького пісенного фольклору здійснив Філарет Колесса. Він першим в українській музичній фольклористиці поставив це питання як предмет самостійного вивчення. У вступній статті до праці «Народні пісні з Галицької Лемківщини» автор виявляє споріднення лемківського пісенного матеріалу з словацькими та чесько-моравськими мелодіями. Поряд із виявом ідентичних варіантів пісень, спільних для словаків, чехів та українців, вчений звернув увагу на ритміку, синкопованість, перенесення фраз з тоніки та домінанту, мелодичну будову та інше в лемківських піснях, які виявляють подібність із сусідніми народами.

Теоретичні міркування, висловлені Ф. Колесою у вступній статті до збірника лемківських пісень, становлять зацікавлення, адже мова йде про впливи, яких зазнавали словацькі та чесько-моравські пісні з боку лемківських пісень. Зокрема, «в збірниках чесько-моравських, словацьких та навіть мадярських і румунських мелодій зустрічаємо характерну для західної групи українських музичних діалектів коломиїкову форму... на тій підставі можемо говорити також про поширення українського впливу на сусідні етнографічні території... Обстоюючи думку взаємовпливу пісенної творчості словаків та українців, Філарет Колесса разом з тим радив дослідникам бути дуже обережними при визначенні конкретної батьківщини тієї чи іншої спільної для словаків і українців пісні. Адже ці пісенні твори популярні всюди настільки, що їх вважають наче своїми, хоча вони «не держаться ґрунту ані етнографічних границь, і тяжко та ризиковано було б обстоювати для них батьківщину» [5, С. 5]

У працях Ф. Колесси порушено також питання про карпатський цикл пісень, спільний для українців, поляків, чехів та словаків. Створення великої кількості пісень, спільних для українського етносу Карпат, словаків, поляків і моравських чехів, яке польський вчений Я. Бистронь назвав «карпатським циклом», за визначенням Ф. Колесси, охоплює довгий пояс по обидва боки карпатського хребта: Лемківщину, Словаччину, Підгалля, Сілезію та Східну Моравію. Саме «із центральних областей – української, польської, чеської – припливали пісенні мотиви до того спільного резервуару, так також і звідси розходяться мандрівні теми, особливо на схід і північ» [5, с.6]

Філарет Колесса до карпатського циклу відносить пісні як місцевого походження, що відомі в інших областях української землі, так і ті, «які без огляду на своє походження і поширення є люблені і співані слов'янськими племенами, що належать до

згаданої карпатської групи» [5, С. 6]. Митець вказує, що галицькі лемки перейняли чимало пісень від закарпатських українців, про це свідчать в піснях мадярські слова та географічні назви з Південного Підкарпаття. Також серед лемків зустрічаються пісні, які є спільними для лемків, поляків, словаків і моравських чехів. Це ті ж співанки карпатського циклу, значна частина яких побутує і «поза Карпатами і Татрами на терені згаданих слов'янських народів» [5, С. 6].

Щодо визначення самобутності пісенного фольклору галицьких лемків, українців Пряшівщини і Закарпаття Ф. Колесса зазначав, що серед українського населення обох схилів Карпатських гір набереться значна група оригінальних місцевих українських мелодій, до яких даремно шукати паралелі чи варіанти в українських і чужих збірниках: це безперечно локальний витвір, що не вийшов за межі Галицької і Пряшівської Лемківщини.

Значну увагу порівняльному вивченню слов'янської пісенності приділяв Климент Квітка. У його працях, а саме «Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів», «Українські пісні про дітозгубницю» та «Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводите лем» розглядаються питання слов'янських зв'язків у пісенному фольклорі словацько-українських пісенних зв'язків тощо.

Слідом за Ф. Колесою та К. Квіткою над збиранням пісенного матеріалу угорців, словаків, українців, румунів та його систематизацією, виявленням музичної спорідненості карпатського циклу працював відомий угорський фольклорист Бела Барток. Він зібрав близько 11 тисяч народних пісень, серед них 3700 угорських, 3500 румунських, 3223 словацьких і більше як 200 українських. Збір пісень, що становили межу з угорцями, став основою цілої серії його наукових досліджень. Важливою є праця, посвячена спорідненості музичного фольклору словаків, українців та інших сусідніх з угорцями народів [5].

Детальний аналіз пісенного матеріалу словаків, угорців та українців, записаного Б. Бартоком, дав змогу вченому зробити висновки про вплив новоугорської народної музики на музику словаків, української коломийки – на угорську народну музику, про взаємовплив пісенності трьох сусідніх народів тощо. На великому пісенному матеріалі угорців, словаків та українців Б. Барток довів спільні мотиви та їх різноманітну творчу інтерпретацію цих сусідніх народів. Однак, за визначенням дослідників, його праці мали певні недоліки, особливо надмірне перебільшення впливу угорського музичного фольклору на пісні словацького народу і українців Закарпаття. Наприклад, переглядаючи 153 пісні, що їх записав Ф. Колесса в селах Східної Словаччини і в Закарпатті, Бела Барток понад 40% з них відніс до угорських і угорського походження [1]. Аналіз виданих Ф. Колесою «Народних пісень з Південного Прикарпаття» дає підставу не погодитись із прямолінійним та однобоким зарахуванням багатьох закарпатських українських мелодій до «угорських і угорського походження пісень».

Спільна етнографічна межа закарпатських українців з угорцями, довготривале перебування Закарпаття в складі угорської держави відбилися в деякій мірі на пісенній творчості корінного населення колишньої Північної Угорщини, та не в такій мірі, як доводив це Б. Барток. Незважаючи на словацькі, угорські та румунські музичні впливи, закарпатські народні співанки зберегли свою самобутність, оригінальність, локальний колорит та тісний зв'язок з українськими лемківськими і наддніпрянськими піснями. За висловом дослідниці О Мельник, «...цілий ряд угорських дослідників дуже часто з явним перебільшенням говорили про поширення угорської пісні серед українського населення краю. Втім, записування і публікація місцевого пісенного фольклору українськими діячами, як і вивчення культури та побуту закарпатців дали змогу довести, що, не дивлячись на багатовікове перебування цієї області в складі чужих держав, серед корінного населення жила загальнонаціональна народна традиція» [5, С. 8]. Слід зазначити, що політика національного, соціального і духовного гноблення населення Закарпаття з боку угорських панів протягом 900 років не стерла серед корінного

населення краю ані його мову, ані його самобутню культуру, складовою частиною якої є пісенна творчість. Перебування словаків і закарпатців в складі Угорщини позначилося на взаємвпливі культур словацького, угорського і українського населення Північно-Східного краю – тобто Закарпаття та Пряшівщини [5].

Пісенна творчість русинів-українців Східної Словаччини та українців Закарпаття збагачувалась і за рахунок східнослов'янського фольклору. Оригінальні міркування з цього приводу висловлював дослідник фольклору Іван Панькевич. Дослідники радянського періоду висловлюють думку, що фольклор Закарпаття має не лише місцеве, але й міжслов'янське значення. Побутуючи на території, де живуть представники різних народів, пісенна творчість корінних жителів краю зберегла древньоруську традицію, збагачуючись за рахунок власного творчого натхнення і внаслідок впливу східних братів. ... Пряшівщина і Закарпаття були своєрідним мостом між східнослов'янськими і західнослов'янським фольклором, а до певної міри і мостом між східними слов'янами і Угорщиною [5].

Окрім українських, угорських фольклористів та етнографів, питанням пісенних взаємозв'язків в значній мірі займалися і чеські вчені. Зокрема, в 1922 році чеський етнограф А. Кожмінова є автором історико-етнографічного огляду Закарпаття, в якому поряд з описом народних обрядів, що супроводжуються піснями, розповідей про характер пісень, наводяться чотири мелодії закарпатських пісень: «Червона ружа трояка» та її варіант «Виквітла ружа трояка», «Ой ти, дівчино, зарученая», «На войну їду» і «Чарочко моя». Перші дві пісні є східнослов'янськими авторськими піснями, третя – російська пісня, занесена на Закарпаття російськими військами в 1849 р., і, нарешті, четверта – загальнослов'янська, що побутує на території східних і західних слов'ян і в наші дні [11].

Чехословацький дослідник Я. Гусек у своїй монографії під назвою «Етнічна межа між словаками і карпаторосами» приходить до висновку, що українська пісня на території Східної Словаччини і в Закарпатті «словакізується», а словацька пісенність витісняє українську. Публікації пісенного фольклору русинів-українців Пряшівщини та українських народних пісень Закарпаття натомість спростовують такі думки. Не зважаючи на те, що пісенний фольклор Пряшівщини і Закарпаття розвивався в певній мірі ізольовано від загальноукраїнського, він становить невід'ємну складову культурного надбання українського народу. Водночас, пісенна творчість русинів-українців Східної Словаччини та українського населення Закарпаття, розвиваючись, зазнавала впливу з боку сусідніх народів. В зв'язку з цим пісенність Пряшівщини та Закарпаття є своєрідним зразком фольклорного єднання з кращим надбанням усної народної творчості сусідніх народів і водночас яскравим прикладом великої поваги до усього, що створено предками в минулому.

Чимало у галузі пісенного фольклору зробив фольклорист, музикознавець Юрій Костюк, Дезидерій Задор, композитор Юрій Цимбора.

На території Закарпаття і серед русинів-українців Пряшівщини побутує чимало словацьких та чеських народних пісень, і, навпаки, серед словаків досить поширеними є українські пісні. Дослідник слов'янської пісенності Карпат Софія Грица зазначала, що історичні фактори сприяли ідейно-тематичній спільності фольклору карпатського циклу, формували подібні, близькі, а то й ідентичні риси у мелодиці пісень, шліфували їх стиль і характер. Питання поширення словацьких пісень в українському фольклорі Закарпаття розкривав і дослідник Володимир Гошовський. Зокрема подає відомості про побутування чеських та словацьких пісень на Закарпатті, починаючи з кінця XVIII ст.

Спільний етнографічний кордон між українським та словацьким населенням в районі Закарпаття і Пряшівщини сприяв культурним, економічним та фольклорним зв'язкам між ними. Словаки і українці Пряшівщини, Закарпаття та Галицької Лемківщини практично різниці не відчували ні в розмові ні у піснях.

В сучасний період це населення, яке століттями становило одне ціле, розбито на групи: русинів, українців, лемків і словаків. Остання група постійно збільшується за рахунок двох перших. Якщо такий процес асиміляції набере ще більше обертів, то у майбутньому вони зовсім зникнуть із статистичних оглядів. Отже, процес асиміляції русинів-українців призводить до втрати самобутньої говірки, культури та фольклору в цілому.

У процесах трансформації форм побутування народно-пісенної культури та обрядовості, а також взаємодії пісенної традиції і новотворчості, зокрема пов'язаної з впливом ословачення сучасної культури русинів-українців, виявлено, що: а) в місцеве русинське пісеннотворення вплітаються цілі образно-поетичні кліше, взяті зі словацького фольклору; б) все, що є особливим у змісті і формі як лемківського так і русинського фольклорів, не відділяє їх від загального масиву традиційної музично-пісенної та усної словесності українського народу, не виокремлює їх, а навпаки, доповнює, збагачує цей масив неповторними елементами і рисами.

Самовдосконалюючись та пристосовуючись до нових форм побутування, народно-пісенна культура русинів-українців Східної Словаччини в значній мірі у сучасному суспільному житті є складовою мистецького процесу в наш час.

Широка мережа колективів народної художньої самодіяльності різних жанрів розвиваються при організаціях русинів-українців. Це фольклорні групи, ансамблі, дитячі колективи, які популяризують свою культуру у селах та містах як на території Словаччини, так і за межами. Кращі учасники цих свят, імпрез, конкурсів потрапляють на центральне свято культури русинів-українців Словаччини, яке починаючи з 1954 року щороку відбувається у Свиднику. Серед відомих акцій – Фестиваль фольклору в селі Камйонка на Старолубовнянщині, конкурс декламаторів-жінок «Струни серця Ірини Невицької», Фестиваль драми та художнього слова імені Олександра Духновича, Фестиваль духовної пісні у Снині та ін.

Важливе місце у культурно-мистецькому житті українців Словаччини належить фестивалю виконавців народних та авторських пісень русинів-українців Словаччини «Маковицька струна», який бере свій початок з 1973 році у м. Бардіїв, на схід від якого розташована область Маковиця. Історично відомо, що від XIV ст. ця територія була заселена русинами-українцями. Першим організатором фестивалю є Культурний союз українських трудящих (КСУТ) у Пряшеві, а починаючи з 1990 року – Союз русинів-українців Чехо-Словаччини (з 1993 р. – Словацької Республіки).

Ініціатором та керівником фестивалю до 2003 р. був Андрій Каршко. Центральний фестиваль проходить у найбільшому спортивному залі міста, від 2006 р. програму повторюють у Пряшеві.

«Маковицька струна» є унікальним фестивалем народної пісні не лише в межах Словаччини. Його унікальність полягає в тому, що в рамках фестивалю одна і та сама пісня не повинна повторюватись. В зв'язку з цим, від початку його створення організаторами ведеться точний реєстр виконавців та пісень.

До 2002 року за підрахунками організаторів в окружних змаганнях «Маковицької струни» брало участь 5413 співаків та прозвучало 8292 пісенні зразки. Зокрема, з них на центральний конкурс-відбір до Бардієва за 30 років потрапило 1434 виконавці та проспівано 1043 пісні. Слід зауважити, що на вокальному фестивалі поза конкурсом виступають аматорські та професійні співаки з різних регіонів Словаччини та з-за кордону, переважно з України, зокрема «Цимбори» з Ужгорода, «Лісоруб» з Великого Бичкова, «Візерунок» та «Тернове поле», «Соколи» з Дрогобича, «Веселі музики» з Києва та багато інших.

Щороку на пісенний фестиваль приїжджають представники державних та самоврядних органів Словаччини та делегації з-за кордону, зокрема, з України, Польщі, Сербії та інших країн.

Починаючи з першого проведення цього фестивалю колишня Українська студія

Чехословацького радіомовлення у Пряшеві (1990-2003 рр. – Головна редакція національно-етнічних передач Словацького радіо) усі програми записувала на плівку, а потім транслювала їх на своїх радіохвилях. Репортажні знімки з фестивалю передають також словацькі радіостудії та телебачення. Усе це сприяє популяризації фестивалю. Пісні звучать у таких програмах як «Концерт для ювілярів», «Концерт народних пісень», «Недільні мелодії», «Музичні вітання», «Бесіда кумів», «Село грає, співає і думу думає», «Незабудка», «Для вас, для молодих» та ін.

Популярні пісні «Маковицької струни» часто друкувалися в пресі, а саме у газеті «Нове життя», журналі «Дружно вперед», «Репертуарному збірнику». З 1987 р. по 1997 р. КСУТ, згодом Союз русинів-українців Словацької Республіки за допомогою Інституту освіти в Братиславі видав шість окремих збірок з репертуару «Маковицької струни» під назвою «Дружба народів» та «Маковицькі нуги».

Один з найвизначніших словацьких етномузикологів Ондрей Демо, оцінюючи 15 «Маковицьку струну», зазначив: «Це – єдиний фестиваль у Словаччині, який завоював право на свою специфічність... Тут кожна пісню, глибину співу і почуттів переживають не тільки ті, які є на сцені, але й разом з ними і ті, хто у залі – глядачі. І це радісне емоційне переживання є нічим не замінимою чарівністю, тому що в ній закомпоновано багато імпульсів: страху, хвилювання, натхнення, розчарування, але, передусім, надзвичайної радості з краси...» Усі пісні під час фестивалю виконують у народних строях (рідного села) та діалектами української мови. В цьому простежується зв'язок з рідним селищем та походженням.

Переломним моментом в історії фестивалю був 1986 рік. Оргкомітет вирішив щороку оголошувати титул Лауреат «Маковицької струни» в Бардієві. Серед перших лауреатів були Марія Кийовська з Бардієва, Ганна Шутяк-Порач із Пряшева та Марія Бартко та Марія Каня з Орябини, Марія Семгриць з Біловежі, Степан Лукацко та Іван Караффа із Шамбрана, тріо Іван Мигалич, Микола Горняк та Микола Петрашовський з Гуменного.

Починаючи з 1990 р. по 2001 р. титулу лауреатів були удостоєні солістки Беата Беґені, Івета Світок, Валентина Гуменик (Пряшів), Наталія Пуклуш з Порача, Марія Побега, Марія Гаверла, Томаш Намешпетра (Кошиці), Маріанна Железна з Хмельової, Моніка Сорока із Бардієва, Марія Чокина з Ублі, Степан Василенко та Ладислав Джупин з Меджилаборець та інші.

Із званням лауреата «Маковицької струни» не пов'язана жодна матеріальна нагорода, окрім кришталевої вази та речового подарунка від спонсорів, зате цей титул в умовах Східної Словаччини має велике моральне значення, бо відкриває його носієві дорогу в радіостудії, часто є початком професійної сцени.

В період проведення 15 фестивалю у 1987 році до титулу лауреата було долучено диплом «За розвиток і популяризацію народної пісні». Між першими диплом отримали Марія Кийовська з Бардієва, Беата Беґені з Пряшева, Марія Бартко та Марія Каня з Орябини, Яна Демчо із Строквова, Анна Хіра з Бардієва та багато інших. Згодом більшість з них стали лауреатами цього фестивалю.

У 1989 році, під час 17-го фестивалю, було впроваджено Приз журі, яким досі було нагороджено 31 учасника.

На 23 фестивалі у 1995 році журі запровадило приз Для наймолодшого учасника «Маковицької струни», а в 1999 р. під час 27-го пісенного свята організаторами було введено приз «За автентичність виконання пісні».

Початково до складу журі входили кращі музичні фольклористи – Юрій Костюк, Володимир Любимов, Ондрей Демо, Микола Тягла та ін.

Для стимулу учасників та самодіяльних композиторів до авторської творчості, організатори 24-го фестивалю у 1996 році ввели новий приз «За найкращу авторську пісню», складену цілком в стилі народних пісень. До таких пісень належать «Швіть, мішячку, з вечера до рана» Степана Лукацка, «Няньку наш дорогий», «Співанки, спі-

ванки» та «Череньова гора» Ладислава Мацка, «Ой, Янічку, што ся зробило?» Анни Кийовської, «Пониже нашого села» Станіслава Бейди, «Молитва» Яна Волчка, «Ой, бабко моя дорога» Володимира Волчка та «На краю ліса» Іванни Караш і Степана Матоляка, «А там долов, за валалом» Анни та Михайла Балінтових та ін. [3 Каршко].

Під час проведення перших двох пісенних фестивалів «Маковицька струна» співаки забезпечували собі супровід самі, в переважній більшості під акордеон. Починаючи з третього огляду-конкурсу, організатори замовляли для фестивалю самодіяльну музичну капелу.

Для покращення виконавського рівня від 10-го огляду було вирішено і запроваджено для супроводу кожного фестивалю замовляти професійні колективи народних інструментів, серед яких: оркестри Піддуклянського українського народного ансамблю, Театру Й. Заборського, «Карпатянин» та кілька разів брав участь Оркестр народних інструментів «O'UN» Словацького радіомовлення у Братиславі.

Серед авторів музичних обробок слід назвати Ю. Селчана ст. та Ю. Селчана мол., В. Любимова, Ф. Славковського, М. Дудіка, М. Дубецького, О. Дема, В. Федора, А. Каршка, Й. Грушовського, М. Веверку.

Вагому роль у проведенні фестивалю займають режисери: І. Іванчо, Я. Сисак, Й. Фельбаба, Р. Смотер, А. Кийовська, А. Каршко, В. Федор, А. Дерев'яник, І. Світок. Щороку з вибраних пісень сценаристи драматургічно намагаються зробити програму як одне ціле.

Протягом тривалого часу ведучими фестивалю були О. Балла (український текст) та Я. Валентік (словацький текст), Я. Сисак, Т. та О. Кучеренки, І. Строкковський, А. Балла, С. Гій та інші.

Заслужений артист України Іван Мацялко в одному з інтерв'ю сказав так: «...Мені часто доводиться виступати на концертах в Україні та за її межами, однак такого тісного контакту між співаком і публікою, яке я зазнав на «Маковицькій струні» в Бардієві, не завжди вдається спостерігати. Так і відчуваєш, що ти не в чужій країні, а між своїми людьми, які тебе знають, люблять і поважають. В такій атмосфері хочеться видати із себе все...».

45 фестивалю відбувся 25 листопада 2017 р. в Бардієві, а 26 листопада у Пряшеві на великій сцені Театру Й. Заборського. Це був концерт переможців регіональних конкурсів під назвою «На гостині».

Концерт переможців регіональних конкурсів і гостей 46-го огляду «Маковицька струна», який було названо «Пану диригентові з любові», відбувся у Бардієві 24 листопада 2018 р., а у Пряшеві 25 листопада у Парку культури і відпочинку. 47-го огляд «Маковицька струна» під назвою «3-поза пеца Олександра Павловича» проходив 30 листопада 2019 р. в Бардієві та 1 грудня в прясівському Театрі ім. Й. Заборського. Співорганізаторами фестивалю, окрім Союзу русинів-українців Словацької Республіки були Прясівський самоврядний край, Окружний уряд в Бардієві, Верхньошариський осередок культури в Бардієві та інші. Слід зазначити, що усі учасники-переможці виконували українські пісні під супровід капели народних інструментів під орудою професійного диригента Юліуса Селчана.

Отже, такі мистецькі заходи стають важливим фактором культурної ідентифікації, створюючи можливості для відновлення забутих сторінок духовної скарбниці русинів, інтегруючи в собі матеріальну та духовну культуру субетносу. Таким чином, нами виявлено, що: у стильових ознаках русинського музичного діалекту виділяються дві групи діалектно-стильових відмінностей: орнаментальні та композиційно-структурні як специфічні риси усної словесності.

Розглядаючи культурні традиції русинів-українців Східної Словаччини, спостерігаємо не лише інновації, але й певним чином «генетичну безперервність», яка веде до оновлення фольклорних пластів, зокрема пісенних. Ці та інші аспекти вивчення музично-пісенної культури русинів-українців пов'язуються насамперед із питанням

збереження локальних відмінностей у культурі етносів. Самовдосконалюючись та пристосовуючись до нових форм побутування, народно-пісенна культура русинів-українців у сучасному суспільному житті зберігає за собою функцію характерної складової мистецького процесу.

На жаль, в наш час на території Словаччини лише частина населення декларує себе українцями. Більшість населення самоідентифікує себе етнічними «руснаки», і навіть ті, які офіційно зголошуються до словацької приналежності. В українському етнічному середовищі Пряшівщини настали значні зміни етнокультурного профілю населення.

В наш час послаблюються типові прикмети етнічності та поступової ідентичності цієї меншини з навколишнім словацьким народом. Розвиваються процеси асиміляції в культурному, суспільному та соціально-економічному середовищі українців. Постійна приналежність українців Східної Словаччини до сусідніх держав спричинила етнорегіональну відмінність. За висловом Мирослава Сополіги, на сьогодні українське населення Пряшівщини поділяють на такі групи: а) тих, які ідентифікують себе так, як їм вигідно (мінливість в залежності від ситуацій); б) тих, які сприймають свою власну етнічну ідентифікацію, але для своїх дітей вибирають елементи асиміляції (виховують в словацькому дусі, спілкуються з ними по-словацьки); в) національно свідомі; г) тих, які заради безпроблемного, спокійного життя свідомо вибирають собі та для своїх дітей шлях асиміляції; д) національно невизначені.

**ФАБРИКА-ПРОЦЬКА Ольга Романівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
Навчально-науковий Інститут мистецтв
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»**

Список використаних джерел

- Барток Б. Народная музыка Венгрии и соседних народов. Москва, Изд-во «Музыка», 1966. С. 22
- Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.
- Каршко А. Маковицька струна. Співи мого краю. Пряшів, видав-во «NITECH s.r.o.», відпов. редакц. Мирослав Ілюк, 2002. 125 с.
- Ковач Ф. Краєзнавчий словник русинів-українців Пряшівщини. Пряшів: Союз русинів-українців Словацької Республіки, 1999. 498 с.
- Мельник О. Словацько-українські пісенні зв'язки. Львів, видавництво Львівського університету, 1971. С. 6
- Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини. Пряшів, 1967. С. 11
- Сополіга М. Народна архітектура українців Словаччини. Свидник : Словацький національний музей – Музей української культури у Свиднику та громадське об'єднання «Русько-українська ініціатива» у Свиднику, 2016. 351 с.
- Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків України (XX-XXI ст.): монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2013. 328 с.
- Húsek J. Národopisná hranice mezi Slováký a Karpatorusy. Bratislava 1925, S.296-311.
- Hošovský V. České a slovenské písně v ukrajinskem folklóre Zakarpatské oblasti USSR. Český lid, № 5, Praha 1961, S.203-211.
- Kuzminova A. Podkarpatská Rus. Práce a život po stránce kulturní, hospodářské a národopisné. Praha 1922.

Українські корені Федора Достоевського

Коли заходить мова про походження російського письменника Федора Достоевського (1821–1881), який добре відомий на Заході (там він фактично російський письменник №1), то можна зустріти думку, що його далекі предки походили з Білорусі. Данило, який започаткував рід Достоевських, належав до татарського роду Ртіщевих. Він прибув із Московії на Пінщину. І тут у 1506 році отримав у володіння село Достоево. Від назви цього села й походить назва роду Достоевських. Зараз воно перебуває у складі Іванівського району Брестської області Білорусі. Проте – це не білоруська, а українська етнічна територія. Саме ж Достоево розташоване неподалік нинішнього кордону України й Білорусі.

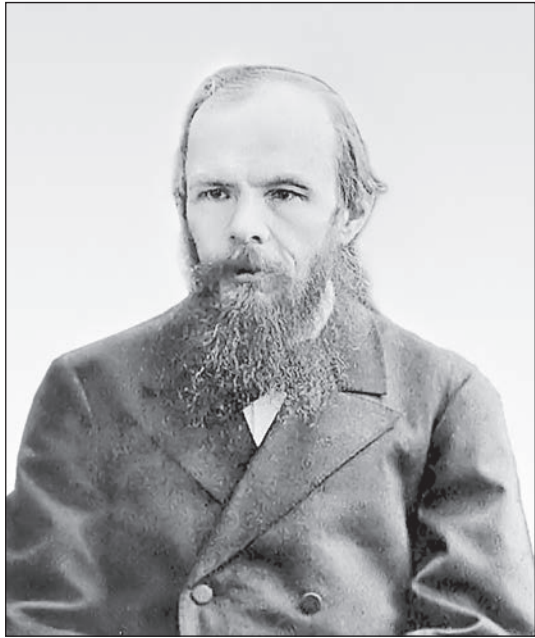
Однак предки Достоевського мешкали не стільки в Достоеві, скільки на Волині, точніше – на Ковельщині. У 70-х роках XVI століття тут жив якийсь Феодор Достоевський, що служив у князя **Андрія Курбського**. Під 1664 роком у селі Секунь, що поблизу Ковеля, згадується ще про одного представника роду Достоевських.

Є певні відомості про ієромонаха Києво-Печерської лаври **Акиндія Достоевського**, що жив у XVII століття.

«Коли мої предки, – писала дочка письменника **Любов Достоевська (1869–1926)**, – покинули темні ліси і багністі болота Литви, вони, певно, були освітлені світлом, квітами та елліністичною поезією України; їхня душа була зігріта південним сонцем і вилилась у вірші».

Любов Достоевська, спираючись на родинні легенди, розповідала, що один із її предків у XVII столітті написав «буколічну поему», яка, правда, не збереглася. Однак до нас дійшов вірш із почаївського **«Богогласника» (1790 року)**, в якому був вірш, підписаний прізвищем Достоевський. Цей збірник, виданий у Почаївському монастирі отців-василіян (у той час він був уніатським), є унікальною пам'яткою української культури.

«Богогласник» став своєрідним підсумком понад 200-літньої традиції творення духовних пісень в Україні. У ньому 249 пісень, серед яких українських 213, польських – 33, латинських – 3. Українські пісні були написані як староукраїнською мовою, так і мовою, наближеною до розмовної. У «Богогласнику» вказуються автори лише деяких пісень. Серед них – і Достоевський.

Письменник Федір Достоевський, 1879 рік.

Можливо, автором цього вірша був один із предків Федора Достоєвського, наприклад, його дід Андрій. Мова вірша хоча й мала в своїй основі церковнослов'янщину, але була наближена до української розмовної. У вірші говориться, що треба зрікатися земних благ, думати про божественне й шукати спасіння.

Тоді прадід Федора Достоєвського, Григорій Гомерович, перебрався на Східну Волинь, до Янушполя, де став греко-католицьким (за тодішньою термінологією уніатським) священником. Два його сини теж були священниками. Один із них, Андрій, дід письменника, служив у селі Війтівці на Поділлі в 1782–1820 роках. Йому довелося перейти з унії на православ'я. Його син

Ліворуч сидить Любов Достоєвська (1869–1926), донька Федора Достоєвського. Вона разом з подругами.

Окремі сторінки «Богогласника», виданого 1790 року в друкарні Почаєвського монастиря, який на той час належав греко-католицькій церкві. «Богогласник» – перша нотна антологія духовних пісень XVII–XVIII століть в Україні.

Що Нина Нина на тожачко вѣкъ живи...

Мовить : милій Синъ Бѣде со мнѣ вѣмъ,
 Б. Поневажъ мѣ сѣбѣ вѣмъ за Маткѣ Єдинѣ.
Сні вѣнчаный! Сѣ недостѣжанный!
 Б. Спижъ ти до мѣ , рагги скорѣ Младѣнче блажанный .
Ні вѣ тебе надѣе, Ксѣаный ѿ мѣи :
 Б. Гдѣ самъ будишь , и мнѣ тамъ озмишь добродѣи
Скажи праведдѣ, Гдѣ кто з вѣрныхъ будѣ ?
 Б. Да со мнѣ предъ тебѣмъ стѣндытъ сѣи мѣде .
Тебѣ са молити , и тебе проинти :
 Б. Да бысь далъ ѿ мѣ въ твоѣмъ царствѣ во вѣкъ вѣковъ
 жити .

* * * * *

17. Пѣнь , Б.

Пи вѣ чный со днѣмъ са подъ лѣ ти, Хо та

Ⲛ И҆нѣѡ Пѣснѣ на Рѣжѣѡ И҆исъ Хр҃тѡво Ⲛ

Ѣ. Рѣдѡѣтѣѡ не лѡжнѡ ,
Жѣ ходиѡн не прѣжнѡ
в дорѡгѣ .

И҆ И҆сѡдъ С҃ того зѡсмѣѣтѣѡ ,
Жѣ Хр҃тѡсъ Г҃дѣ насѡдѣѡнѡ ,
Ѣ. Казѡмъ ѣго шѡкѡтѣѡ ,
По вѣсн зѣманѣ питѡтѣѡ
длѡ зарѡдѡн .

И҆сѡдѡнѣ вѣн смѣѣтѣѡ ,
В҃ ѣгѣпѣтѣѣ блѡвѡннѣ крѣшатѣѡ ,
Ѣ. А҆г҃гѡлъ во снѣ скарѣѡѣтѣѡ ,
Жѣ сѡ И҆сѡдъ гѡтѡѣтѣѡ
на Хр҃гѡ .

Понѡмѣѡ жѣ И҆сѡсѣ Пѡннѣ ,
В҃ ѣгѣпѣтѣѣ тѡвѡрѣ сѡгѣзѣѡ стѡрѡннѣ ,
Ѣ. Дѡжѣ вѡрѡзѣ погнѣѡѣтѣѡ
И҆ кончѡннѣ вѡспрѣѡмѡѣтѣѡ ,
Бѣдѡн тѡмѣ .

И҆сѡдъ не ѡплодѡѣѡнѣѡ
вѣѣрнѣ , Хр҃гѡ поклѡнѡнѣѡнѣѡ :
Ѣ. Бѣ насѣ гѡрѣхѡѡѡвѣ зѡхѡвѡлѡѡ ,
Сѡвоѣ царѣѡѡво дарѡвѡлѡѡ
на вѣѣкн .

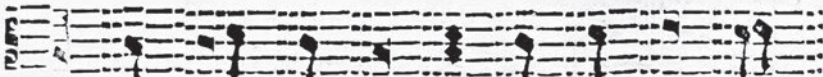
Ⲛ И҆нѣѡ Пѣснѣ на Рождѣѡстѣѡ И҆исъ Хр҃тѡво Ⲛ

Прѣчѣѡстѡѡ Марѣѣ рѡдѡстѣѡ прѣчѣѡннѡ
И҆ прѡсѣѡ намѣѡ блѡгѡдѡѣтѣѡ ѡѡ тѡвоѣѡ Сѡѡнѡ :
Ѣ. Мирнѡ пожѣтѣѡ , А в҃ Нѣсѣѣѡ вѣѣтнѣѡ
И҆ тѡ со Б҃гѡмѣѡ хѡвалѣтнѣѡ .

22.

Пѣснѣ , З.

Нѡ вѡ рѡдѡстѣѡ стѡлѡ , И҆ кѡ не бѣ-

Гдѣ Хрѣтѣ рождѣся, зъ Дѣвы воплотѣся,
 б. Нкѣ челоуѣкъ племѣни субогѣ повѣсяся.
Агглы спѣвають, слава возглаголютъ,
 б. На небѣхъ; и на землѣхъ похвалы возглаголютъ.
Давидъ възсѣваетъ, въ гдѣхъ оударѣтъ
 б. Мелодїи, и предвѣнїе, бгѣ възхваляеть.
Имы тебѣ спѣваемъ Хрѣта прославляемо,
 б. Изъ Марїи рождѣннаго смиреннаго благоумно:
Просимъ тебѣ Царю, небесныхъ Владарю,
 б. Дарыи мѣста щасливїе семю Господарю

Въ мнѣрѣ

Ⓔ Иныя Пѣсни на Рождество Іисъ Хрѣтѣво Ⓔ

Витѣи малсе витѣи дитѣтко,
 Златоушное зъ неба ѣгнѣтко:
 Пастырѣ такѣ побѣдѣли,
 Гдѣ се дари егѣ витѣли:
 б. Владѣтъ вѣдѣкъ, и Госудѣвъ,
 А до того Мѣсла мнѣго
 Изъ ѣгнѣмѣ Предъ дитѣмѣ,
 По томѣ грѣли во кувѣли
 Во свѣтѣхъ, и спѣвѣхъ,
 спѣвѣхъ, Пласѣхъ.

Дикѣнмо и мы, анкѣнмо цѣло,
 Гдѣ бгѣ на себѣ възлѣ нѣши тѣло,
 Бы до неба насъ запровадилъ,
 И на трѣнѣхъ себѣмѣ посадилъ:
 б. За то бгѣ слава мнѣго,
 Со Англы, Архѣглы

Спѣванію, Возданію :
За тѣ дѣлѣнѣ всѣмъ тѣмъ
Сѣмъ хвалѣмъ Нѣстѣмъ
Божіимъ : Рѣждѣствѣ .

Пѣснь ѿ На

Лев також служив у Війтівцях священником. Інший син, Михайло, батько письменника, готувався до священницької кар'єри, навчався в Подільській семінарії в Шаргороді. Звідти його як одного з найкращих учнів відправили вчитися в Медико-хірургічну академію в Москву, де він осів. У Москві й народився Федір Достоевський.

Хоча батько Федора Достоевського опинився в Москві, але він формувався в лоні традиційної культури українського духовенства. І цю культуру, принаймні почасти, він передав своєму синові. Чи не звідти глибинна релігійність Федора Достоевського, яка мало співзвучна з релігійністю російською, але яка вписується в контекст релігійних традицій України XVI–XVIII століть?

Зрештою, у творах письменника помітні «українські сліди». Наприклад, у першому творі Федора Достоевського «Бідні люди» є чимало українського. Це й сердечне ставлення до бідних, ображених суспільством людей (щось подібне бачимо в іншого українця, Миколи Гоголя, зокрема в його «Шинелі»).

Також у романі чимало українізмів. Так, герой роману часто звертається до героїні твору «ясочка моя». Навіть трапляється таке слово – «гвалт», яке не використовується в російському мовленні. Проте воно, прийшовши з німецької мови через польську, широко вживалося на Волині. «Українські сліди» можна відшукати і в інших творах письменника, особливо це стосується творів раннього періоду.

Звісно, немає сенсу «забирати» Федора Достоевського з російської літератури. Однак і не треба забувати, що він мимоволі вніс у цю літературу «частину України». Тому маємо підстави поставитися до цього письменника як до свого.

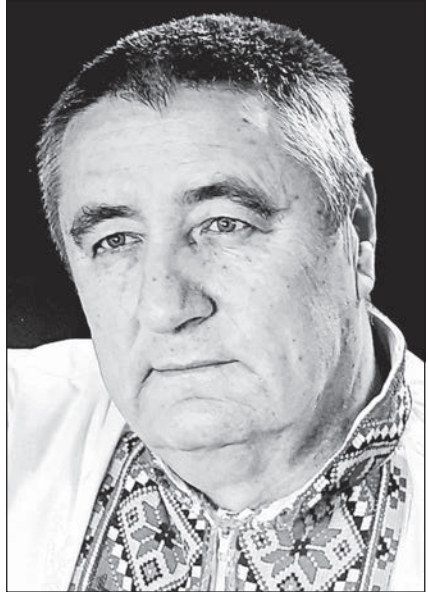
Петро КРАЛЮК,
голова Вченої ради Національного університету «Острозька академія», професор, заслужений діяч науки і техніки України
radiosvoboda.org

«На калиновому містку радостей і печалей...»

Андрію Дурунді – 65

Не буду лукавити, коли скажу: Андрій Дурунда мені близький не тільки завдяки тому, що його перу належать примітні збірки прозових творів... Назву бодай кілька: «Не карай самотністю» (1988), «Невидимі пута» (1993), «Сльозинка на зеленім листку» (1994), «Сльози Святої Марії» (1995), «Замах на Паганіні» (2002), «Художник і бунтар, або Вічний Дон Кіхот» (2010), «Дерево на вітрах» (2011), «Вікторія регія» (2011), «Відкрите серце» (2012), «Сім янголів затрубили» (2013), «Чаша» (2016).

Андрій Дурунда давно привернув увагу широкого читацького загалу своїм творчим устремлінням – розгорнути концептуальне бачення мотиву «Ой, роде наш красний». Тут передусім слід виокремити художньо-документальний роман «Дерево на вітрах» (про рід Сятинь із села Синевир), документальну повість «Відкрите серце» – про всесвітньо відомого дитячого кардіохірурга, академіка Василя Лазоришинця – уродженця Хустщини, книжка про заслуженого лікаря України Дмитра Криванича «Дзвін і скальпель», яка щойно побачила світ з мою передмовою, також збірку нарисів «Замах на Паганіні», в якій міститься дванадцять документальних розповідей про знаних уродженців Срібної Землі.

Коли я пізнав мого земляка? Давно. Як мені пригадується, було то 55 літ тому, весною 1966 року. Що ж, дещо співпадало в наших життєвих лініях: ми – «листопадіві», а в родинному колі кожному з нас випало бути п'ятим... Так, Андрій Дурунда народився 5 листопада 1956 року зі щасливого благословення матері Марії та батька Ілька, селян із села Рекіти, що на Міжгірщині. Матері судилося прожити красних 94 роки (1919 – 2013). Стоп-кадр: хто приймав роди майбутнього письменника, той пророчо засунув між пальчики немовляти шматочок папірця, аби, мовляв, файно вчився і любив слово...

Інший стоп-кадр з життєпису мого друга. Промайне десять літ, як одна мить, що в'яже знаки: у тій же лікарняній палаті, де Андрій почав життєвий біг, покинув цей земний світ 55-річний батько Ілько Дурунда (1911 – 1966). Сталося це недільної днини на синових очах... Саме тоді Андрій прийшов відвідати татка в Новоселицьку лікарню... Судилося це в останній раз, коли березень уже починав грати першими весняними сонячними променями, хоч, як зізнається Андрій, «за вікном ще лежали сніги»...

Враження про перші сирітські літа лягли згодом в основу повісті в новелах «Сльозинка на зеленім листку», де зелений листок – безрадісне дитинство, а сльозинка – знак наймитування... Тінь знаку: згаданий талісман-папірець став визначальним у його житті – він завжди прагнув писати, викласти на папір чесно й відверто правду про дивовижний світ рідного села, його жителів, для яких життя ніколи не було медом. Бо ж там, де легко дихати, там тяжко жити. Чому? Щоб ви-

жити, треба не просто працювати, а гарувати, буквально гнутися над землею. Не кожному то під силу. Тому люди подавалися давно і подаються зараз – ідуть на заробітки в закордоння. Чимало з них на чужині й полишаються. Але є й такі, які серцем і душею так приросли до цих піднебесних верховин, що ніякі вітри-бурі не вирвуть їх звідси.

Автор цих рядків радо згадує: Андрій Дурунда, власне, як п'ятикласник надсилав свої розмисли у різні газети – від районної («Радянська Верховина»), обласних («Закарпатська правда», «Молодь Закарпаття») – до всеукраїнської («Зірка»). Крок за кроком – і зійшло сонце на його віконце! Восьмикласник несподівано побачив на шпальтах першої сторінки газети «Зірка» (примітний номер до 8 Березня) розповідь про матусю-страдницю... Публікація впала мені в око, бо автор тоді жив у шкільному інтернаті в моєму рідному селі Голятин. Зрозуміло, образ Матері Марії зворушив багатьох! Коли ж Андрій закінчував навчання, то з-під пера школяра було опубліковано понад три сотні його дописів у газетах, журналах, збірниках, альманахах... На обласній олімпіаді з української літератури в Ужгороді (а тоді був у десятому класі) він посів друге місце. Тому й не дивно, що він поповнив студентські лави Ужгородського державного університету, з яким поєднаний від 1974 року. Та незабутнім постає для нього 24 вересня 1970 року, коли на сторінках обласної газети «Закарпатська правда» був опублікований перший його літературний твір – вірш «Струни осені», тоді семикласника Голятинської середньої школи.

В університетських стінах звернув увагу на обдарованого студента кандидат філологічних наук Василь Поп, який очолював літературну студію ім. Юрія Гойди. Тут відточували грані слова Дмитро Кремінь, Петро Мідянка, Дмитро Кешеля, Василь Густі, Христина Керита, Василь Кузан... Був там і автор цих рядків... До речі, перша збірка новел та оповідань «Не карай самотністю» Андрія Дурунди побачила світ з передмовою Василя Попа 1988 року.

Після університетських студій Андрія Дурунду скерували на вчительську роботу в село Соколівка, що на Дніпропетровщині, а майбутнього лауреата Шевченківської премії Дмитра Кременя – у Миколаївську область. До слова, обидва мешкали в одному гуртожитському блоці № 220, що на вулиці Північній в Ужгороді. Андрій був на першому, а Дмитро – на п'ятому курсах філфаку УжДУ.

Зрозуміло, життя прожити – не поле перейти. Два роки після вузу судилося покуштувати армійського хліба, а відтак – чиновницького... Про будні в «чиновницьких» шатах він об'єктивно розповів на сторінках роману «Сльози Святої Марії», який з повістями «Сльозинка на зеленім листку» та «Невидимі пута» творить своєрідну трилогію.

Він задумав і реалізував власний творчий проєкт «Роде наш красний». Окремі оповідання перекладені російською та угорською мовами. А ще моєму співрозмовнику поталанило: він побував у багатьох близьких і далеких державах, зокрема, в Японії, Австрії, Туреччині, Греції, у країнах Прибалтики, на Далекому Сході...

Звісно, не все легко стелилося в його письменницькій біографії. Так, приміром, повість «Вікторія регія» була написана ще у 1985 році, а дійшла до читача тільки у 2011-му. Відрадно, що вона відзначена обласною літературною премією ім. Федора Потушняка... Загалом оригінальний доробок Андрія Дурунди удостоєний Міжнародних літературно-мистецьких премій ім. Богдана Лепкого, «Кредо Франка» (США) та Вільгельма Магера (Німеччина).

Що ж, Андрій Дурунда торує свій шлях. Чесно і самовіддано. Ювілейне 65-річчя видається мені тільки бурштиновим метеликом на калиновому містку його радощів і перемог... Хай летить назустріч новим творчим змаганням у сполучі з побажанням – на многая і благая літ!

Микола ЗИМОМРЯ

ЧИ БУВ КИЙ ПЕРЕВІЗНИКОМ?

Протягом багатьох віків український народ, а з ним і весь світ, вірили поданому в літописах:

«Коли ж поляни жили особно і володіли родами своїми, бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм, то було [між них] три брати: одному ім'я Кий, а другому – Щек, а третьому – Хорив, і сестра їх – Либідь. І сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щековицею, а Хорив – на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею. Зробили вони городок [і] на честь брата їх найстаршого назвали його Києвом. І був довкола города ліс і бір великий, і ловили вони [тут] звірину. Були ж вони мужами мудрими й тямущими і називалися полянами. Од них ото є поляни в Києві й до сьогодні» (Літопис руський. // Київ. Видавництво «Дніпро». 1989 р. – С. 4-5).

Накручено не настільки хитро, як можна було сподіватися. А туману напущено, що й не проглянути. Імовірно, розраховано на нетямущих у майбутньому. Бо хто ж автори? «Попи корсунські» та їхні спадкоємці. Їх привів із Криму, де був охрещений Василем, князь Володимир Великий, проголошений згодом Рівноапостольним. Прислужники всевладного володаря гнули спину, мудрували лукаво при свічках у тьмяних келіях. Вони – ревні послухники християнської віри. Їхні руки й помисли сковувала «візантійська ортодоксія». Мусили неухильно дотримуватися принципів нової релігії, яка непримиренно проклинала й викорінювала попередні «язичницькі» уявлення про довколишню природу й світобудову.

Коли апостол Андрій «став під горами на березі», на Дніпровому, то нібито не побачив довкруг жодної живої душі. Кругом цілковите безлюддя. Ті ж самі писці начебто заблудилися, як мовиться по-народному, між трьома соснами: «бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм». Сказали. Та не доказали. З якого ж давнього давня «існували поляни»?

Безперечно, літописцям і вві сні не могло привидітися, що предки українського роду успадковували матеріальні й духовні здобутки Мізинської, вікування якої – понад XXII – XIV тисячоліття до нової ери, й Трипільської археологічних культур. За розквіту наступниці одні з найперших хліборобів на третій від сонця життєдайній планеті після неміряних тисячоліть збирання дармових плодів земних, риболовлі та полювання на диких звірівдесь сім тисяч років тому заходилися скородити землю та сіяти жито, пшеницю й усяку пашницю.

Видатний французький письменник Оноре де Бальзак п'ять разів навідувався до Києва. Конкретно, до Евеліни Ганської. Вона мала особняк на Печерську, неподалік вулиці з теперішньою назвою Липки. Поєднані взаємною симпатією двадцять років чекали, поки помре законний престарілий чоловік обраниці всесвітньо відомого майстра слова. Наскільки нерозлучній парі пощастило, кожний може судити з того, що подружжя прожило в шлюбі всього-на-всього рік. Тільки й утіхи, що польська графиня погасила дивовижні борги жадібного до розкошів француза із золотою палицею для захисту від кредиторів, а сама насолоджувалася всеєвропейською славою. А почасти й

усесвітньою, бо того часу французи заселяли провінцію Квебек на північному континенті Америки. Кому ж, як не їм, цікавитися життям і творчістю земляка, автора знаменитої «Людської комедії»?

У своєму щоденнику Бальзак записав: «Після того, як я побачив католицький Рим, я відчув живе бажання бачити Рим православний. Петербург – це ще місто-дитя, Москва щойно вступила в поважний вік, але Київ – це вічне місто Півночі... Я побачив північний Рим, православне місто з трьомастами церков, багатства Лаври, Софії...»

За легендами, приречених на погибель новонароджених Ромула й Рема вигодувала своїм молоком вовчиця. Ромул не благородно позбувся брата. Внаслідок цього ім'я удачливішого – в назві «вічного міста». При всьому при тому перший голосний звук у топонімі позначає мінлива, як у калейдоскопі, так звана літера «омега». Через те в Італії співають «Аріведерче, Рома!» А в ряді інших країн у житку Рим.

Та це між іншим. Головне ж у тому, що у виданій 2020 р. книзі обсягом 238 сторінок з назвою «Володар Грому», доводжу в міру своїх можливостей, що Кий з братами й сестрою – не понижені «візантійською ортодоксією» до рівня князів, а божества астрального культу українських предків. Посилаюся на визнаного візантійського історика Прокопія Кесарійського. Він із VI ст. провіщає: «...племена ці, Sclaveni й Antes, не управляються однією людиною, а зстародавна живуть у народовладді, і від того у них вигідні й не вигідні справи завжди ведуться спільно... вони вважають, що один з богів – творець блискавки – саме він єдиний владика всього, і йому приносять у жертву биків і всяких жертвних тварин».

«Батько історії» – таку характеристику увічнив Марк Туллій Цицерон – подав моду не називати чужих богів, а винятково своїх. Це припало до душі і римським, і візантійським та особливо арабським, для яких великий аллах – понад усе, авторам писемних джерел. Ще об одне спотикаюся, звертаючись до Прокопія. Десь сім тисяч років тому одні з перших на земній кулі хлібороби українського роду заходилися скородити землю та сіяти жито, пшеницю і всяку пашницю. Всюдисущі елліни, побачивши працелюбів за тим заняттям, найменували їх – «скави». Копачі. Георгос – землероби.

На лихо, не так воно сталося, як від первини складалося. Всередині VI ст. якийсь непевний так званий Псевдо-Кесарій, мабуть же, зі злим умислом, уставив у «скави» одну-єдину буківку – «л». Вийшло «склави». А це по-грецькому – раби. Піддався на провокативне й Прокопій Кесарійський. З-під його стиля не первинне «скави», а – Sclaveni. За великим рахунком, історія з географією міцно тримають людську свідомість. Усілякого перекрученого, перевернутого з ніг на голову скільки завгодно. З цим тупо погоджуються вже не мільйони, а мільярди наче ж вищих створінь на третій від сонця життєдайній планеті. Коли придивитися, то на те виходить, що технічний прогрес семимильними кроками випереджає духовний розвиток людства. До якого виходу із усе більших вселенських загроз наявна суперечливість приведе, покаже майбутнє. Не дай Боже опинитися в пеклі ядерної війни. Хоч-не-хоч, прислуховуйся до літописного: «Невідомі путі Господні».

Світові проблеми покликана вирішувати ООН, хоч на сесіях – слів море, а діла... Рука не піднімається написати, а язик не повертається сказати, що на найвищих рівнях владні одноголосно дбають про порятунок людства. Як

вирішувалося споконвіків нещадними війнами, так і далі діється. Які ж сили небесні благословляють на самознищення? Хіба що технічний прогрес знайде в космічному безмежжі придатну для переселення планету, як це вже було з відкриттям північного й південного континентів Америки...

Як говорив славетний гетьман Богдан Хмельницький: «Буде те, що буде, а буде те, що Бог дасть». Поки омріяне пощастить комусь побачити, учинити б посильне – вивести б на світ Божий заявлене в заголовку. Насамперед звернімося до літописного:

«Інші ж, не знаючи, говорили, ніби Кий був перевізником, бо тоді коло Києва перевіз був з тої сторони Дніпра. Тому [й] казали: «На перевіз на Київ». Коли б Кий був перевізником, то не ходив би він до Цесарограда. А сей Кий княжив у роду своєму і ходив до цесаря. Не знаємо, [щоправда, до якого], а тільки про те відаємо, що велику честь, як ото розказують, прийняв він од [того] цесаря, – котрого я не знаю, [як не знаю] і при котрім він цесарі приходив [туди]» (Літопис руський. – С. 5-6).

Слід у слід за Геродотом: «як кажуть», «є й другий переказ»... Відмінність лише в тому, що «батько історії» не боявся написати: «але я тому не вірю». Літописець же ні в якому разі не смів ухилитися од «візантійської ортодоксії». А вона в буквальному значенні цього слова виривала зі свідомості українського роду предковічну пам'ять, особливо ж прадавні, осуджені, як «язичницькі», осмислення довколишньої природи й світобудови.

Упорядник «Літопису руського» Л. Махновець до літописної плутанини про те, що Кий «ходив до цесаря», подає примітку: «Можливо, до Юстиніана I, візантійського імператора, що зійшов на трон 527 р.» Якраз із 527 р. Прокопій Кесарійський був радником полководця Велізарія, якого цінував Юстиніан. Майбутній історик брав участь у походах проти персів, вандалів і остготів. Природно, що він – автор «Історії війн Юстиніана» (8 книг). Окрім того, Флавій Петро Савватій Юстиніан, що походив з Македонії, титулував себе Цезарем. Здобув славу як «Великий переможець Аламанський, Готський, Франкський, Німецький, Антський, Аланський, Вандальський, Африканський». Приєднав усе довкруг, скільки очі бачили, до Східної Римської імперії, яка відділилася од могутньої Римської після того, як на її трон посадив свого сина германський полководець Одоакр. Готи, франки, алемани, анти визнавали себе васалами Великого імператора.

Не було б потреби все це деталізувати, якби в числі підданих не згадувалися анти. Саме на них видатний історик Михайло Грушевський без тіні сумніву вказував як на предків українського народу. Понад те. 1848 р. козацьке військо під проводом Богдана Хмельницького здобуло гучні перемоги над польською шляхтою під Жовтими Водами і в Різаному Яру під Корсунем. Ставши табором у Білій Церкві, «Зиновій Богдан Хмельницький, Гетьман славного війська Реєстрового, Запорозького і всієї по обох сторонах Дніпра суцїої України» вважав за потрібне заявити: «шляхетним і посполитим, більшого і меншого чину людям, а особливо шляхетно уродженим козакам і всїй братїї нашїй сим універсалом нашим ознаймуємо»...

Не наважуюся відтворювати текст, не минаючи ані титли, ніже тїї коми, тому, що по ньому пройшлася потоптом церковнослов'янська мова та ще й покалічили пізніше на свій розсуд цензори німецького виплоду. Тож цитую головне із знаменитого Білоцерківського універсалу видатного гетьмана Бог-

дана Хмельницького за тим взірцем, який поданий в «Історії Русів» автора, котрий не назвав себе з огляду на загрозливі тогочасні обставини:

«Навіть стародавній Рим, що може називатися матір'ю усіх європейських міст і пишався колись своїми шістьмастами сорокап'ятьма тисячами війська, в давні віки взяла й чотирнадцять літ тримала далеко менша проти згаданої збірної бойової сили русів із Ругії від Балтицького або й німецького помор'я, на чолі яких стояв тоді князь Одонацер, – сталося це в році 470 після Різдва Господнього, отож ми ідемо за прикладом наших давніх предків, отих старобутніх русів, і хто може заборонити нам бути воїнами і зменшити нашу лицарську відвагу».

І на похороні славетного гетьмана його секретар Самійло Зорка звеличував покійного: «До тебе звертаю добру мову, милий наш вождю, державний руський Одонацерю, славний Шкандербеку, гетьмане славного всього Запорозького війська і цілої великоруської України, Хмельницький Богдане, до тебе мова, скутого зараз між чотирма дошками і мовчазного, вимови й розпоряджень якого незадовго перед тим слухало нас сто тисяч, і ми готові ставали на всякий твій кивок».

Дослідники в Україні не привертають до цього, як годилося б, належну увагу. За інерцією вони вдовольняються подачками зі столів законодавців історичної моди в Санкт-Петербурзі – Петербурзі – Петрограді – Санкт-Петербурзі й Москві. Не наважуються глянути в очі істини й заявити на повний голос, що українські предки – одні з повноправних творців європейської цивілізації. Та хай там що, рано чи пізно мусить збуватися проголошене українською народнопоетичною мудрістю: «Все згине – тільки правда зостанеться».

За легендою, імператор Юстиніан Перший побачив уві сні ангела, котрий підказав вінценосному, яким має бути головний храм у столиці золотосяйної «цариці світу». Прокопій Кесарійський у праці «Про будови» відзначає: «Цей храм являє собою чудесне видовище... Він піднімається вгору до самого неба, виділяючись серед інших будівель, як човен у бурхливих хвилях відкритого моря... він весь сповнений сонячного світла, і здається, ніби храм сам випромінює світло».

Шедевр архітектурної думки. Взірець монументального мистецтва періоду Македонської династії. Символ тисячолітньої Візантійської імперії як «цариці світу». Занесений до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. На поручнях верхньої галереї храму охоронялися, прикриті прозорими плівками, графіті набагато ранішої появи, ніж у Володимирському соборі в Києві. Вражають розміри величній будівлі. До будівництва протягом 506-626 років Собору Святого Петра в Римі то був найбільший храм у християнському світі. Його висота – 55 метрів. Діаметр куполу – майже 32 м. Він мовби піднятий увись і плаває в повітрі. Таку ілюзію створюють 40 вікон, через які летить світло. Для виготовлення дорожочинного престолу, як засвідчив один з очевидців, майстри використали «злато, срібло, мідь, електр, залізо, скло камені чесні багато, яхонти, смарагд, бісер, касідер, магніт, оніксії, алмази й інше до сімдесяти двох різних речей».

1453 р. після тривалої облоги та розтрощення захисних мурів тристапудовими кам'яними ядрами з гармат на суднах у добре відомій київським князям затоці з назвою Суд, новоявлені османи вдерлися до протягом десяти віків золотосяйного міста. Остання літургія розпочалася ввечері 28 травня 1453 р. і

тривала всю ніч. Вранці увірвалися яничари, перебили усіх, хто молився. Проповідника, розступившись, заховала стіна. Прислухавшись, можна й тепер почути голос захованого й увічненого в такий спосіб. Султан, який зарікався не спокушатися ніякими розвагами, поки не заволодіє Константинополем, вїхав до святині на коні. Не злавив із сідла, але замочив сап'янці, бо занадто високо плюскотіла кров убієнних.

Завойовники прибудували на всі сторони світу чотири мінарети. Мусульмани товпилися до мечеті Ая-Софія. Минали століття. 1934 р. за наказом Мустафи Камаля Ататюрка збудоване 537 р. чи ж не закономірно було перетворено на музей. Одначе 2020 р. відбулася ще одна кардинальна переміна: зі статусу музею – на мечеть. Проти цього виступив Вселенський патріарх Варфоломій: «перетворення Святої Софії на мечеть розчарує мільйони християн у всьому світі». Музей є «життєво важливим центром, де Схід приймає Захід». Зміна статусу на мечеть «розірве ці два світи». Варфоломій підтримав Перший предстоятель Православної Церкви України Епіфаній. Папа Римський заявив, що ситуація із собором Святої Софії в Туреччині «завдає великої скорботи». Департамент США назвав собор у Стамбулі рідкісним місцем, потрібним усьому людству.

Рішення про перетворення музею на мечеть засудили Кіпр, Греція та Австрія. Влада в Україні й Росії мовчить.

А кіт Васька, як мовиться у байці Езопа, відтворений І. Криловим, «слухає та їсть». 24 липня того ж року після вісімдесятишестирічної перерви у храмі, яким пишалася тисячолітня Візантія, здійснено намаз. Його удостоїв своєю присутністю президент Туреччини.

За християнською традицією вівтар у соборі зорієнтований на схід. Османи утворили міхраб – нішу з двома колонами й аркою – повернутою в бік Мекки, де понад усе вшановується головна святиня мусульманської релігії – Кааба. Сліди османського панування в храмі – чотири величезні круглі щити з верблюжої шкіри, підвішені під куполом. Написи на них – виведені каліграфічним почерком цитати з Корана й імена перших халіфів – духовних очільників віри в Аллаха. Майже півторатисячного віку фрески та мозаїки в храмі майже перебудовники закрили товстим шаром штукатурки. А на покритті виписано настанови з Корану.

За переказом, саме в соборі Святої Софії посланці київського князя Володимира споглядали відправу християнської віри. 16 липня 1054 р. у соборі на святому вівтарі під час богослужіння легат папи Римського вручив константинопольському патріарху грамоту про відлучення від церкви. Саме цей чин вважається датою розколу християнської церкви на католицьку й православну.

Генна пам'ять незглибима. Підсвідомість кожного вищого створіння береже щось із пережитого його родом за неміряні тисячоліття – «від сотворіння світу», як сказано в Біблії. Озвучують вікопомне генії та видатні особистості. Чи треба доказувати, що хоча б і та ж «візантійська ортодоксія» дотепер справляє колосальний вплив на християнський світ. Так само й у всьому іншому. Прадавнє не лише може приснитися, а й озивається хоча і в картинах Народних художників України Марії Приймаченко, Катерини Білокур... І не тільки в творах живопису, а й у пророчих словах поетів з Божої ласки чи Божого благословення...

Що ж стосується Прокопія Кесарійського, то він найбільше потішив обива-

телів памфлетом «Таємна історія» супроти Юстиніана та його дружини Феодори, такої ж ненаситної в блуді, як і Катерина II. Від прозірливого ока історика й письменника ніщо із таємного, а тим паче явного, не могло приховатися. Чому ж тоді з-під його стила немає не те, що жодного слова, а й найменшого натяку на відвідини Києм з Русі Візантії, як це, хоч і невпевнено, припускає упорядник «Літопису руського» Л. Махновець? «У рік 6496 [988]» єпископ корсунський зцілив Володимира, згодом Рівноапостольного, від сліпоти. Київський князь запевнив візантійських цесарів Василя і Костянтина, беручи шлюб із їхньою сестрою на ймення Анна, що прийме хрещення разом «з усім своїм народом». Далекі, здавалося б, арабські історики не проминули зауважити: «а то народ великий». «Шила в мішку не утаїти» – бозна з якої давнини проголошує українська народна приказка. То що ж криється за літописним – «інші ж, не знаючи, говорили, ніби Кий був перевізником»?

Мій земляк Володимир Ятченко із недавнього Драбівського району на Черкащині, тепер професор Державного університету телекомунікацій у Києві, підказує імовірну розгадку. Як доктор філософських наук він працював у вищому навчальному закладі в Улан-Баторі. Автор книги про монгольських шаманів та загалом шаманство. До таких у Бурятію їздив лікуватися, певно, згадавши, якого він роду-племені, экс-президент-зек Янукович, нікчемний утікач з України.

За ще давніших радянських часів молодий український письменник Микола Трублаїні здійснив двомісячну подорож на Далекий Схід, а потім на криголамі відвідав острів Врангеля. Десь у старших класах школи мені випало прочитати його повість «Крила рожевої чайки». Почувався тоді ні в сих, ні в тих. У душі позавчорашньої комуністичної ідеології автор знущався з чужих вірувань. На його переконання, тамтешні люди помирили від голоду через те, що згідно давнього повір'я не можна було їсти рожевих чайок. Приїжджий атеїст просвіщає, що можна, й рятує багатьох «одурманених» від смерті.

Нині цілком довіряю написаному давньогрецьким поетом-ліриком Піндаром: «Звичай – цар над усіма». А тоді почувався розгубленим. Мене ж змалку навчали, що боронь Боже кривдити ластівку. Та ні в якому разі не зобижай лелеку, бо розгніваний принесе в дзьобі вогонь і підпалить хату. Усе це таке ж святе, як і повчання від рідної матері: не зоставляй на столі ні крихти хліба, бо вночі покинуте ганятиметься за тобою і не дасть заснути.

Що ж стосується Кия-перевізника, то разом із земляком, автором ще й видань про відображення прадавніх уявлень українського роду в казках, дійшли висновку: літописець не зі стелі взяв, що «й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм». Це ж усупереч «візантійській ортодоксії». А бач, змигнуло. Ніщо й ніяке явище чи подія не залишаються поза увагою допитливих.

Ми ж із моїм земляком обоє озброєні знаннями про Мізинську та її спадкоємицю Трипільську археологічні культури, а заодно й про правічні осмислення довколишньої природи й світобудови предками й ще давнішими пращурами українського роду. Якщо «Кий був перевізником», то, мабуть, за віруваннями родів, які жили «на своїх місцях». Чом би й ні? «Творець блискавки», як провіщає із Ая-Софія. Ая-Софія. VI ст. Прокопій Кесарійський, або в моєму виданні 2020 р. «Володар Грому» – не хто інший, як Кий. Він – рівнозначний божествам олімпійської сім'ї на найвищій горі в Греції. Отож не лише страхає,

примушує кожного здригатися, затамувавши подих. А може й відібрати життя. Переправляє покійників, не піднімається рука написати – через Дніпро так, як Харон давньогрецької міфології через річку Стікс у царство мертвих. Похмурому старцю в лахмітті, за уявленнями еллінів, належала плата – якась кошійка під язиком мерця. Цього звичаю дехто дотримується й «до сьогодні» – запозичую вираз із літописів. Колись під язик клали якийсь гріш для перевозу. Осуджень «візантійською ортодоксією» цього звичаю в тих же літописах – предостатньо. Тепер же, так би мовити сповідники «старосвітського», про всяк випадок кладуть монету в труну. Вірують, що гріш може знадобитися для оплати за перевіз на той світ. Так само, як і Харон, Кий – «перевізник» винятково в один бік. Назад ніякого повернення немає і не може бути. Суголосного з еллінським, як пізніше з християнським, в українських звичаях – сила-силенна. Є надія, що проникливий розум здатний воскресити правду про таке далеке минуле, що й не помислити. Було б лише бажання вченої еліти в Україні!

Наостанку ще раз про автора «Людської комедії». Царському послу в Парижі не дано було збагнути духовну велич видатного письменника: «Передо мной предстал маленький человек, толстый и жирный, физиономия булочника, внешность башмачника, объем бочара, манеры шляпочника, одежда кабатчика». Такого ж рівня висловлювання й статті Путіна про Україну. З його вуст – настільки неприйнятне, що «ласкает слух» хіба що позавчорашніх комуністів. Та чи ж не ріже вуха освічених з нових поколінь?

«Русские и украинцы – это один народ. Как мордва, где есть мокша и эрзя». Сам же претендент на довічну владу – вепс. Давньоруська назва того племені – чудь. Компактно оселялися в Карелії. Антропологічно відносяться до монголоїдної раси. Не слов'янського походження в президентській команді Путіна – міністри закордонних справ, оборони і «патриарх всея Руси» мордвин Гундяев. Відкинули збанкрутілу комуністичну ідеологію. Запроваджують православ'я. Не лише проповідують, а й розширюють, елико мога, «русский мир» і «славянское единство». Святая святых для скutih одним ланцюгом – «единоначалие». В один голос підспівують великодержавнику Путіну: «Я пою русские песни. Они мелодичные и содержательные».

Доле праведна! Науковці в Україні не можуть дійти згоди, яке ж неоглядне море народнописенного багатства успадковує з давнього давня український народ – двісті тисяч чи значно більше текстів, окрилених мелодіями? Мова одного з найбільших європейських етносів на міжнародних оглядинах визнається однією з найрозвиненіших у світі й другою за милозвучністю після італійської. «Розпрягайте, хлопці, коні» чи то «Всюди квітне черемшина» розлягалось та й тепер чи ж не звучить усупереч задушливій політиці «от Москвы до самых до окраин». А до чийого ж слуху долітали коли-небудь пісні тих, які мокша, мордва, ерзя, вепси?.. Хто ж їх заглушив? Чи не царат і його послідовники або спадкоємці – комуністи-інтернаціоналісти? Не так давно, як на історичні виміри, О. Пушкін нарікав: «Присвоили себе насильственной лозой И труд, и собственность, и время земледельца». Додати б ще: і пісню, і пам'ять, і неміряні тисячоліття перебутого й пережитого кожним родом на білому світі. Коли попалися в лабети царської і комуністичної імперій, стали безрідними. «Гол как сокол». Якщо й прикриваються якимось лахміттям, то хіба що шовінізмом з чужого плеча.

Не приведи, Господи, до безпам'ятства, до втрати національної ідентичнос-

ті, до затуманення української національної свідомості. Хто з майбутніх поколінь може погодитися на таку ж глухоту й безмовність та безпам'ятство, на які приречені в РФ мокша, мордва, ерзя, вепси? Було вже, було в неволі, в ярмі. Виривав із горла відчайдушні слова пекучий відчай:

*Кобзо ж моя, дружино вірная,
Де ж мені тебе діти?
А чи у чистому полі спалити
І попілець по вітру пустити?
А чи на могилі положити?*

За моїм здогадом, «Господин Великий Новгород» – не щось інше, як відгалуження від Трипільської, а може, й від її попередниці – Мізінської археологічної культури. Саме через це цар Іван Лютій зі звірячою ненавистю розправлявся з новгородцями. За його дикими наказами опричники із приторченими до сідел собачими головами вигубили, винищили масу безневинних душ. Річка Волхов наситилася кров'ю настільки, що не замерзала навіть у люті морози. Доценту розорений край був доведений до того, що, як і під час Голодомору-Геноциду 1932-1933 років в Україні, люди поїдали своїх майже бездиханних дітей, а то й викопували із сяких-таких поховань тіла мерців, щоб, божеволіючи, насититися...

Великий князь Московський Василь III обвинуватив молоду першу дружину в тому, що не може народити й заслав у монастир. Узяв шлюб із монгольського походження Оленою Глинською. Міг виконувати подружні обов'язки лише за умови, що до пари приєднуватиметься роздягнутим – у чому мати народила – один із стражників. Олена противилася не стільки з моральних міркувань, як через те, що гулятимуть плітки про незаконнонароджених дітей. Первісток виявився слабозрозвинутим. А після нього – «Грозний». А ще більше – біснуватий. Якраз тоді Філофей із Трьохсвятительського монастиря в Пскові проголосив Русь Третім Римом, «а четвертому не бувати». Він же умоляв правлячого князя «искоренить из своего православного царства горький плевел содомии».

Посівши трон, Лютій «не знал предела разврату: постоянные ночные оргии, сопровождающиеся пьянством и обжорством». Одружувався не менше семи разів. Англійський комерсант Джером Гарсей не наражався, як будь-хто інший, на нестямний гнів тирана. Залишив спомин про те, як сластолюбний хвастився, що «розбестив тисячу дів і жон незчисленно». Князь Курбський урятувався від вихваток сатрапа втечею в Литву. В посланнях звідти звинувачував нелюда «за разврат с Федькой Басмановым». Інший князь не втримався прямо у вічі дорікати Басманову: «Предки мои и я всегда служили государю достойным образом, а ты служишь ему содомией». Поплатився життям.

Схильний до віршування посланець у складі дипломатичної місії відвідав 1568 р. Москву. Засвоїв слово «мужик». Про норови в осередді розпусти написав поетично, коли його подати в російському перекладі: «Хоть есть у мужика достойная супруга, Он ей предпочитает мужеложца-друга». Хорватський священник Юрій Крижанич перебував у Росії протягом 1659-1677 років. Зафіксував побачене й почуте: «тут, у Росії, з такого відворотного злочину просто кепкують, і нічого не буває частіше, ніж публічно в жартівливих розмовах один похваляється гріхом, інший звинувачує другого, третій запрошує до гріха, не вистачає лише, щоб при всьому народові учиняли це неподобство». Дещо пі-

зніше історик С. Соловійов, академік Петербурзької АН, а пізніше ректор Московського університету, констатував: «Нигде, ни на Востоке, ни на Западе, не смотрели так легко, как в России, на этот гнусный, противоестественный грех».

З різних джерел виставляє роги осудливе: «В 15-17 веках Московия являлась подлинной обителью содомии». «Содомии был подвержен даже тогда глава русской православной церкви митрополит Зосима». Огидним, мерзенним не було б потреби колоти чужі очі. Та куди ж подітися? На 101 кілометрі по дорозі до російського міста Володимира перед входом до Музею-заповідника «Александровская Слобода» зустрічає відвідувачів напис: «Резиденция Ивана Грозного. Гордость России». Саме в тій «обителі» сатрап убив свого сина ударом у висок важким посохом, з яким не розлучався ні на мить. Спадкоємець престолу спробував заступитися за свою дружину, коли його батько накинувся на неї зі звинуваченнями за не той одяг, що його освячував «Домострой». Почесного титулу – «Гордость России» – тиранозавр удостоївся на всенародному опитуванні, що його провело московське телебачення.

Випередив у цій, так би мовити, «номінації» «беснующегося зверя» Петра І, якого Лев Толстой припечатав до ганебного стовпа – «мужеложствует». А як саме, написав польський історик Валишевський: «За відсутності жінки, Петро неодмінно укладав на її місце кого-небудь зі своїх денщиків... Якщо в бідолахи бурчало в животі, цар зіскакував і немилосердно бив його». Чому б почили у бозі «Гордости России» й не предентувати в імперії на «всенародне» визнання? Ще б пак! Д. Лихачов, «совесть русского народа» зі слів екс-президента М. Горбачова, якому надала притулок Німеччина, просвіщав темні маси простолуду: «Грозный» – «ярчайший публицист» і «композитор того времени».

Нехай би потішалися собі ті, яким – Бог судія. Так ні ж. Не лише пропагується деспотичне на всі заставки, а й утягується в непролазне болото й Україна з її ще донедавна населенням понад 50 мільйонів, а нині тридцятивосьмимільйонним – за показаннями обізнаних демографів, бо ж на перепис влада ніяк не збереться. А може, й не вважає доцільним виставляти на показ не тільки невігідне, а й загрозливе.

Більш-менш обізнаний із таїнами компартійних вождів український поет у вірші «Тифліський недоуч» провістив: «Аж глядь но, Джуга в Петербург утік До Леніна. Не у курінь, де Каменев в усі солодкі янь та інь, Ульянова ласкав». Утікачі з «комуністичного раю» поширювали в «загниваючому капіталістичному світі» копії листів до Леніна його любовників Зинов'єва й Троцького. Ульянов підставлявся як пасивний, а ревнива парочка – активні. Переховуючись у Розливі неподалік від Петрограда, Ульянов спав із Зинов'євим – не розлий вода – на schoшенному чухонцем сніні. Через те мені довелося запитати поважного поета: чи він не помилився, доточивши ще й Каменева? Почув у відповідь: «Ні. Усі вони...» Махнув мислячий письменник рукою, не бажаючи вдаватися в подробиці...

Згадаймо, скільки було всесвітнього дзвону про «світле комуністичне майбутнє». Марксистсько-ленінська пропаганда тиражувалася на всіх континентах земної кулі нечуваними накладками – куди там до тієї масовості Біблії й Корану чи повчанням від давньокитайського мислителя Конфуція або великого індійця Махатма Ганді... На сяке-таке виправдання скороминущого напрошується лише те, що жодне суспільне, так само, як і утворення імперське,

не зійшло зі світової арени з гордо піднятою головою. Од Римської відділилася тисячолітня Візантійська, розпадалося на окремі шматки скроєне Олександром Македонським, «бичем Європи» Чингісханом, «руйнівником Європи» Атилою...

В незнищенній пам'яті українського народу Петро I – «скажений сват». Божівільна в розпутстві Катерина II – «вража баба, клята сука край веселий за-напастила». У нинішньому Санкт-Петербурзі до пам'ятника «беснующомуся зверю», за присудом Л. Толстого, товпляться засліплені імперською величчю. В Одесі до ніг кам'яної подоби блудливої гольштинки німецького замісу отетерілі шанувальники покладають букети квітів. Бог з ними, з підсліпуватими обивателями. Небезпечним є те, що молоді обличчя із запозиченою від Сталіна назвою – «слуги народу», наслідують Катерину II. «Вража баба», щоб послабити український народ, наліво й направо роздавала землю переселенцям з Європи. Й «молоді обличчя» бездумно утворюють в Україні чужорідні анклави. До чого ж така політика докотиться? Недоброзичливці вже «качають» свої права. А що ж буде далі?..

З пекучим відчуттям гіркої долі рідного народу Іван Петрович Котляревський застерігав:

*Готовте шії до ярма.
По нашому хохлацьку строю
Не будеш цапом, ні козою,
А вже запевне, що волом:
І будеш в плузі похожати,
До броваря дрова таскати...*

Які тільки світлі розуми не просвіщали жити доброчесно. Ну й що з того? Як горохом об стіну! Чи ж не б'є не в брову, а в око теперішній політиці в Україні прозірливе від автора «перелицьованої» «Енеїди» римського поета Вергілія?

*Чи довго будете казирись
І стид Олімпові робити?
Щодень поміж себе сваритись,
Смертних з смертними травить?..*

У 1930-х роках Сталін узявся «зачищати» соратників Леніна. Троцький вчасно наживав п'ятами, щоб йому аж у Мексиці проламав череп альпіністським льодорубом агент НКВС, удостоєний високих нагород і звання Героя Радянського Союзу. А так би мовити «залишенці» в країні Рад після незно-сних мордувань підписували все, що їм підсовували слідчі, сплоджені скоріше в пеклі, ніж на землі. Зинов'єв відзначився як нестямний розпалювач «красного террора». За його наказами, як засвідчують ті й ті історики, вигублено чи не сто тисяч петроградців. З подачі Леніна очолював Третій Інтернаціонал. А коли дійшло до мордувань, валявся в ногах катів, вимолюючи прощення. За-кривавлений Каменев навіть видушив із себе: «Да оставьте, Григорий, умрем достойно».

На судилищі Інквізиції Джордано Бруно заявив: «Якщо я не покаюся, то втрачу життя. А коли покаюся – втратить людство». Про яке «людство» міг думати-гадати Зинов'єв, якщо він у записці до тоді ще Ульянова писав: «Целую тебя в твою марксистскую попочку. Твой Гершеле». До такого цинізму не опускалися навіть римські правителі, біографії яких на видноті в доступному й тепер виданні давньоримського науковця-енциклопедиста «De vita Caesarum»

– «Життя дванадцяти цезарів». Особистий секретар імператора Аріана Гай Светоній Транквілл, не оглядаючись, вивернув внутрішній світ миропомазаних від Гая Юлія Цезаря (100-44 рр. до н. е) до Доміціана (51-96 рр. н. е). З'ясував: людські пороки вроджені чи набуті? У тому проміжку в півтораєста років усевладні що тільки не витворяли. Калігула увів у сенат свого любимого коня. Нерон зловтішався, споглядаючи, як горить Рим. Веспасіан повчав сина, що «гроші не пахнуть»...

Зі всесвітнього досвіду виходить, що ідеологія комуністів-інтернаціоналістів, вірних слуг міжнародного капіталу, використовувалася лише для самоутвердження й самозбереження. По-народному кажучи, ішлося про особисті шкурницькі інтереси. Російський письменник І. Соколов написав про Леніна коротко: «кат і звичайний педераст». А незліченні маси поклонялися, як ніякому іншому божеству!..

Мільйони обивателів куплялися на пропаганду, яка роздувала велич «вождя світового пролетаріату» стократ гучніше, ніж нагадувала про страждання розп'ятого на хресті Ісуса Христа. Допоки ж людство заплющуватиме очі на неабияку загрозу? Прірва між технічним прогресом і свідомістю вищих створінь поглиблюється не по днях, а по годинах. Не приведи Господи докотитися до самознищення...

До місця аутодафе на Площі Квітів у Римі Джордано Бруно доправляли на убогому повозі з кляпом у роті, щоб не звертався до люду на узбіччях, не «богохульствував». Зинов'єва до місця розстрілу «вірні ленінці» несли на носилках. Кулі, якими були прошиті тіла Каменева й Зинов'єва, забрав, як сувеніри, генеральний секретар держбезпеки Єжов, «злочинець і наркоман» за характеристикою М. Хрущова. Далі «цінне» присвоїв наступник Єжова, на якого чигав такий же вирок, як і попереднику. Чи ж варто новим поколінням незалежної Української Держави повертатися в пекло, до якого силується затягти волелюбний український народ президент загребушого північного сусіда?

У прямому ефірі перед масою телеглядачів Путін провіщає: «Євреї в Ізраїль приїжджають із Африки, із Європи, із других стран мира. Из Африки вообще черненские приїжджають. Из Европы приїжджають, говорят на идише, а не на иврите. Вроде не похожи друг на друга, а все равно еврейский народ дорожит своим единством». Той же Радянський Союз, розпад якого не дає спокою Путіну, хіба ж як посприяв укоріненню євреїв у державі Ізраїль. А в Москві євреї примножували «русский мир». Переварювалися, як у киплячому казані, на «єдиний народ» разом з тими, які – мордва, мокша, ерзя, вепси. Щоправда, лауреат Ленінської і Сталінської премій С. Образцов, народний артист СРСР, головний режисер театру ляльок у Москві, заявляє: «Я – українець».

З якої ж причини спостерігалася масова еміграція в Ізраїль? Хоч було, що й назад поверталися визнані в Москві найбільш знаменитими. Бо в невеликій країні заробітки – не ті, які вони привикли охехелювати в незорій імперії. Шлунок диктує своє. Втім, є й інші приклади. Польський просвітителю М. Стрийковський зізнався: «Жив не для того, щоб їсти, а їв, щоб жити». Не додав – «і мислити». Залишені ним вагомі історичні праці переконливо промовляють за нього, одухотвореного.

Друга світова війна забрала мільйони українських життів. Незрівнянно більше заковтнув царат і комунізм – імперії убивць. Українці ніколи не теро-

ризували росіян і не знищували, як «єдиний народ» чи то «братский». Натомість з боку північного сусіда дотепер учиняється те ж саме, що 1708 р. у Багурині й 1709 р. під Полтавою. Тарас Шевченко в поезії «Осії глава XIV» [15 січня 1860, С.-Петербург] застерігає майбутні покоління:

*Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі.
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!
Мій любий краю неповинний!
За що тебе господь кара,
Карає тяжко? За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів отих поганих
До краю нищить...*

«В добрі і розкоші!» Хто ж з учених та друкованих пояснить «і мертвим, і живим, і ненародженим землякам», коли ж це могло бути? Чи не за таких же, як і в еллінів, золотих віків Трипільської археологічної культури? Відлуння з її розквіту доносять до сучасності колядки й щедрівки та пісні донині збережених календарно-обрядових дійств на Різдво, Великдень, Зелену або Ключальну неділю, Купала, Покрову, коли перший сніг припорошує грішну землю, не кажучи вже про зажинки та обжинки одних з перших хліборобів на третій від життєдайного сонця планеті:

*– Ой пане, пане, ходіть із нами
В чистее поле немірянее і неоранее.
А ми його помірємо й пооремо.*

Який же титанічний спротив загрозовому необхідно вивулканювати сучасникам, аби не збулося найгірше, від чого за лічені місяці до останнього подиху застерігав Великий Кобзар, котрий за втіленням у пам'ятниках на земній кулі – другий після Будди:

*Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховнцю твою утробу
Ірек во гніві: «Потреблю
Твою красу, твою оздобу,
Сама розіпнешся. Во зlobі
Сини твої тебе уб'ють,
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата!..*

Від пережитого за неміряні тисячоліття нікуди не подітися. Та чи й треба, як воно на віки-вічні в підсвідомості, в душі й серці кожного й, понад усе – в генній пам'яті. Шлях до світлішого майбутнього указують прозорливі Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка... Названа донькою Прометея провіщає: «Буду жити! Геть, думи сумні!» Вказує на потужний стимул для життя: «Нехай умру, та думка не умре! В таке безсмертя й я привикла вірити!»

«Недовідомі путі Господні» – бідкаються літописи. Доле праведна, відведи й заступи від згубної напасті.

Вадим ПЕПА

Товариш Путін, ви «большой ученый»

Продовжувач справи Сталіна (в політиці та в науці), Путін, взявся за історію, у статті він заперечив існування українців: є єдиний російський народ. Замість обґрунтування – лише пропаганда, базікання, виклад ідеології «русского мира», нема наукових доказів (історія, етногенез). Серйозні дослідники, перш ніж щось писати, знайомляться з літературою. Але «Путин не читатель, Путин писатель».

В українців і росіян щось спільне справді є, але його мало. Безумовно, ми різні народи. Близнюки з однієї коліски – це насправді химера російської (царської та радянської) історіографії.

Етногенез йшов ще до створення держави Київська Русь. Поляни, деревляни, білі хорвати, волиняни, тиверці, більшість сіверян стали основою формування української народності. О. Шахматов: «Безсумнівно, що поляни, деревляни і навіть сіверяни – це предки сучасних українців» («Рецензия на «Укр. грамматику» А. Крымского», «Rozn. Slaw.», 1909). Д. Зеленін: «Дуліби, бужани, тиверці та уличі були дуже близькі за своєю мовою, за всією своєю культурою до давньокиївських племен – полян, деревлян і сіверян – разом із якими вони і склали потім українську народність» (Сб. «Советская этнография», т.V, М-Л, 1941).

Московська (нині російська) народність створювалася в міжріччі Волги та Оки на основі угро-фінських племен (меря, мурома, весь, мордва, череміси, вотяки, пермь). Весь басейн середньої Волги був угро-фінським, про що свідчить топоніміка; Нестор згадує Ростов як поселення мерян. До етногенезу долучилися (у малій пропорції) слов'янські племена кривичів і в'ятичів, звичаї та мораль яких негативно оцінив Нестор. У часи монголо-татарської та московської єдності у московитів з'явилася татарська домішка. В. Ключевський: «Великоруське плем'я вийшло не з розвитку цих старих обласних [середнє Подніпров'я] особливостей, а було справою нових різнобічних впливів... у краю, який лежав поза старою корінною Руссю та в 12 ст. був більш інородчеським, аніж руським краєм» («Исторические портреты», М., 1990). Історик вказав і на «участь фінского племені в утвержденні антропологічного типу великороса». Директор Інституту генетики РАН М. Яновський про сучасних росіян: «У деяких регіонах частка фінських генів, без сумніву, перевищує частку генів слов'янських».

Європейську північ нинішньої Росії (республіканські Новгород, Псков) населяли новгородські словени, частина радомичів і в'ятичів; наука підтвердила, що вони прийшли із Заходу (південнобалтійське Помор'я). Менталітет їхній відрізнявся від московсько-татарського (поклоніння хану, царю-батюшці), був близьким до київського (віче, вольності, кияни зміщували та ставили князів). Саме тому Іван IV, що не жалував навіть своїх угро-фінсько-татарських підданих, і влаштував геноцид чужих для нього словен.

Отже, походження різне. Разючу відмінність ментальностей українців і росіян зафіксував М. Костомаров («Две русские народности», Собр. соч., СПб., 1903).

Путін спекулює на назві народу та країни: всі ми «русские». Справді, майбутні українці, їхні землі називалися «руськими», але справа не в них: росіяни та Росія не були «руськими», московити безпідставно привласнили цю назву.

Спочатку назву «Русь» мали київська, переяславська, сіверська землі. Ще Нестор писав : «Поляни, яже нині зовомая Русь». Історик В. Мавродін («Происхождение русского народа», Л., 1978) писав: «У Новгородським літописі Новгород та його землі чітко протиставляються «Русі» – Півдню, Києву, а кияни – населенню Новгородської землі – словенам... Для суздальського літописця (Лаврентьевський) «Русь» – Південь, Подніпров'я, Київ, а він сам – житель землі Суздальської». Те ж свідчить і М. Костомаров: «Киянин, волинець, червонорус були руські за своєю місцевістю, за особливостями свого народного громадського та домашнього побуту, за вдачою та звичаями... Східний слов'янин був не руський, а тверитянин, суздалець, москвич». Підтверджує О. Пипін: «Із початком державного життя, у 9 ст., земля полян та її столиця Київ посіли пануюче місце серед племен і зберігали це положення до середини 12 ст. Саме цей південний союз князств із Києвом на чолі у ті віки й мав специфічну назву Русь, яка в 11 ст. поширилася на Волинь і Галичину, але ще не переходила ні в Новгород, ні до білорусів, ні на північний схід» («История славянских литератур», т.1, СПб., 1879). Московська Русь – поняття пізніе.

До 15 ст. московити не знали, що вони «русские», жили у Джучієвому улусі Золотої Орди, поклонялися хану, потім помінялися головними ролями з татарами. М. Трубецької (філософ, євроазієць) писав (1927): «Скинення татарського іґа звелось до заміни хана на православного царя та перенесення ханської ставки до Москви». Тільки наприкінці 15 ст. московський князь Іван III додав до свого титулу «і всея Русі». Відтоді й пішло – «русские, русские». М. Костомаров констатував: «У південноруського народу його прізвисько було нібито вкрадено». Росія для всього світу була Московією аж до Петра I, він перейменував її на Російську імперію.

Що ж спільного в українців і росіян? До кінця 12 ст. майбутня Московія (Залісся) була колонією Києва, одержала від нього християнство та писемну мову. Через віки Україна стала колонією Росії, одержала заборону на українську мову та українську церкву.

В. Путін, за прикладом Сталіна, робить свій «внесок» і в мовознавство: «І в західних, і в східних «русских» землях говорили однією мовою». Це або незнання предмету, або брехня. В Києві функціонували розмовна руська мова та писемна (давньоболгарська, словенська, церковнослов'янська), запропонована Кирилом і Мефодієм для всіх слов'ян; обидві впроваджувалися в заліській колонії. Спільною для українців і московитів була писемна мова, давньоболгарська; нині вона вживається церквою. У Заліссі, що не було ще ні Росією, ні Московією, розмовляли переважно угро-фінськими діалектами. Згодом сформувалася російська мова на основі писемної давньоболгарської, у ній до 50% давньоболгарської лексики (академік АН СРСР і РРФСР Л. Щерба), в українській і білоруській – незрівнянно менше.

«І росіяни, і українці, і білоруси – спадкоємці Давньої Русі», – пише Путін. Треба уточнити: українці – спадкоємці Київської Русі (9-12 ст.), а росіяни – Московської Русі (кінець 15 ст.) і держави Івана Грозного.

Путін через незнання тлумачить назву «Україна» як «окраїна». Насправді «україна» – це викраєна, визначена територія, країна. Перша згадка про Україну в літописі датується 1187 р.; за померлим переяславським князем Володимиром Глібовичем «Україна много постона». Окраїною якоїсь держави Русь-Україна тоді бути не могла. Польща була набором дрібних князівств,

а Росії, навіть Московії, ще не існувало, Суздаль та Володимир були васалами Києва, його окраїною.

Путін зачепив ще одну назву – «русини». Так називалися жителі Київської Русі, це є в угодах з Візантією князя Олега (911), князя Ігоря (945), є і в «Руській Правді». В результаті того, що назву «руські» загарбали московити, з'являється самоназва «українці», вони не хотіли, щоб їх плутали з росіянами. У Західній Україні, де росіян практично не було, ця назва зберігалася довго. І. Франко у 1914 р. писав: «Я есмь русин»; трохи пізніше: «Ми маємо навчитися відчувати себе українцями». С. Бандера в метриці був записаний як русин. Сепаратистське неорусинство, виплекане Росією, в Галичині зникло, нині його прояви, які роздухує Москва, жевріють у Закарпатті. (Під час Першої світової війни Австро-Угорщина справді інтернувала «москвофілів» у табори, та кагебісту краще було б проаналізувати, чому Росія стала батьківщиною ГУЛАГу). Сепаратизм ідеологів русинства інспірований Росією та Угорщиною. Ще у 1876 р. в додатках до Емського указу було рішення Олександра II: «Підтримати галицьку, ворожу до українофільського напрямку, газету «Слово», призначивши їй хоча б невелику, але постійну субсидію (1000 руб. із сум III жанд. упр.)».

У боротьбі з Польщею Б. Хмельницький боронив українців, руське православне населення. Саме православ'я спричинило помилку гетьмана при виборі сюзерена – рішення йти «під руку» московського царя. У Переяславських угодах була обумовлена автономія, збереження вольностей. Все це було знехтувано Росією, не те що вольності, а мова, самоідентифікація українців підпали під заборону. Фінляндія та Польща зберегли якісь залишки автономії; добре, якщо тебе не вважають «рідним братом».

Путін подає як благо для України привілеї, отримані старшиною: «Представники козацької старшини, введені у дворянство, досягли в Росії висот політичної, дипломатичної, військової кар'єри». А те, що селяни, рядові козаки потрапили в кріпацтво, гірше за польське, Путіна не цікавить. І це не випадково: сьогодні інтереси свого оточення, «путінської еліти» вище для володаря Росії за інтереси російського народу.

Т. Шевченко негативно сприймав наслідки Переяслава. «Москалики, що задріли, то все одчухрали... Отак-то, Богдане! Занапастив еси вбогу сироту Україну». «Ляхи були – усе взяли, кров повипивали!.. А москалі і світ Божий в пута закували». Про долю України у російському царстві: «Це той первий, що розпинав нашу Україну, а вторая доконала вдову сиротину». А от як Кобзар оцінив зрадництво тієї старшини, що забула про Україну, служила Росії за привілеї: «Кирило з старшиною пудром осипались і цариці, мов собаки, патинки лизали». Підтримуючи думку Путіна, що не можна ділити спадщину Шевченка та Гоголя, закликаємо його забезпечити видання, читання на ТВ зацитованих творів.

«Заколот Мазепи підтримала лише невелика частина козаків. Люди різних верств вважали себе руськими та православними». Мазепа вчинив не «мятеж», а реалізував право на самовизначення у відповідь на потоптання прав і свобод українців. О. Пушкін висловив те, що намагається приховати Путін. «Україна глухо волновалась...Теперь бы грянуть нам войною на ненавистную Москву». Якби козацькі керівники «владели силой войсковою, тогда б в снегах чужбины дальней не погибали казаки и Малороссии печальной

освобождались уж полки». «Ненависна Москва», «чужина» для українців? А чи не бандерівець той Пушкін?

Майже все населення Батурина («руське та православне») повбивала російська армія Петра I.

Путін виправдовує Валувєвський циркуляр і Емський акт тим, що Росія тоді придушувала польське визвольне повстання. Він не згадує валувєвське: «Української мови нема, не було і бути не може»; він втішає, що художні твори (у російській транскрипції) не були заборонені. Ми повинні дякувати Олександрю II, Валувєву, Путіну за це?

У роки Громадянської війни в Україну вторглися російські війська – білі та червоні, вони намагалися повернути Україну «в лоно» Росії під різними вивісками. Російським більшовикам це вдалося.

Путін зауважує: «Німеччині й Австро-Угорщині потрібні були український хліб та сировина». Росії потрібно було те ж саме. На конференції залізничників 16.4.1919 Ленін заявив: «Із завоюванням України наша сила міцніє. На Україні величезні надлишки хліба. Можна взяти 100 млн пудів». У жовтні 1921 р. Ленін підписав постанову про вивіз 57 млн пудів хліба з УСРР. Це викликало в Україні голод 1921-23 рр.

Путін згадує: «На початку 1918 р. була проголошена Донецько-Криворізька радянська республіка, яка звернулася до Москви з питанням про входження в Радянську Росію. Отримали відмову». Росії потрібна була не частина, а вся Україна. Сьогодні Росія це повторює один в один з ДНР і ЛНР як фарс, кривавий фарс.

Путін заперечив Голодомор початку 30-х років як геноцид українського народу, бо і в інших місцях теж був голод. Але з інших регіонів можна було виїхати, врятуватися, а Україна була оточена військами, заблоковані залізничні станції. Окрім нищення селянства, в ті ж часи була винищена українська інтелігенція, було припинено «коренізацію». Це була превентивна акція російського більшовизму, Сталін боявся «втратити Україну».

За словами Путіна, «більшовики роздавали щедрі «дарунки». Росія фактично була розграбована». Ха-ха! Все, що нажите непосильним загарбанням і грабунком, Росія нібито втрачає.

Путін заявив, що українці мають пишатися тим, що народжені в Україні М. Хрущов і Л. Брежнев були на чолі «єдиної держави». По-перше, СРСР був формально не «єдиною державою», а союзом республік, федерацією. По-друге, нічого хорошого для України ці росіяни не зробили. Відома хрущовська ідіотська фраза: «Чим скоріше ми всі будемо говорити по-російськи, тим швидше побудуємо комунізм». Зросійщення йшло швидкими темпами, а комунізму ми так і не побачили. Путін забув про ще одного вихідця з України в керівництві СРСР – Л. Кагановича. Він був на якийсь час засланий з Москви як «вождь українського народу», громив «націоналістів» у КП(б)У, винний у Голодоморі, згодом керував від СРСР акцією «Вісла» проти українців Польщі.

Путін пише: «Польський уряд розгорнув активну політику переселення, намагаючись змінити етнічний склад у «східних кресах», «провадилася жорстка колонізація». Росія робила те ж саме у ще більших масштабах. «Матушка Катерина» депортувала запорожців на Кубань, зіштовхнувши їх із адигейцями (принцип «поділяй і володарюй»). На їхніх землях вона поселила росіян, німців, сербів. Микола I надав пільги російським купцям, що переселялися до Києва. Київські міщани відреагували: «Перелізуть до нас

смїло, тут артїль їх завелась. Поставають всі панами, хоч і в патлах, з бородою, та тут буде головою. Прогуляли права наші – москаль буде панувать» («Киевская Старина, V, К., 1882). Ще не було ОУН, впливу США, НАТО, а тут така нелюбов до представників «єдиного народу». Козьма Прутков розкрив механїзм російської етнополїтики: «Если продумемся, в карты играя, поедем на Вольнь для обрусения края».

Полїтика «перемїшуй і володарюй» досягла апогею за російських більшовиків. Кількість росїян в Україні становила у 1926 р. – 9,2%, а в 1989 – 22,1%. У Львові у 1921 р. було 0,2% росїян, у 1959 – 27%. У виморені голодом райони України переселяли росїян. Росїйські більшовики депортували корінні народи. Із Західної у 1939-40 рр. було вивезено близько 15% населення; депортації зазнали народи Прибалтики. Після Другої світової війни з рідних земель злочинно було депортовано 11 малих народів. Четверть кримських татар було виморено у дорозі. Такими методами йшла підготовка «життєвого простору» для росїян за нацистським зразком. Після «зачистки» Криму його заселили росїянами. У післясталінські часи українську молодь посиляли на цілину, заманювали в інші регіони; на Донбас планово переселяли росїян. Створені задалегідь острови «русского мира» відіграли свою роль в Криму і на Донбасі.

Путін (із посиланням на Собчака) пропонує «мудре» рішення територіальних питань колишніх союзних республік. Вони «повинні повернутися у ті кордони, у яких вони увійшли до складу Союзу». А як бути з надбанням СРСР? Передати Росії чи, може, повернути попереднім власникам? У 2-му варіанті Росія мусить віддати Фінляндії загарбані землі, Кьонїнгсберзьку волость – Німеччині, Курили, Південний Сахалін – Японії. Україна має одержати Таганрог; в його окрузі було 71,5% (1926) українського населення, але він був прихоплений Росією у 1924 р. Путін, звичайно, наполягатиме на 1-му варіанті. При розподїлі у Росії мала б опинитися Туркестанська ССР. А чому? Там же не «один і той же народ». Завойовані Росією середньоазійські народи не погодяться залишитися в її складі. Справедливий подїл територій можливий з урахуванням процентного національного складу та референдуму.

Путін звинувачує: «Західні країни напряду втручаються у внутрішні справи України». А хїба це вони захопили Крим, частину Донбасу? А хїба їхні неонацисти там воюють проти нас? Агресія Росії – це невтручання?

Свою вигадку про якусь «розправу послїдовників бандерівцїв» Путін чомусь не обґрунтував прикладом «розп'ятого хлопчика у трусиках».

Путін бреше, «що росїян в Україні примушують не лише відректися від своїх коренїв, від поколїнь предків, але й повірити, що Росія – їхній ворог». Ніхто не примушує росїян від чогось відрікатися, а наш «великий друг» Росія стрїляє у наших громадян, у тому числі в росїян.

Кремлівський очільник погрожує захопити всю Україну («наші [?] історичні території»): «Ми ніколи не допустимо, щоб наші історичні території... використувалися проти Росії».

Закінчує Путін своєю ідеєю фікс: «Адже ми – один народ». Абсурдність її доведено вище.

Росія, що вбиває українцїв, є «анти-Україною».

Ігор ДЕМ'ЯНЧУК
(г. «Українська літературна газета, ч.17/2021)

«Україну і українців необхідно знищити»

У тому, що напів Путін у своїй безглуздій статті, нема насправді нічого для нас нового, бо він і раніше все це виголошував. Мізків у старого маразматика не більше, ніж у водяної курочки, тому там жодного прогресу в мисленні не відбувається.

Як він і двадцять, і десять років тому плів гарячку, так і досі плете. У 2001 році відбувся перепис населення України, який показав 17% росіян, хоча це було значне перебільшення, і загалом перепис був сфальсифікований, бо демонстрував в Україні присутність окремих північних народів у кількості, вищій, ніж на «русском Севере».

З тих пір населення у нас зменшилося, і зменшилося саме за рахунок жителів сходу й півдня, а отже, росіян уже далеко не 17%. Але в Путінській зацементованій голові ті 17% перетворилися на 17 мільйонів, і від цієї цифри він завше відштовхується, коли розпачає про долю росіян в Україні.

Мантра про «адін народ» вбита цвяхом в самосвідомість росіян. І жодні докази того, що ми ніколи не були одним народом і ніколи не розмовляли однією мовою, до них не дійдуть. Тому сперечатися з Путіним марна справа. Всі знання, отримані ще в КГБ, запрограмовані в його голові до самої смерті. Жодна свіжа думка не має змоги там поміститися, і ми нічого нового від нього уже роками не чуємо і не почуємо. Бо Путін – такий самий терорист, як і ті, що створювали ДНР і ЛНР та намагалися створити Новоросію. Чим його висловлювання відрізняються від їхніх?

Ось, наприклад, один із «безвременно умерших» – Боцман, він же Сергій Поваляєв (1976 – 2016), офіцер російського спецназу, причетний до збиття Боїнга. Офіційна версія – помер в Московії від запалення легень. За іншими даними – ліквідований своїми ж. Ось його висловлювання: «Украинцы думают, что взамен того, что они воюют с «москалями», им будет предоставлено национальное государство. Да не будет у них ничего. Они существуют до тех пор, пока существует Россия. Когда не будет России, проект Украина тоже никому не нужен».

І те саме висловив Путін, що без Росії нам просто кірдик, вживши теж слово «проект»: «В проекте «анти-Россия» нет места суверенной Украине», «Наше родство передаётся из поколения в поколение... Вместе мы всегда были и будем многократно сильнее и успешнее. Ведь мы – один народ».

При цьому не стримується, щоб і не прифантазувати: «Один из иерархов Униатской церкви Иосиф Рутский сообщал в Рим, что жители Московии называют русских из Речи Посполитой своими братьями, что письменный язык у них совершенно одинаков, а разговорный – хоть и отличается, но незначительно». А фантазуючи, ненароком все ж визнав, що не було в ті часи ніякої Росії, а була Московія.

Взагалі всі Путінські екскурси в історію України – це суцільна кагебістська брехня, яку я мав змогу прочитати ще в 1980-х роках. Була така видана «для служебного пользования» чекістам брошурка, яка тлумачила джерела українського націоналізму, починаючи від Адама. Все, що писалося там про Мазепу, Петлюру, Бандеру, сумлінно повторив Путін і зараз.

Міхаїл Толстих (1980 – 2017), Гіві, який після смерті Мотороли обіцяв захопити всю Україну, висловлювався так само: «Если Украину сохранить – она станет монстром. Вырастет поколение, которое всё русское будет ненавидеть до зубовного скрежета. Рядом с нами возникнет страна-камикадзе, страна-гиена, готовая по сигналу дрессировщика перегрызть горло России».

«Пісатель» Геннадій Дубовой вважає, що «украинцы не состоялись, мы имеем

дело с результатом этнокультурной и цивилизационно-политтехнологической трансмутации – украми. Нацией выведенных в пробирке гомункулов, пребывающих в сконструированном для них алхимиками от политтехнологий иллюзорном мире и запрограммированных на уничтожение человека как образа и подобия Божия. Таких «наций», используемых глобалистской «элитой» как орудия установления антихристианского миробеспорядка на планете выведено уже достаточно, укры не исключение».

Путін фактично говорить те саме, але іншими словами. І коли він звинувачує українців у тому, що в нас владу захопили «неонацисти» і «націоналісти», то якось не уточнює, про кого мова. Очевидно, йдеться про єврейських неонацистів на чолі з президентом?

А от у себе під боком нацистів не помічає, хоча вже давно «професор» Московського університету Дугін відкрито закликає вбивати українців: «Убивать, убивать, убивать! Больше разговоров никаких не должно быть! Как профессор я так считаю».

Г. Дубовой, який, як і Путін, бачить неозброєним оком «украинских фашистов и карателей», легко товаришує з нацистами. Наприклад, з такими, як москвит Александр Жучковський, який ще навесні 2014 року прибув на Донбас з групою Стрелкова. Цей, теж «пісатель», вже видав кілька книжок про «рицарів Новоросії» і опублікував безліч статей з нацистськими закликами.

«Мне видится глупостью утверждение, что «мы воюем не с украинцами, а с украинским фашизмом» (в основном «мы воюем» звучит от людей, которые «воюют» только в интернете). Это полная чушь. Мы воюем с украинцами. Не «хорошие украинцы против плохих украинцев», а русские против украинцев. Точка».

«Воевать и побеждать можно только с ненавистью к врагу и ко всему, что этот враг олицетворяет – т. е. с украинской государственностью, украинским языком и украинской культурой. Точно также русским следует понять, что сама Украина и сами украинцы как народ – это исключительно враждебное нам явление, а все враждебное следует уничтожать».

«Украина, украинский народ, украинский язык специально, сознательно и целенаправленно создавались геополитическими противниками России для того, чтобы расколоть русский народ, ослабить и расчленив Россию. Для того, чтобы соединить русский народ, собрать заново и усилить Россию, – Украину и украинцев необходимо уничтожить».

«Чем раньше мы начнем это делать, тем меньше украинцев появится и тем больше количество русских сохранит свою идентичность и свою жизнь».

«Каждый, кто станет украинцем – перестанет быть русским. Соответственно, нам следует не допускать появления лишних украинцев, поскольку это сокращает количество русских».

Я проглянув деякі інтерв'ю з тими «рицарями Новоросії», більшість із яких вже стали перегноєм. І бачу, що там нема нормальних людей. У 2014–2016-му вони ще мріяли дійти до Києва, взяти знову Берлін, погуляти на руїнах Пентагона... Ці мрії лягли в землю разом з ними. Але теперішні діти на сепаратистських територіях вивчають їхні біографії, у їхніх підручниках є всі ці гіві, мотороли, захарченки. І є їхні висловлювання. Ні, не про те, що треба вбивати українців, а про те, що більша частина України чекає на своє визволення від неонацизму, що проєкт Новоросія ще чекає на своє втілення.

Коли-небудь Путін відкине копита, штучно створені республіки самоліквідуються, бойовики втечуть, захоплені землі разом з Кримом повернуться в Україну.

А я собі думаю про тих милих діток, вихованих у ненависті до нас. Це ж вони стануть виборцями не лише місцевої влади, а й народних депутатів, а декотрі – й самими народними депутатами. Яку Україну ми будемо разом з ними будувати?

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Іван ЗЛАТОКУДР

Іван Златокудр народився 7 квітня 1930 року у підльвівських Винниках. У 1956 році закінчив Львівський зооветеринарний інститут. Від 1959 року живе в Польщі, де закінчив юридичний відділ Вроцлавського університету. Варшавський український тижневик «Наше слово» опублікував 1961 року дебютний вірш Златокудра. Згодом з творчістю поета запізнали своїх читачів польські літературні журнали та часописи в Україні й діаспорі. З 1986 року поет – член Спілки польських літераторів.

«Вже багато років автор дарує читачам перлини зі своїх збірок «Веселки печалі» (2000), «Кольорами нетривожними» (2004), «В раю твого садах» (2012), «Авторський вечір» (2014), «Вітраж» (2016), «Дум сувій» (2019). /.../ У палітрі Златокудрового слова спостерігається хист філолога й філософська заглибленість у таємниці життя» (Галина Немченко).

«Прагнення до лаконічності, стислості й афористичності вислову. Вміння вмістити в коротку фразу важливі смисли характерне для автора поетичних мініатюр; його поетика вирізняється особливою індивідуальною метафоричністю (Надія Мориквас).

«Іван Златокудр пише українською і польською мовами, перебуваючи на порубіжжі доль двох народів, двох культур. /.../ Поезія Івана Златокудра сприймається як суцільний гімн на честь сонця, життя, краси» (Іван Немченко).

Іван Златокудр автор польськомовних віршових збірок: «Czarnobylskiej Madonnie» (1995), «Barwy chwil» (2000), «Za oknem lat» (2007), «Modlitwa do słońca»; «W blasku słowa» (2005) – видання співавторське.

До збірки «Вірші для тебе» вибрано твори із книжок, виданих у 2000-2019 роках, та деякі нові твори.

* * *

описала серце відлітаюча ластівка
над половіючим плесом озёрця

на блискітку окунця місяцевого
чаяться з вудочками верби
по пояс в течії

скорого вечора

кружляю листком
опадаючим з неба
над лірикою смичків очеретових

* * *

літо

а
мені
провесняного квіття
так жаль чомусь нині

вишневу галузку
інеєм припорошив
березневий ранок

я
сніг
розтопив
першим поцілунком

манить
в намистах ягід вишня
принадами літа

а
мені
припорошене інеєм квіття
сниться чомусь нині

* * *

покотилися зоряні вози
за небокрай невигаданого раю

не вертають

вустам наснилися яблука
твоїх грудей
дівчачої зранкової краси

ти гладиш галузкою
закучерене вітром волосся моє
в перлинах роси

вустам наснилися ніжні руки твої
у яблуневих квітах
весняновчасної
пори

покотилися зоряні вози
за небокрай невігаданого раю

не вертають

* * *

тобі наснилися троянди червоні
у росах першої любові

я

СОНЯШНИК
ПО ВІЇ В ЗОЛОТІ ОСЕНІ

ДИВЛЮСЬ – НЕ НАДИВЛЮСЬ
В ТВОЇ В ВЕСНИ ЗАДИВЛЕНІ ОЧІ

*

НЕ ЗАСНЕШ
КОЛИ ПІД ПОВІКОЮ ЗОРЯ ГОРИТЬ

ТРоянда до поцілунку уста склала

НЕ даймо миті промайнути
завороженій
В КВІТ

* * *

ВІДЛЕТІЛО НАШЕ ЛІТО
ХМАРКОЮ ЛЕЛЕЧОЮ

ЩЕ МИТЬ І НА СЕРЦЕВИЙ ЩЕМ

пожовклий листок упаде –
відлетить

вже осінь любове

осінь

вже

* * *

послухай сповіді без слів
послухай молитви очей
спраглих твоєї краси

як прагне струмок краєвиду
із розплетеною косою
зеленої верби

послухай молитви очей
послухай сповіді води

* * *

сипле ніч зорі з рукава
на гарячі чола коханців

для котрих затримався час
доки з капелюха жар-птаха
не витягне маг

– крутить-крутиться земля –

годинник дужче застукане

рушить жорновий круг
виром чорно-білого дня
тече тече час-ріка

* * *

злетів листок до рук
з'олото-осенівий

малюнком схожий
на скрипку й на келих

малює уява стать твою жіночу
повну хмелю

прагну
тебе хочу
– як скрипаль
спраглий торкнуту
струн віолончелевих

* * *

лісоруб
сокиру вбив
в колоду сонця

лісогори нічка вкрила

і
ти
яги дочко
дика вишне
ягодою солодкою приснишся

* * *

наливаю кришталь
вином недопитим колись

постаріло вино
споловіли слова

лиш кармін твоїх губ
ще не остиг на холодному склі

прив'яла любов
припорошив печаль листопад
наливаю криштал
вином недопитим колись

ти знову прийдеш
звіднице золотоволоса

щоб у мить злу
відійти

* * *

можна б милуватися
вродою калини
що не в'яне у пізнього літа стихії

коли б не журбні очі тернові

коли б не кличі із вирійних доріг
від котрих перо журавліє

коли б не хатній поріг

коли б крила

* * *

щем журавля
в щербині холодного неба
недоплетене літо дощами
почорнілий бір
осипаний
із зір

лиш ліричні тополі
понесуть в ніч
ліхтарі

* * *

тужить імла птахами

жалобу сонцю
пером очеретовим
на ставковому плесі пише літо

і
я
на воді пишу
про жаль свій великий

і
я
лечу у вирій
пта́шим криком окрилений

* * *

дум сувій
з автографом літ

сиджу проти вікна
вдивленого в падолист

вписуюся у відліт кольорів
до берегів чужих

де птах збудує дім
свій і не свій
в імлі

* * *

мій прадід прадалекий
зійшов з дерева

я із надр лісу виходжу
несу правнукові папоротеву квітку

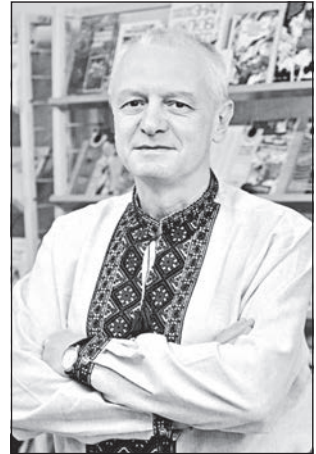
коли упаду
покладе між мої вірші

Сергій ДЗЮБА

У другий том перекладів українського письменника **Сергія Дзюби «Гріх любити неталановито»** увійшли і переклади з німецької літератури, які й пропонуємо вашій читацькій увазі.

Йоганн Гете

Йоганн Вольфганг фон Гете (1749-1832)
– знаменитий німецький поет, прозаїк та драматург.

Зміна

Лежу серед річки у лісі, щасливий,
Обійми розкрив свої хвилі пестливій, –
Вона пригорнулася, наче дитя,
І враз розсміялась, втекла, наймиліша;
Та миттю з'явилася й ластиться інша,
І зміною радощів гарне життя!

Коли, мов потвора, ти – злий і нещасний,
Буття молодеце марнуєш завчасно,
Бо панна втекла до якогось цабе, –
Ти радісні миті вертай до оселі,
Хай інша пригорне – солодка, весела,
Як перша ще не цілувала тебе.

Генріх Гейне

Генріх Гейне (1797-1856) – один із найвизначніших німецьких поетів, твори якого перекладені багатьма мовами світу. Гейне вважають останнім поетом «романтичної епохи» та її очільником. Саме він надав німецькій мові раніше непритаманну їй легкість і елегантність. Крім того, він був чудовим журналістом, котрий підніс жанри фейлетону та подорожніх нотаток до рівня високого мистецтва.

Поезія жіночого тіла

(Переспів)

Жіноче тіло – ті ж вірші,
Прекрасні, незорі...

Створив Господь наш від душі
Поему, наче зорі!

Був у Творця великий час
Для рідкісного дива –
Задумав і здійснив ураз
Яскраво та сміливо.

Це тіло – Пісня всіх пісень,
Палке, дзвінке, принадне;
Божественне вночі та вдень,
Чарівне, мов троянда.

Лиш Бог так виплекати зміг
Це неймовірне личко
І всесвіти очей ясних,
Волосся звабну річку.

Ці теплі, сонячні уста –
Найкращі в світі рими!
Злітає посмішка, мов птах,
Жадано невловима.

А шиї граціозний вірш,
Манливо лебединий...
За будь-які скарби миліш
Ці руки легкокрилі.

Грудей метафори круті,
Розквітлі, мов бутони, –
В солодких мріях і в житті,
Магічно неповторні!

Чутливих стегон благодать,
П'янок, святих і грішних...
Їх просто ні з чим порівнять,
Так виліпив Всевишній!

Акорди ніжок, чари чаш,
Шал ямбів і хореїв...
Вірш – геніальний, Отче наш,
Як щастя – в апогеї!

Поезія – в усьому тут
(У кожному милім русі),
Позбавлена банальних пут, –
Кохую, не боюся.

Щоночі я вивчаю знов,
Читаю тіло жінки,
Гаряче, справжнє, як любов, –
Гортаю всі сторінки.

І жодної не пропущу,
Коли настане гірше...
Аж доки краплями дощу
Не розчинюсь у віршах.

Фрідріх Шиллер

Фрідріх Шиллер (1759-1805) – німецький поет, філософ, професор історії, теоретик мистецтва та драматургії. Автор «Оди до радості», змінена версія якої стала текстом гімну «Європейського Союзу».

Пегас у ярмі

На ярмарок у Хаймаркет,
Де і жінок купують ласо,
Голодний, змучений поет,
Привів продати тут Пегаса.

Крилатому коню сюди,
В ярмо, не хочеться страшенно...
І роззявляє люд роти –
Пручається, мов навіжений,

Предивний кінь, – яка краса, –
Стрімкий і дужий, пречудовий!
Лиш крила б зняти – в небеса
Йому вже не злетіти знову.

А так лишити – боже, збав, –
Ще занесе до хмар карету!
Нікому не кортить забав,
Тож і притримують монети...

Однак знайшовся чоловік:
– Хоч крила заважають ділу,
Але вони тут – не навік,
Їх коновал відріже вміло.

Бо я – господар, не жебрак,
П'ять золотих даю за нього...
– О, Боже, звісно, по руках,
Бери, щасливої дороги!

Веде коня додому Ганс,
Впрягає радісно у воза...
Й перекидається ураз!
А на очах Пегаса – сльози.

«Нічого, конику мій, мир,
Поштову повезеш карету?
Бо ти ж у мене – богатир,
Дотримуйся лиш етикету».

Спочатку кінь помчав мерщій,
Та став, як вкопаний, ні звуку, –
Пегасу краще на забій,
Аніж місити десь пилюку...

Ганс голодом його морив,
Щоб дивний кінь облишив норів;
Проте не відбулося див,
Змарніла, схудла лиш «потвора».

Тоді Пегаса – в плуг, з биком,
У парі, працювати в полі...
Та прагне вирватись з оков –
Злетіти б до небес, на волю!

А не виходить – впав, як мрець,
Лежить, не рухається, тихо...
«Проклятий звір, невже кінець?
Пропали гроші, от же лихо».

Аж ось спускається із гір
Добродій, сонячний, як груша,
І бачить: помирає звір,
Що людяну плекає душу.

– Не злися, друже, не журись,
Продай мені створіння миле...
Гриць втішився. Й злетів увисьь
Прибулець на Пегасі вміло.

Відчув цю руку майстра кінь.
Де жалюгідний полонений?
Могутній дух, що звівсь з колін,
І бог, свободою натхненний!

Завмер, як очманілий, Ганс,
Тер очі, начебто від бурі...
А вершник на Пегасі враз,
Мов янгол, зникнув у лазурі.

Мартін Опіц

Мартін Опіц (1597-1639) – німецький поет-реформатор, який стояв біля витоків створення національної поезії в епоху класицизму.

Свобода в коханні

Випробувань нам випало доволі.
Як можна жити у такій неволі?
Співає гарно птах на гілочці простій,
А в клітці – зась, хай навіть золотій.

Я хочу і люблю. Кохаю, кого хочу!
Ніч стане днем, а день – дарунком ночі,
І дригом догори переверну добу...
Коли душа співа, навіщо їй табу?

Геть лицемірства, фарисейства моду:
Не у стражданні щастя – в насолоді.

Немає пів вогню, ані пів слова, –
Як і не може бути пів любові!

Працюй на радість, не нудьгуй від ліні,
Живи, твори, неначе ти – нетлінний.
І у обіймах дівчиноньки-лютні
Відчуй свободу, радість всемогутню!

Бертольт Брехт

Бертольт Брехт (1898-1956) – німецький драматург, поет, прозаїк і теоретик мистецтва, засновник «політичного театру».

Хліб народу

Справедливість – це хліб народу.
Іноді його не вистачає, а іноді його мало.
Іноді він смачний, іноді до рота не візьмеш.
Якщо хліба мало, править голод.
Якщо хліб поганий, спалахує невдоволення:
Геть непридатну справедливість!
Вона випечена невміло, вона замішана бездарно.
Вона без прянощів, із чорного кіркою.
Зачерствіла справедливість, пізно вона до нас прийшла!

Якщо хліб хороший і його вдосталь,
Можна жити єдиним хлібом.
Якщо немає достатку,
Але зате є справедливість,
їж цей хліб і працюй так,
Щоб домогтися достатку!

Якщо потрібен щоденний хліб,
Ще потрібніша щоденна справедливість,
Вона потрібна не лише раз на день.

Від світанку і до заходу, в радості та праці,
У спільній нашій роботі,
У важку годину чи веселу,
Щодня і в достатку

Цей хліб необхідний народу,
Справедливість – це хліб народу.
Хто ж повинен пекти цей хліб?
Той, хто завжди пече хліб.

Той, хто пік його здавна.
І точно так само хліб справедливості
Повинен випікати народ!
Хліб щоденний, хороший хліб!

Еріх Марія Ремарк

Еріх Марія Ремарк (1898-1970) – видатний німецький письменник, представник «втраченого покоління».

Прощання

Я йду. Тепер шукаю забуття...
Світ – немалий, отож пройду до краю.
І зайві тут образи, каяття, –
Тобі я з іншим щастя побажаю!

Та знаю: коли раптом, серед ночі,
Твоя подушка – у сльозах німих;
Не зрозумієш, серце чом тріпоче,
І дивно та незвично – у пільмі;

І дивишся журливо, мов крізь скло,
І не заснеш – самотня, нічия;
Чогось чекаєш, що давно пройшло, –
То ти – моя!

**З німецької переклав
Сергій ДЗЮБА**

РЕЦЕНЗІЇ

СУБОТНІ ЛЮДИ ІВАНА ЯЦКАНИНА

Книга Івана Яцканина «Гіркий присмак пищавки» – своєрідний творчий підсумок, реалізований у прозових мініатюрах різних років. Ґрунтовне дослідження творчості письменника провела науковець, член Національної спілки письменників України Олександра Ігнатович. Літературознавиця слушно зазначає, що власне вся його творчість «не пропонує відповідей на виклики життя, а лише ставить проблеми, звертаючи увагу на ті аспекти буття, що знищують особистість, родину, громаду. Говорить митець про тих диваків, що не вміють пристосуватися до вимог сучасного світу. І поки світ їх не піймав, вони тікають. А може, щастя їхнє у втечі?.. Адже: «Це є невимовна його милість і влада, що створила некорисне неможливим, можливе корисним».

Також зауважує Олександра Ігнатович – це оповіді про те, що випало пережити людям у ХХ ст.: «Немає щастя тут і зараз для героїв прози І. Яцканина, є лише згадки про «час оний», коли, як здавалося, було все добре. І залишається та доба як стародавня великодня крашанка. Але справедливо зауважує один із персонажів: «Із вареної крашанки – курча не висидиш». І з тих спогадів не може зародитися новий світ. «Пізнай себе!» – радить філософ. І додає: «У що залюбився, в те й перетворився».

А ще зазначає, що часто герої прози Івана Яцканина загорнуті в кокон, намагаються відгородитися від людей, і твори Івана Яцканина зосереджені саме на втратах, що зазнала особистість, і чільна з них – розорення родового гнізда. І це втрата не лише матеріальна, але й відбувається у духовному вимірі – самоідентифікації й неприкаяності: «Тоді життя перетворюється на блукання: у сні, дорозі, пошуках власного «я» на роботі, в сім'ї, корчмі. Те блукання, як правило, невтішне, а герої – диваки. «Пізнай себе!» – закликає філософ і продовжує: «Блаженний муж, який віднайде в домі своєму джерело умиротворення».

«Дивак – це людина, чия поведінка не вписується у звичне оточення. Не вписується не виключно, не гостро, а лише трохи собі, – аби, з одного боку, не заважати іншим», – пише О. Ігнатович.

І ці ідеї спалахають то в одному, то в іншому творі.

Наприклад, у творі «А поле грало парубоцьку». Як завжди, виринає у творі яскрава метафора, яка осяває весь твір. Це нове відро під час пожежі. Ота форма, яка навіть в часи катаклізмів мала б уціліти.

Колиска, яка повільно, наче сама по собі, знаходить місце на вузькій спині хлопчини.

Або ж подорожування у власній хаті, напророчене онукові дідом. Якщо б описати ці краєвиди, та й так, щоб на одному подиху, І. Яцканин скаже: «Стільки тепла і тиші зразу». І це тільки один день життя, який хитається в осінньому павутинні, у картопляному димі. Аж ось читаємо «Гіркий присмак пищавки». Змайстрував її старий Вільхань. Заскочений зненацька сусідським хлопчиною, знітився. Аж ось і сам малий пробує грати на пищавці, і тут стається справжнє диво. Коли форма мелодії, невидима, незбагненна, передається від діда хлопчині.

Часто автор будує свої твори з кінематографічною точністю. І саме тоді постають пронизливі метафори, які вже самі собою творять довершені картини. Як ось у творі про кольорові сни: «Горіло поле, а по ньому мчали білі коні». Цей сон і справді схожий на фільм. А потім у село приїжджає учитель, з яким і справді у село приходить кіно. І знову виринає спокійна, ледь помітна метафора. У селі на пліт повісили географічну карту. І кожен міг побачити, як виглядає світ. Але людей це не цікавило. А цікавив, заворожував зворотній бік карти, на якому показували кіно.

Оця проєкція дійсності, а не сама дійсність, яка не так захоплює людей, торкається чи не всіх сфер, в яких відбувається буття. Адже справді пересічні люди не так часто хочуть бачити правду в суспільному житті, в написанні історії. Є ж інша тривимірна дійсність, яку монтують режисери і в яку можна вдивлятися до безкінечності. А потім ця дійсність перелітається зі сном. І завершується пробудженням у будень, який чомусь такий рідний, такий свій.

А деколи твори І. Яцканина сиплються на стіл, як світлини зі старого альбому. Ось старий чоловік, який приходить до міської пивної. А ось старий більярдний стіл, який нагадує персонажа тим, що ніхто давно не зважається згадати про його призначення. І ця спокійна, а деколи пронизлива, як нічний вітер, самотність, вривається в багато творів автора.

Таким вітром виповнене і життя Андрій Псоти. Тільки вже не вітром сповзає в ці людські життя самота. А туманом, що ліпився на людські обійстя, як болото до воза. І часто однією фразою уміє І. Яцканин виписати те горе, яке ламає людей навпіл: «Коли хата впала на коліна, Марія із сином перебралася в місто». Але дав Андрієві Бог неабиякий талант – творити зі скла диво. Хоч сам він не дуже з того гонорує. Каже, що мороз ліпше вміє працювати зі склом, аніж він. Але не може вгамувати місто болю за сільським обійстям. І він час від часу туди повертається. А якось хата бере його в обійми назавжди. І поки в кімнаті витає дух смерті, мороз розмальовує скло на вікнах. Природа довершує людські життя, які залишаються не договореними, так, як тільки вона це вміє.

Але автор жодного разу не ідеалізує того ж таки сільського життя. Навпаки, він підхоплює гострі кути, як кути величезної верети, в яку згортають сіно, щоб віднести усе це додому. Чого вартий тільки твір «Прощавай, Америко!». Про головного персонажа автор тут скаже настільки ёмно, що здається, ніби минули віки, поки людське стало належати все без останку часу: «Село виплюнуло його, як кістку черешні». Так, село живе своїм богом. Воно перемелує твою історію, щоб уже за мить про неї забути. І навіть не скупиться на легенди, які витягає досхочу, щоб щось собі пояснити.

Але жодна з легенд так і не наважилася бути правдою. Бо головного персонажа Миколу люди знайдуть під мостом, на картонних листах. Із мрією про далеку Америку в серці. В мертвм серці.

Оцей пронизаний колючим вітром образ мосту, цієї напівдороги, цього напівкроку, наповнює душу відчаєм. Тим тягучим чеканням, яке так і не обернеться надією.

А ось постають мистецькі образи. Одного разу це міський вернісаж, іншим разом це вміння співати, яке дорівнює єдино людському вмінню плакати.

Персонажі Івана Яцканина частіше дивляться всередину себе, як на довколишній світ. Хай навіть і натикаються на дику самотність усередині. А деколи просто божеволіють від втоми, коли закінчиться ця гра, як у творі «Добрим я вже був».

Люди перепливають власні життя, щоб потрапити в те життя, яке видається сном. Десь так усе відбувається з персонажем твору «У ліщину блискавки не б'ють». Він споруджує дачу, як останній осередок любові у цьому світі, й обсаджує її ліщиною. Не місцевими дубами чи смереками, а лишень ліщиною, через що люди тільки знизують плечима. Але село навіть не намагається зрозуміти душу Петра Деруна. Воно скоріше ладне понавігадувати всіляких історій із закопанним скарбом, ніж зазирнути в небо його душі. І хіба що непомітна ліщина все знає, а от розповісти не може. Та й не дослухаються люди до її тихого голосу.

Ліризм Івана Яцканина подекуди нагадує образи з творів Михайла Коцюбинського. Як от його «Втеча», сповнена південного вітру, який котить тугу до серця. Сподівання тонші за павутину. Важкий запах хвої. Дихання сосни. І гадюка, яка втекла зі своєї шкіри. І людина, якій також хочеться втекти зі своєї шкіри. Всі ці мінливі образи будь-якої миті готові перетворитися одне в одного. А поки тремтять у розпеченому повітрі, чекаючи на твій вибір.

А іншим разом це передчуття смерті, як ось у «Дерев'яному смутку». І спочатку тихо, а потім аж хиже відчуження між чоловіком і дружиною. Хвороба, успіх, байдужість – що завгодно може розлучити людей. Так сталося й цього разу. Тільки смерть дружини виринає з порожнечі. Але чи поверне вона колишню рідність?

Та навіть затяжний дощ може прибити людей до землі, як він намагається це зробити з Володею Мідняком. Його теж кличе дорога. І веде вона на професорську дачу, де все лагідно підготовлене долею. Тут тобі й професорська дочка, і кар'єра, і добробут. Тільки простягни руки й бери. Всі ж у цьому світу намагаються забрати частя голірuch. Та ні, не всі. Дехто обирає інше. Ковзає по мокрому листю, падає, підводиться, і йде своєю дорогою. Хай навіть дощ і прибиває все живе до землі.

А ось розповідь про суботню людину, про ту, яка прив'язана до всього рідного, бо такі вони – ті, хто в суботу народився. І цей суботній брат зустрічається в лікарні з недільним братом. Але не рідність їх єднає, не відчуття роду, яке могутніше, древніше навіть за цей світ, а якась погордлива відчуженість. І тільки тоді, коли до одного з братів приходять онук, час нарешті зупиняється. Зупиняється не назавжди, а на ту мить, за яку варто зрозуміти щось дуже важливе. Важливіше навіть за саму смерть. Бо й вона не рівняє людей. І вона не може викреслити нічого з твого життя.

Власне, ця могутня метафора про суботніх людей – людей, які прикипіли до своєї землі, є чи не основною для всієї творчості Івана Яцканина. І не часто вдається таким людям упорядкувати своє життя. А коли вдається, то може вийти з того щось моторошне, наприклад, графік смерті. Бо батькова любов руйнує все навколо. Обвалюється, як стара хата, на всіх рідних, ламаючи долі. Та й не любов це зовсім. А захланність, загребушість, коли здається, що можеш підібгати під себе не

жінку, а увесь світ. І тоді життя завершується на колії. Життя вже мертвої людини завершується на півдорозі до себе самого.

У книзі Івана Яцканина багато тіней, напівголосів, як обіцянок про щось чудове, але таке крихке насправді. Тіні та шрами, мед і сіль. І тоді душа сподівається на якийсь порятунок, бодай на лист, на крок назустріч.

А любов деколи легше просто у драти загнати. Ніби в потойбічний світ. Любов до жінки, до людей, яка так тяжко дається в реальному житті. І як листок по світу, літає жіноче ім'я Гелен. А все інше минуще, навіть щастя людське, до якого так важко призвичаїться. А вже ніби призвичаїшся, і нема в тебе того щастя. То хіба палі будеш у землі прокладати. Бо із землею треба мовчки. Бо до землі кричати не будеш.

Для Івана Яцканина все стає сюжетом – і якась проста у потязі сповідь жінки. І так і не розказані історії працівником страхової компанії. І страх малого хлопця, який стоїть над прірвою і вона здається йому тим самим пеклом, яким лякають його дорослі. А потім той хлопчик раптом розуміє, що сам загубився в тому світі, бо немає більше бабусі, яка затуляла від страшних тривог його маленьке серце. А потім постає мрія про хату. Як мрія про власне життя, яке ти можеш розбудувати на власній землі. А потім за ту хату здійснюється така сварка, що аж стіни лускають.

Але село завжди любить зазирати тобі в душу. Ну, хіба крилатий горіх може тебе трохи затулити від них та й до прибуд село завжди ставиться обережно. Та й за Степаном Мачугою, якому вже за шістьдесят, село потрохи стежить. Всіляке про нього вигадує. Тут би односельцю ставок треба. Щоб потічок зупинити. Чим не привід для розмови?

Але тут привезли крісло-гойдалку на веранду. І здавалося б, життя владналося, сповнене солодких споминів, воно погодилося зупинитися на цьому обійсті. Але надворі виринає жінка. Колись до щему дорога тобі жінка. А згодом крісло порожніє. Бо більше немає людини, яка в ньому гойдалася, як у гнізді.

Іван Яцканин не женеться за галасливими сюжетами, його історії часто родом із якихось зовсім вузьких вулиць. Або просто звичайних східців. Чи це може бути історія весільного фото. Чи просто кажана, який може скидатися на людину. Або осіннього перону. І той перон віщує смерть як розплату за давні гріхи. І знову символ дороги. Дороги від себе, до себе, до людей. Ризикованої дороги, яка завжди може увірватися зовсім несподівано для тебе самого.

А деколи все місто видається тобі в'язницею, як у оповіданні «Канарейка». Тим більше, якщо щойно із в'язниці тебе відпустили. І не встиг ти розпростерти руки назустріч свободі, як потрапляєш у свою стару в'язницю – кохання до жінки, яке колись видавалося таким ніжним і соковитим, як шкірочка сливи. Бо хіба є життя поза цим солодким плодом?

Та іноді сюжет згортається в напівдетектив. Чому напів? Бо автора жодного разу не зваблять детективні колізії. Йому більше цікаві стежки внутрішні, які ведуть то на вершини, то у прірву людської душі. Тому й розповідь про ковбоя, пуделя та кількох мерців так і не складається в детективну колоду, а розсипається на шматочки несамовитого крику перед читачем. Бо людська смерть чи людські почуття вищі від гри уяви, яка так збуджує читацьку зацікавленість. Бо біль очищає все, до чого він торкається.

І навіть коли той біль дуже скидається на більярдні кулі, по яких б'ють щосили, щоб вгамувати щось таке, що коїться усередині себе. І тоді відчуваєш, що земля під тобою тріскає. Вже появилися такі щілини, що руку туди засунеш. І всюди літає зрадницький попіл. І бачиш, як усе ж твій новий день тулиться до отого попелу.

Мар'яна НЕЙМЕТИ

Треба ж постаріти, щоб нарешті побачити й зрозуміти красу?

Спробуємо відповісти на поставлене запитання письменника Івана Яцканина в оповіданні «Дерев'яний смуток» після прочитання 72 оповідання, що склали книгу під назвою «Гіркий присмак пищавки» (Ужгород, ТИМΠΑНИ, 2021, 548 с.). Зразу відповімо, що не треба постаріти, бо переконали нас у тому саме оповідання вище названої книги. Але все ж вік і досвід автора та читача (ми обоє до такого віку належимо) допомагає нам побачити і краще зрозуміти красу. Письменник І. Яцканин протягом свого творчого життя став не лише добрим спостерігачем, талановитим дослідником життя наших людей, але й чудовим майстром художнього слова і завдяки чому на високому художньому рівні зобразив, ба навіть змалював красу людини і рясівської природи в різних її формах і подобах. Весь час маємо на увазі духовну красу, а не фізичну красу людини. І. Яцканин від самого початку своєї творчості шукав і зараз шукає красу в душі людини. Можемо констатувати, що він її знаходив. В його оповіданнях виступає ціла галерея різних персонажів, і тих у книзі ми нарахували понад 300. Що персонаж, то неповторна людська індивідуальність, більшість з яких багата духовною красою. Автор любить своїх персонажів не лише тих позитивних, але й тих, які часто не з своєї волі попали у халепу. Зрозуміло, що переважають у нього ті гарні, позитивні, повнокровні. Домінують селяни або, як автор їх називає, селяки, селечани – чи жили або живуть у селі або в місті, бо гадає, що й ті, які живуть уже в місті, ще довго в душі, моралі, поведінці залишаються селянами. Він змалював селян і їх красу в різних ситуаціях: в родині, на польових роботах, в корчмі, на весіллі, під час похорону, у трагічні дні тих наших селян, які дали себе обманути і оптували в Україну за кращим життям, але розчарувавшись, після двадцяти років повертались додому у рідні домівки, далі, як наші селяни вступали або не вступали в «СРД» – сільськогосподарські артілі та як старі хати перебудовували чи будували нові шикарні вілли, як їх діти поступали на навчання у вищі школи і не повернулися вже додому, але залишились жити в місті, забули своїх рідних, друзі, навпаки, часто повертались додому тощо. Автор змалював різні долі своїх персонажів. Це переважно розумні, працьовиті ґазди, які над усе любили свою землю (бо хто зрікається своєї землі, зрікається свого діда чи прадіда, каже персонаж оповідання «Задуха»), любили свою худобу, хату і своїх дітей, різні звички, суворо дотримували сільську мораль, яка для них була законом. Серед них були, правда, і нездарі, неуспішні ґазди-селяни і такі, які часто заходили у корчму. Далі це були корчмарі, старости, жебраки, чудаки, бандити, гробарі, сторожі в'язнів, американи, урядовці, політики, учителі, професори, журналісти, лікарі, адвокати, художники, священники, пілоти, різні ремісники, цигани, колишні фронтовики, заробітчани, літні і молоді люди, щасливі і нещасливі, кар'єристи, бізнесмени, все, як у житті буває, і письменник І. Яцканин зумів кожного з них майстерно зобразити, індивідуалізувати не лише зовнішністю, але передусім позицією, мораллю, поглядами, поведінкою, натурою, мовою тощо. Зумів знайти в кожному з них красу і переконливо зобразити її прояви, хоч вона виявлялася завжди у кожного персонажа інакше, оригінально. Залюбки змальовував людей літніх – дідів чи бабусь, у яких великий життєвий досвід, людей, які користувалися авторитетом серед селян, але й у корчмі (корчма для автора була своєрідною «відкритою книгою»), були носіями багатства народної мови, які часто вживали прекрасні, чудові, оригінальні образи – порівняння, епітети, метафори, прислів'я чи приказки. Таким чином, автор показав нам велике багатство нашої української говірки.

На все життя запам'ятався мені дід Куртий із оповідання «То вітер задув», якого

зобразив так: «Щодня старий Куртий міряв шлях з пеца на подвір'я, а ще точніше – до старого букового пня, що лежав біля сипанця. Тут кожного дня Куртий рубав дрова. Здавалось, що Куртий і пень – то одне ціле, що пень – частина його буття. То ж не дерево зрізали, то ж його зрізали і лишили на подвір'ї, щоб бачив, каявся, щоб сумно і печально було. З пня бачив цілий світ, з пня його й розумів. І яким великим і складним той би не був, це старому ніяк не заважало розглядати усе навколо із свого пня. Від пня все видно – хто селом йде, хто куди і як заглядає... Ні, ні, до мого не придирайтесь – мимрив собі попід ніс, коли ще раз перевіряв, чи все гаразд на обійсті».

Такого діда я мав теж, звали його Николай. Він теж радо сідав на пняка, що лежав на дворі біля сипанця та й ще жув дуган (тютюнове листя) і плював жовту слину навколо себе. Теж любив дивитись на небо, шукати в ньому відповіді на різні проблеми світу, вести розмову з самим собою і з кожним, хто йшов коло нашого двору - чи це була літня або молода людина, чужинець або свояк. Хотів бути інформований, що діється в селі та у світі. Крім того, Яцканинів пень викликав у мене ще й інші асоціації з мого дитинства, коли хлопці нашого села часто підвечір сходились на нашому дворі коло того пняка і чекали, коли їх мій тато постриже, бо він приніс із Канади машинку для стригання волосся, і вони вели цікаві розмови не лише про польові роботи, але й світові проблеми.

І. Яцканин, зображуючи своїх персонажів, шукав у них передусім красу, добро і правду їхнього життя. Часто заглядав у душу самотніх жінок, вдовиць, п'яничок, «легких жінок»-шлюх і зобразив їхній душевний стан – біль, любов, зраду чи ненависть, завжди зумів знайти типову рису, яка характеризувала їх поведінку, мораль. Він ніколи не повторювався у використанні художніх образів, ситуацій. Його селяни – селюки є носіями духовності, культури і світогляду, які віками формувалися у наших предків та сучасників в умовах сільського життя, роботи на полі і в лісах, яка часто залежала від погоди природи, вони, зокрема літні люди, свої очі часто звертали до неба, до Бога.

Зображуючи їх духовну красу, мораль, письменник Яцканин завжди знаходив щось оригінальне в них, бо був не лише чудовим спостерігачем життя людей села і поза селом, але й вишуканим майстром пера і тому не мусив вигадувати різні протиріччя, конфлікти, колізії, досить було добре придивитися і він їх знаходив, бо у нього третє око, про потребу якого для кожного письменника свого часу говорив А. П. Чехов. В цьому полягає його талант, велика майстерність: придивлятися, спостерігати, знаходити типове в кожній людині. Його майстерність ще полягає й у тому, що на малому просторі, яке надає оповідання чи новела, зумів зобразити важливу подію, вирішальний момент у житті людини, які стали об'єктом його художнього зображення. Він від самого початку дотримувався засади, де немає правди життя чи краси людини у творі, там нема й художності твору. Крім того, ще й зумів майстерно зобразити настрої природи, її красу, кольори, бо його персонажі майже щодня жили в природі і залежали від її щедроти: погоди чи непогоди. Його персонажі не живуть лише в рідному селі чи місті, але й в Братиславі, Чехії, навіть в Америці, Польщі, Україні тощо. Привабливі й хотарні назви, які навіюють творам аромат його рідного краю.

Теми і проблеми чи долі окремих людей дуже різноманітні. Автор під час писання дотримувався переважно реалістичного письма, може, два-три оповідання мають романтичне звучання. Він зумів побудувати кожне оповідання динамічно, так, що тримає читача від початку до кінця у напрузі, читач не нудьгує, дочитає твір до кінця, бо інтрига, колізія чи конфлікт такі інтересні, напружені і він чекає, яка буде їх розв'язка. Кожне оповідання викликає у читача різні асоціації, спогади, мрії і бажання. Він майстерно використав художні деталі – образи, народні порівняння, епітети, приказки чи прислів'я, які допомагають йому сказати дуже багато на малому про-

сторі чи вдало, «трефно» розкрити суть події для чого, скажімо, романіст потребує кілька рядків чи навіть сторінок.

Часто зустрічаємо в оповіданнях рецензованої книги, що за допомогою художньої деталі він показав важливий момент події, як в оповіданні «На очах у вождів», в якому лише натякнув, вжив художню деталь (очі вождів), яка розкриває велику трагедію, зв'язану зі заснуванням сільськогосподарської артілі у селі, коли батько радше повісився, ніж би добровільно здав земельку, корівку в артіль, а агітатор за те помстився йому і згвалтував його доньку.

Ніхто з наших українських письменників, які писали про людей села, не проник так глибоко в їх душу, психіку, не розкрив так вдало, художньо переконаливо і психологічно вмотивовано їх красу, а як було треба, тоді й їх зворотно, негативну сторону, як Іван Яцканин. Що оповідання, то нова художня знахідка. Гадаємо, що навіть у контексті загальноукраїнської літератури його оповідання, що склали дану книжку, займають важливе і в багатьох відношеннях об'явне місце. Це найкраще, що наша мала проза створила протягом останнього століття.

Оповідання І. Яцканина представляють собою велике духовне багатство і мають велике значення не лише художнє, літературне, але й лінгвістичне, фольклорне, етнографічне, історично-пізнавальне. Це своєрідний документ життя людей нашого села ХХ сторіччя.

Михайло РОМАН

72 оповідання в одній книзі

(Іван Яцканин: Гіркий присмак пищавки. Оповідання. – Передмова Олександри Ігнатович. – Ужгород: Видавництво «ТІМПАНИ», 2021. – 548 стор.)

Іван Яцканин у сучасності є найвизначнішим і найпродуктивнішим українським письменником Словаччини. На своєму рахунку він має 22 книжки прози, 13 книжок перекладів, «Читанку до словацько-українських літературних взаємин» (словацькою мовою), збірник літературно-критичних статей «Діалог літератури». Від 1992 року він є головним редактором українських журналів – літературно-громадського «Дукля» та дитячого журналу «Веселка». Він є головою Спілки українських письменників Словаччини та членом Національної спілки письменників України.

Останнім (мабуть, найобширнішим) книжковим твором Івана Яцканина є 548-сторінковий збірник оповідань «Гіркий присмак пищавки», що містить 72 оповідання, переважно про людей нашого краю (та не лише), яких домашнє середовище не завжди розуміло. Значна частина з них ще в молодості поміняла життя в селі на працю у місті, часто – в Чехії. Та і там вони не знаходили порозуміння і після певного часу (найчастіше у пенсійному віці) поверталися додому, де їх чекало розчарування, бо в часі їхньої неприсутності і рідний край змінив своє обличчя. Тут живуть уже інші люди, з іншими поглядами на життя, які вважають їх «диваками». Співбесідників вони найчастіше знаходять у сільській корчмі, у міському барі або ресторані. Життя багатьох з них закінчується трагічно.

Отже, це книжка перш за все про сучасність у нашому краї, бо в кожному нашому селі чи містечку ми знаходимо портрети героїв та героїнь оповідань І. Яцканина. Більше того, йому вдалося на вузькому просторі (4-15 сторінок) зобразити долі лю-

дей – наших сучасників. Майже з кожного оповідання відчуваєш, що це – в основному «наші» люди, хоч автор ніде не підкреслює їхню національність.

Уже перше оповідання «*А поле грало парубоцьку*» описує сільського хлопчика, який знає своє село та його околицю, як своїх п'ять пальців. Виконуючи доручення батька – перенести колиску з одного поля на друге (де вони з мамою будуть копати картоплю), він відвідує діда на нижньому кінці села, щоб послухати його життєві мудрості, і з колискою своєчасно приходить до батьків у поле. Там під звуки маминої пісеньки «*А люляй мі, люляй*» засинає не лише сестричка, але й хлопець.

Героєм оповідання «*Коні вмирають вночі*» є старий селянин Сагайда, для якого кобила була наймилішою твариною; тишився на її «гачатко», яке народилося мертвим, бо нікому було допомогти при пологах. Сам він був не в силі, а покликаний на допомогу сусідський парубок не допоміг та ще зневажливо зауважив: «*Та нащо вам те гача? Який вже із вас газда?*». Сагайдак прогнав його з двора і повернувся до стаїні. З великих очей Сивої капали сльози (с. 44).

В оповіданні «*Брати*» Петро і Павло зовсім випадково зустрілися після одинадцятирічної розлуки в лікарні. Та колишні напружені взаємини між ними і тут проявилися.

В оповіданні «*Він просто сплатив податки*» двоє братів за порадою батька роздобули для третього наймолодшого брата Ігоря офіс з телефоном. Ігор дуже тишився, однак в офіс ніхто не заходив і не телефонував. Розв'язка: мафіяни забрали офіс, а його власника здорово побили. Щоб не скаржився.

Подібну категорію героїв оповідань І. Яцканина становлять жінки, яким у житті не пощастило. Деякі з них «потіху» знаходять у міських барах. Перед нами красуня Соня із оповідання «*Це не віщує нічого доброго*» – мати чотирьох дітей – кожне від іншого батька. Більшість часу вона проводить у барі «Пекло». На порозі бару з'явилася її мати з чотирирічним внуком (дитиною Соні), викликавши заворушення гостей бару. Мати постояла і зникла. Реакція Соні була несподіваною: «*Ну і що! Соня встала і закричала таким же голосом, як нещодавно ця жінка на порозі. Усі мовчали, хоча всі знали, на що вона натякає – «Я вже залишила тут стільки грошей, що тут може і моя мати на дверях постояти!»*» (с. 507). Та коли гості заговорили про її дітей, вона розплакалася: «*Дітей ні, дітей не торкайтесь, дітей не згадуйте! Діти святі!*» (с. 509). І в цій найбільшій блудниці пробудилося сумління.

У подібному дусі укладені й інші оповідання.

Книжка писана добірною українською літературною мовою, однак так, що «наш» читач майже не знаходить в ній «незрозумілих» слів. Правда, щоб надати книзі регіонального характеру, автор часто вживає діалектизми, головним чином, у прямій мові, але й у мові авторській.

Кожне оповідання немов списане з природи. Так і відчуваєш, що автор їх зміст знає з власного досвіду. Щоб надати оповіданням місцевого забарвлення, автор «коренить» їх прислів'ями – народними та авторськими. Ось деякі з них: «*Не маєш хлопа, не маєш віри*», «*Де ся пташок вилягне, там го тягне*», «*З красоти хліб не напечеш*», «*З одного дерева і хрест, і лопата*», «*Селу очі не затулиш*», «*Де пняк, там дрова, де хлоп, там сила*», «*Пропало, що з воза впало*», «*Чужими руками легко огонь загрибати*», «*Смутком поле не засієш*», «*Коваль клепле, поки тепле*», «*Коня глядять вівсом, а не батогом*», «*Пізно студню копати, як хижа горить*», «*Дід як скаже, то мов би клинцем прибив*» і т. д. і т. п. Частими в оповіданнях є лемківські народні пісні або уривки з них.

«Гіркий присмак пишчавки» І. Яцканина є вагомим внеском не лише в українську літературу Словаччини, але й у загальноукраїнську літературу.

Микола МУШИНКА

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ДВІСТІ РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗАКАРПАТТЯ

(Наталія Ребрик. Невичерпальність духу. Літературознавчі портрети, статті, рецензії. Наукове видання. Редактор Олеся Ребрик. Художньо-технічна редакція Івана Ребрика. Видавництво «Гражда». – Ужгород, 2021. – 690 стор.)

Це – перший в Україні огляд на 200-річний розвиток літератури Закарпаття (частково й образотворчого мистецтва) – від Василя Довговича та Олександра Духновича до сучасних письменників-«вісімдесятників». Цьому процесу авторка присвятила 36 своїх статей (написаних у 2011-2021 роках), розподіливши їх до трьох хронологічних розділів.

Перший розділ, крім вступної статті про В. Довговича та О. Духновича, охоплює розвідки про вплив класиків української літератури Тараса Шевченка та Івана Франка на розвиток закарпатоукраїнської літератури: на творчість Василя Гренджі-Донського, Діонізія Зубрицького та ряду їх послідовників.

Цей народознавчий рух не оминув ні представників образотворчого мистецтва, головним чином Йосифа Бокшая, Адальберта Ерделі, Ладіслава Кайгла. Згодом вони об'єдналися у Товариство діячів образотворчого мистецтва Підкарпатської Русі. У середині 1930-х років до них приєднався випускник Празької художньої промислової школи Федір Манайло.

На Пряшівщині їх учнем і послідовником був Степан Гапак. Найпродуктивнішим місцевим малярем на Пряшівщині Наталія Ребрик вважає Дезидерія Миллого, однокласника Ф. Манайла у Празькій художній промисловій школі.

Окреме місце у цьому розділі займають чеські художники, які переселилися на Закарпаття і збагатили образотворче мистецтво закарпатськими мотивами і сюжетами та значно вплинули на розвиток місцевої культури. Крім Л. Кайгла, це були: графік Бедржіх Ождіан (перший секретар «Товариства діячів образотворчого мистецтва Підкарпатської Русі»), Мілада Бенешова-Шпальова, Йосеф Тома-

шек, Людвік Куба, Олдржіх Блатичек, Ота Елен, Яромір Цупал, Ярослав Скрбек та ряд інших.

Із скульпторів Закарпаття перше місце займає Олена Мандич, випускниця Академії образотворчого мистецтва в Празі (клас проф. скульптора Яна Штурси), авторка численних скульптурних портретів та пам'ятників (Президенту Т. Г. Масарику, О. Духновичу, А. Добрянському, Олександр Митраку та іншим).

Окремі статті Н. Ребрик присвятила життю і творчості Степана Папа, Українській республіканській капелі Олександра Кошиця, подружжю Олександра та Софії Русових, родині Степана Зарицького від XVII ст. до його нащадка Михайла Сороки – члена ОУН і довгорічного в'язня таборів НКВД, письменнику, драматургу та педагогу Спиридону Черкасенку, уродженцю Херсонщини, який від 1923 до 1929 року жив і працював на Закарпатті, пізніше в Горних Черношицях біля Праги, де й помер у 1940 році. Перший розділ закінчується статтею про закарпатського письменника та науковця – діалектолога Миколу Грицака, автора і досі не виданого унікального «Словника закарпатських говорів» (150 тисяч реєстрованих слів).

Розділ другий охоплює тринадцять статей, головним чином, про міжвоєнний період Закарпаття. У першій з них «Народовецтво й чин у закарпатській літературі ХХ століття» розглянуто діяльність Августина Волошина, засновника першого підкарпатського акціонерного товариства «Унію», товариства «Просвіта» і приятеля «Пласту», майбутнього Президента Карпатської України та жертви НКВД (умер у Лефортівській тюрмі під час допиту). А. Волошин був автором понад 50 книг та сотень статей. Саме з його ініціативи було проведено просвітянські з'їзди та утверджено в Карпатській Україні українську мову з фонетичним правописом.

Тут же згадано й «апологета народництва в літературі українського Підкарпаття» Ірину Невицьку, засновницю культурно-освітнього товариства «Просвіта» у Пряшеві; письменників Юрія Станинця, Степана-Севастьяна Сабола-Зореслава та Івана Ірлявського.

Дальші статті другого розділу присвячені празькому україністу Оресту Зілинському, співпраці історика Миколи Лелекача (у студентські роки) з празьким українським журналом «Пробоем» та поетичній збірці Юрія Боршоша-Кум'ятського «Кров кличе» (Прага, 1938).

У розвідці «Закарпатська журналістика в дослідженнях Олени Рудловчак» Н. Ребрик подала аналіз журналістичних зацікавлень літературознавиці, народженої в Мукачеві, яка ціле творче життя провела у Пряшеві, а вічним сном спочиває на Ольшанському цвинтарі у Празі. Основним джерелом Н. Ребрик була досі не видана праця О. Рудловчак «Журналістика закарпатських українців середини ХХ століття».

«Великий українець Закарпаття» – так Н. Ребрик назвала статтю про закарпатського дисидента Юрія Бадзя, якого радянські судові органи кількакратно засуджували на різні строки ув'язнення й заслання. Та він, маючи підтримку громадськості, а також у дружини і дітях, ні разу не кався і вийшов на волю лише після проголошення самостійності України.

Подібна доля судилася й закарпатцю Івану Мирону, засудженому на 25 років таборів суворого режиму і реабілітованому в липні 2019 року. Стаття про нього закінчується повідомленням: «Іван Мирон став першим, хто за життя дочекався реабілітації за оновленим, уже не за радянським законом» (с. 394).

Івана Коршинського заарештували на другому курсі Ужгородського державного університету, однак, після смерті Сталіна (через сім років) передчасно звільнили «умовно-достроково з поразкою у правах». Ця «поразка у правах» спричинилася до того, що навчання зміг продовжувати тільки у Вітебському медичному інституті, оскільки ні в Ужгороді, ні у Львові поновлювати його на другий курс не хотіли (с. 404-405). Після повернення в Ужгород він працював на кафедрі госпітальної хірургії Ужгородського університету, маючи за плечима тисячі складних хірургічних операцій та близько ста наукових праць. Від 1994 року він був депутатом Верховної Ради України, а від 1998 року – виконуючим обов'язки голови Комітету з охорони здоров'я, материнства і дитинства.

Майже детективно зображена історія видання останнього твору Івана Долгоша «Заплакала Тиса кров'ю» (стаття «Літописець Карпатського краю, або Той, що торкнувся серцем нетлінної святости»). Ще одну статтю присвятила авторка на цей раз взаєминам Івана Долгоша з Антоном Кашшаєм на ділянці мистецтва. Виявляється, що А. Кашшай був учителем малювання І. Долгоша ще в Ужгородській гімназії. Творча дружба тривала між ними довгі роки, про що у статті є незаперечні свідчення.

Тут же Н. Ребрик присвятила статтю «Юрій Станинець і Василь Свида: творчий образно-композиційний тандем» двом визначним представникам закарпатської культури. Письменник Ю. Станинець (за професією священник) та скульптор В. Свида були селянські сини й обидва (один у художньому слові, другий у дереві) розкривали одні й ті самі проблеми: працю хлібороба, вівчарство, годівлю худоби, пастушество, кохання, материнську любов, народження дитини, весілля, похорон, заробітчанство, військову службу і т. д. і т. п. Усі ці теми авторка знаходить у творах обох авторів.

Ще одна двійня зображена у другому розділі книги Н. Ребрик: «Петро Скунець і Василь Скакандій – творчий тандем»: поет і художник. Ось як характеризує цей тандем авторка: «Тандем Скунець-Скакандій є гармонійною мистецькою одиницею. Оба митці – шістдесятники, творчість обох глибоко пов'язана із Закарпаттям, їх поєднували ще й особисті теплі і дружні стосунки. Більшість книжок Петра Скунця оформляв саме Василь Скакандій (с. 510-511).

Цю тезу вона документує цілим рядом поетичних збірок поета, ілюстрованих художником або дарованих художникові поетом із авторськими присвятами.

Другий розділ закінчується поширеною рецензією авторки на книгу Василя Андрійця «Микола Садовський і Закарпаття» під назвою «Лицар української сцени». Авторка переповідає зміст монографії В. Андрійця, який дає таку характеристику: «Про Садовського мало сказати – великий артист. Такого артиста у нас просто більше не було ні до, ні після» (с. 521).

Третій розділ книги, присвячений післявоєнній науці й культурі, починається двома статтями Н. Ребрик про автора цих рядків (с. 536-560), після яких слідує її ґрунтовна розвідка «Поезія фантазії і проза факту», присвячена сторіччю від дня народження закарпатоукраїнського мовознавця, публіциста та літературознавця Кирика Галаса, який з великим захопленням сприйняв появу монографії Омеляна Ставровського «Словацько-польсько-українське прикордоння до XVIII століття» (Пряшів, 1967). Дуже позитивно авторка оцінила й інші праці вченого, повністю погодившись з думкою На-

талки Вигодованець: «Кирило Галас був одним з найшляхетніших публіцистів незалежної України, а у своїх газетно-журнальних публікаціях 90-х років ХХ ст. постав великим закарпатцем, доля якого буквально виросла із долі його України» (с. 572).

Дуже прихильно Наталія Йосипівна оцінила мюзикл «Никола Шугай» (за Іваном Ольбрахтом) в постановці Пряшівського Театру ім. Й. Заборського (с. 573-579).

У статті «Війна як злочин і війна як чин» Н. Ребрик розглянула дві поеми: П. Скунця «Розп'яття» й «Меморандум Герштайна» Д. Кременя та «Вірші з війни» Бориса Гуменюка. Весь тираж першої збірки радянська влада «пустила під ніж» негайно після її виходу у світ, вбачаючи в ній місця, не сумісні з політикою радянської влади. Збереглося лише кілька примірників, викрадених з друкарні. Поема Д. Кременя з'явилася друком лише після проголошення самостійної України, а книга Б. Гуменюка стала наслідком сучасної україно-російської війни.

Закарпатцеві Дмитру Кременю Н. Ребрик присвятила дві статті: «Заблукані волхви» (с. 613-637) та «Знаменита образотворча студія Золтана Баконія у творчій долі Дмитра Кременя» (с. 638-645). Обидві статті багато документовані конкретними фактами.

Ювілейна стаття – присвячена 60-річчю від дня народження закарпатського поета Петра Мідянки із Широкого Лугу на Тячівщині, де він живе і працює по сей день.

Розділ закінчується трьома вступними статтями до книг Ірини Гери «Ріллею життя», Аркадія Шимшинова: «Бар Зелений кракен» та Миколи Бурмека-Дюрі: «Циган і три срібні монети».

Монографія Наталії Ребрик «Невичерпальність духу» є не лише новим поглядом на 200-річний розвиток закарпатоукраїнської літератури, але й важливим внеском у загальноукраїнське літературознавство.

Микола МУШИНКА

Від Шевченка до Неборака

Ільницький М. М.: Читаючи, перечитуючи...Літературознавчі статті, портрети, роздуми. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 320 с.

Бібліографія наукових праць професора Львівського національного університету імені Івана Франка, доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України, видатного літературознавця і критика Миколи Ільницького поповнилася важливою книжковою позицією. Ця книжка добре віддзеркалює творчі зацікавлення та пасії автора з останніх років. Однак вона також переконливо свідчить про принципову й поступову позицію вченого, яка вже упродовж багатьох років проявляється в дослідженні української літератури – ретельному, неупередженому, уважному до кожної дрібниці, опертому на глибокому знанні предмета, але також різноманітних умов – європейського контексту, історичних обставин, національного колориту.

Назва книжки актуалізує провідну формулу, застосовану в підході до осмислюваного матеріалу. Це формула читання та перечитування. Якщо йдеться про читання, то Микола Ільницький виступає прихильником того специфічного методу філологічного (професійно заглибленого, утаємниченого в деталі) читання, яке в міжнародній практиці отримало назву *close reading* (з англ. – повільного, зосередженого читання). Свого часу такий тип читання взяла на озброєння повоєнна «нова критика», а його потребу було обґрунтовано в теоретичних працях, як-от: «Теорія літератури» Рене Веллека та Остіна Воррена (1949). Звісно, Микола Ільницький не є послідовником саме цієї школи; його методологічна орієнтація радше є ліберальною й відкритою. Проте прийоми вникливого прочитання художніх текстів автор книжки демонструє цілком майстерно – у цьому слід віддати йому належне як одному з найкращих українських літературознавців.

Друга частина вказаної вище формули – перечитування – вказує на потребу повертатися до текстів, які вже не раз були осмислені, а проте – силою свого естетичного впливу на свідомість читачів – апелюють до нових прочитань. Філологічне читання й перечитування художньої літератури – неодмінний складник професійного «занурення» літературознавця у творчий світ письменника. Воно, з одного боку, є спробою наближення до авторських інтенцій, а з іншого, виявляє інтенції вникливого читача, спраглого відкривання нових сенсів. Адже добра література тим і цікава, що призначена для вдумливого читання, для вишукування в його процесі нових асоціацій, значень, образних нюансів тощо. Сам акт перечитування того, що вже відоме, традиційне й навіть хрестоматійне, можна трактувати як виклик для дослідника літератури. Адже такий акт означає тест на високі професійні якості: не можна повторювати попередників, а слід шукати нового, відкривати нові значення там, де вже чимало сказано, де існує багата дослідницька традиція. Як-от в українському шевченкознавстві чи франкознавстві, представленому кількома поколіннями науковців, цілим багатством імен, тем, мотивів, творчих досягнень.

Отож, на вістрі читання й перечитування формується коло проблем, які Микола Ільницький ставить перед читачем у новій книжці. Вражає часовий вимір, означений змістом цієї праці: її автор однаково добре обізнаний і з класичною українською літературою (що доводять статті про творчість Тараса Шевченка та Івана Франка), і з творчим процесом 20-30-х років, і з повоєнною ситуацією радянського літературного стандарту, і з творчістю 1960-1980-х років (мабуть, найбільш близькою йому в поколіннєвому та світоглядному плані), і в сучасному письменстві незалежної Української Держави. Усі ці часові пласти цікаво переплітаються в рецензованій праці, засвідчуючи тим самим тяглість національної традиції, але й показуючи можливі розриви та втрати еволюційного розвитку.

Книжка «Читаючи, перечитуючи...» збудована з чотирьох частин, які творять зміст відповідних розділів. У першому з них – «Студії» – йдеться про класичні вершини, тобто обговорюється творчість Тараса Шевченка, Івана Франка (йому особлива увага, що зрозуміло з огляду на галицьку локацію автора) та Михайла Грушевського. Другий розділ поименований «Портрети» й уміщує нариси про літераторів та науковців першої половини ХХ ст., переважно маловідомих чи призабутих (тут якраз добре спрацює формула перечитування, яка дає змогу наблизити їхні постаті до сучасності, актуалізувати). Микола Ільницький пише про Степана Балаю, Павла Богацького, Михайла Мухина, Дмитра Загула,

Богдана-Ігоря Антонича, Ярослава Цурковського та інших. Їхній слід в українській культурі, як переконає автор, неперепутний, тому слід заново осягнути ці постаті – вже в контексті нашого ХХІ століття, з новими поглядами та світоглядними настановами, які притаманні сучасним українцям.

У третьому розділі книжки розглянуто творчість сучасників. Тут містяться нариси про Миколу Петренка, Володимира Затуливітра, Ірину Калинець, Романа Кудлика, Василя Герасим'юка, Ірину Вовк. Читаючи їхню непересічну лірику, Микола Ільницький спостерігає, як творяться індивідуальні образи світу кожного з авторів, як у цих образах віддзеркалюються картини дійсності, переживання та емоції драматичного періоду радянського поневолення та трудної боротьби за національну ідентичність. Тут уповні реалізується його перевірене амплуа – талановитого критика, зокрема критика сучасної поезії, «розшифровувача» її прихованих сенсів і «перекладача» їх на мову, зрозумілу для звичайного читача.

Микола Ільницький трактує поезію як пошук автором самого себе, але водночас – як проникливу задивленість у сьогодення, в рельєф свого часу, а також у час узагалі, тому що поет володіє унікальним умінням співвідносити актуальне з неперепутним і вічним. Як-от, у віршах Василя Герасим'юка, на прикладі яких пояснює всю широку амплітуду розуміння поезії – від конкретної асоціації до найширшого узагальнення. Автор книжки твердить у цьому зв'язку: «Розказана історія у поезії Василя Герасим'юка не залишається на рівні сюжетної колізії, навіть тоді, коли вона містить у собі драматизм балади. Автор спрямовує оповідь про конкретну подію у «горній» простір, де вона стає знаком універсального, позачасового. Ця риса поезії В. Герасим'юка надає їй метафізичного характеру, розмови з вічністю, з Богом. З іншого боку, тут відбувається зворотний процес: приземлюються, набувають часових і локальних ознак архетипні образи. Так, двадцятий вік постає у поета сивим дідом, що під кінець зустрічає своїх розгублених синів, але той, що «прийшов після блудного, «не сказав, звідкіль повернувся – з холодних чиїх отав»(с. 245).

А от четвертий розділ книжки формують відгуки на факти поточного літпроцесу, а саме наукові, популярні й мемуарні праці колег – Юрія Барабаша, Івана Дзюби, Ігоря Калинця, Михайла Шалати, Володимира Панченка та інших. Тут знову актуалізуємо образ першого прочитання, адже йдеться про недавно видані книжки, які ще не зазнали критичних оцінок, звідси й назва розділу – «Роздуми над книгою». Оцінки автора остільки характерні, що виявляють не просто рівень критичного осмислення праці колег, а й особисті рефлексії, адже йдеться про тих, кого добре знає (точніше сказати, знав, бо двох зі згаданих – професорів Михайла Шалати й Володимира Панченка – уже немає на цьому світі).

Прикметною рисою рецензованого видання є рівна, спокійна й розважлива оповідь, яка зраджує авторів стиль спілкування взагалі: професійний, але водночас відкритий, делікатний, толерантний до думки інших. Адже й у публічних дискусіях ця риса цілком виразно проявляється, і тут – в опублікованих рефлексіях із приводу літератури. У подібному тоні, як знаємо, написано й попередні праці цього вченого: чи то йдеться про новеліст з когорти «Молодої Музи» Михайла Яцкова, чи про галицьку літературу складного міжвоєнного періоду (вона, за М. Ільницьким виявилася «драмою без катарсису»), чи то про обдарованих сучасників – поетів, прозаїків, критиків, науковців.

Микола Ільницький також чутливий до кожної деталі: його рефлексії передбачають дуже докладне вивчення матеріалу, про який йдеться. На цій підставі

торується шлях до переконливої інтерпретації художніх текстів, до відновлення властивих історично-культурних контекстів, без яких важко збагнути мотивацію написання конкретних творів. Або також – до розгадки біографічних таємниць письменників, що незмінно інтригують дослідників. Вражає досконала обізнаність автора книжки з книжково-журнальними раритетами, скажімо, зі змістом публікацій журналів «Світ», «Українська хата», «Нова Україна» тощо. Так само ретельно автор вивчив архівні джерела, перш ніж писати про Івана Франка, Богдана-Ігоря Антонича, Ярослава Цурковського, Дмитра Загула та інших. Словом, кожна з тем, представлених у праці, ґрунтовно пропрацьована.

Не можна не завважити солідної ерудиції, яка характеризує статті й нариси Миколи Ільницького, причому стосується не тільки порушених ним конкретних тем, а й теоретичних та історико-літературних проблем, контексту сусідніх та споріднених літератур (наприклад, європейської «лисячої одіссеї» у версії Івана Франка, інтерпретації Тараса Шевченка в дусі теорії З. Фрейда та К. Г. Юнга, українського модернізму у версіях П. Богацького, Д. Загула, Б.-І. Антонича та ін.). Автор солідно розмислює над складними та теоретичними проблемами, подаючи цілий спектр думок інших науковців. А якщо йдеться про його власні оцінки, то вони зважені й об'єктивні, достатньою мірою аргументовані, зокрема через апеляцію до художніх та критичних текстів осмислюваної доби.

Книга «Читаючи, перечитуючи...» зайвий раз засвідчує постійні творчі акценти автора, пов'язані з його незрадливою увагою до поезії. Літературознавець і критик тут сходяться в одній іпостасі: Микола Ільницький залишається захопленим поцінувачем вітчизняної поезії, водночас – тонким і делікатним її інтерпретатором. При цьому він нерідко віддає голос власне поетам, цитуючи розлогі уступи відомих і невідомих віршів: від Тараса Шевченка та Івана Франка до Василя Герасим'юка й Віктора Неборака. Автор намагається не просто уважно вчитуватися в образні рядки віршів, він прагне висловити те, що об'єднує окремі твори й збірки у своєрідну цілість та що є властивим поетовим голосом у цьому розмаїтому світі.

Автор рецензованого видання, відомий літературознавець і критик, професор Франкового університету у Львові Микола Ільницький уже не вперше своїми студіями доводить, що є справжнім майстром у літературознавчій царині. Його нова книга – добротний компендіум наукових розвідок, написаних недавно й об'єднаних не лише авторством та стилем, а й своєрідною оптикою дослідження – розважливо-зваженою, та водночас відкритою, ненав'язливою й толерантною до іншого.

Нова книжка вдало доповнює попередні праці Миколи Ільницького. Її зміст, звичайно, вибірково охоплює літературний процес ХХ століття: у цьому плані автор сповна скористався власним правом розставити акценти, не претендуючи на повноту й завершеність оповіді про літературу. Пріоритети також розставлені не випадково: серед улюблених авторів цілком сподівано опинилися Шевченко, Франко, Антонич, в особливому фокусі – літературне життя галицького краю з центром у Львові, серед художніх жанрів – лірична поезія, до якої дослідник відчуває особливий пієтет. Микола Ільницький цілком сучасний у тому, що, уникаючи втертих схем та стереотипів, водночас проявляє цілком переконливе прагнення творити об'єктивне літературознавство, оперте на добротне знання фактажу та контекстів.

Ярослав ПОЛИЩУК
(chasopys-rich.com.ua)

КУБАНСЬКИЙ МАТЕРИК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

(Пісні українців Кубані. Запис текстів і мелодій, упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., прим., слов. та алф. покажч. Івана Ханти. – Ужгород, ТДВ «Патент», 2021. – 456 с.)

Історичні дані доносять до нас відомості про те, що перші переселенці з числа запорізьких козаків прибули на Тамань 25 серпня 1792 року, а вже 1793 року було закладено перший камінь на місці майбутнього Краснодару. Так у краї, який ще називають Малиновим Клином, завирувало українське життя: створювалися культурно-освітні осередки, з'являлися хутори, станиці, містечка й міста. У 30-х роках ХХ століття тут було 746 українських шкіл, 12 місцевих педтехнікумів, 2 педінститути, у яких готували учителів української мови та літератури. В різні часи у краї жили і працювали українські письменники Антін Головатий, Яків Кухаренко, Василь Мова (Лиманський), Василь Вареник, Микола Чайка, Яків Жарко, Іван Луценко, Ярослав Яр, Тиміш Іващенко, Кирило Тихий, Юрій Таран, Спиридон Добровольський, Віра Коржевська, Федір Прийма, Федір Чапала, Роман Чобітько, Василь Барка (Очерет), Олександр Волик, Дмитро Ніценко (Чуб, Нитченко), Омелян Розумієнко, Віктор Чумаченко та ін., діяла літературна група «Нова Кубань», яка видавала однойменний літературно-мистецький збірник, книги поезії, прози тощо. Широ-

ко побутувало мистецтво бандурного музикування. У краї та за його межами були добре відомі імена бандуристів К. Безщасного, В. Ємця, М. Теліги, М. Вереса, З. Діброви та багатьох інших (докладніше про це читай: Олексій Нирко. Кобзарство Криму та Кубані. – К., 2008). На жаль, розгул масового зросійщення усіх народів, які входили до Советського Союзу, творення так званої «нової исторической общности – советского народа», звели всі ті потуги нанівець і на сьогодні там немає жодної україномовної установи. Одначе, в повсякденному житті та побуті кубанських українців, хоч і як їх нівечили та забороняли, але все-таки збереглися рідна мова, українська пісня, питомо українська духовність загалом. Переконаливий приклад того – оцінюваний тут збірник «Пісні українців Кубані», який вийшов наприкінці 2021 року в ужгородському видавництві «ТДВ «Патент».

ко побутувало мистецтво бандурного музикування. У краї та за його межами були добре відомі імена бандуристів К. Безщасного, В. Ємця, М. Теліги, М. Вереса, З. Діброви та багатьох інших (докладніше про це читай: Олексій Нирко. Кобзарство Криму та Кубані. – К., 2008). На жаль, розгул масового зросійщення усіх народів, які входили до Советського Союзу, творення так званої «нової исторической общности – советского народа», звели всі ті потуги нанівець і на сьогодні там немає жодної україномовної установи. Одначе, в повсякденному житті та побуті кубанських українців, хоч і як їх нівечили та забороняли, але все-таки збереглися рідна мова, українська пісня, питомо українська духовність загалом. Переконаливий приклад того – оцінюваний тут збірник «Пісні українців Кубані», який вийшов наприкінці 2021 року в ужгородському видавництві «ТДВ «Патент».

Досвідчений збирач, дослідник і пропагандист уснопоетичної творчости українського народу І. Хланта має у своєму народознавчому доробку такі видання, як «Народні пісні українців Банату (Румунія)» (2009), «Пісня над Дунаєм. Народні пісні українців-русинів Сербії» (2014), він готує до виходу у світ збірник «Пісні українців Мараморощини (Румунія)». Отож, виданню збірника українських народних пісень Кубані передували сформовані фольклористом самотутні основоположні підстави такої роботи. Їх суть полягає в тому, що записи завжди проводились за обставин максимально наближених до повсякденного побутування, до того ж у єдності змісту та мелодії. Видання ж супроводжувалося докладними вступними статтями, в яких окреслювались історичні умови цього побутування, духовний світ та майстерність виконавців, у результаті чого вони поставали як естетично розвинуті особистости народного типу, що значно поглиблювало і доповнювало розуміння виконуваних ними творів. Та не лише цим визначалася цінність і значення виданих І. Хлантою збірників народної пісенности. Керуючись в їх упорядкуванні, насамперед, жанровим та ідейно-тематичним принципом, фольклорист, разом з тим, подає й чітку картину становлення та еволюції світогляду та духовного світу українського народу, що значно помножує значення його праць не лише для науки, а й для збереження питомо національного укладу життя наших сучасників, відтак і їх питомо національної позиції у відстоюванні наших загальнонаціональних психологічних, духовних, світоглядних, ідейних і т. д. цінностей, в утвердженні на їх підставах основ та принципів укладу цього життя.

Простежимо тепер, як ці принципи знайшли своє місце у підготовці та виданні «Пісень українців Кубані», їх змісті загалом. Найперше зауважимо, що вони стали своєрідним продовженням праць Я. Бігдая, О. Кошиця, В. Захарченка, Н. Супрун-Яремко, М. та С. Мишаничів, інших збирачів, видавців і дослідників української народнопоетичної творчости Малинового Клину. Жанровий принцип дозволив упорядникові вивести чіткий порядок формування і становлення національного духовного світу, свідомости та світогляду, носіїв української народнопоетичної творчости Кубані. Ідейно-тематичний підхід – їх зміст та його історико-соціальну обумовленість.

Записи І. Хланти в Коренівському та Канівському районах Краснодарського краю охоплюють усі жанрові різновиди народнопісенної лірики – від найдавніших колядок та щедрівок до сучасних пісень літературного походження. Завдяки цьому у збірнику відображено й еволюцію національної духовности та світогляду українського народу від первісних уявлень про людину і світ до морально-етичних, соціальних та історичних проблем кінця ХХ – поч. ХХІ століть. Скажімо, у колядці «Ой там за горою та за кам'яною», записаній 4 жовтня 1995 року в станиці Челбаська від М. Кулик та Є. Каприза, йдеться про трьох товаришів – «яснее сонечко», «ясний місяць» та «дрібен дощик», яким радуються старе й мале, звір у полі, чумак у дорозі, хазяїн у домі, жито й пшениця і всяка пашниця. Неважко вловити в цих образах стародавні уявлення наших пращурів про життєтворчу силу тих чи інших явищ природи, первісну гармонію людини й природи. А в щедрівці «Щедрик, щедрик, щедрівочка» (зап. від Л. Кухар в ст. Журавська), піснях «Ой учора ізвечора», (зап. від В. Смирєнка на х. Козаче-Мальований), «Ми не самі йдемо» та «Добрий вечір вам!» (зап. від В. Дорогової, В. Мацкевич, Є. Іяшкіної в ст. Стародерев'янківська), «Де коза ходить, там жито родить» (зап.

Від Л. Кухар в ст. Журавська) цей мотив трансформується в обрядодію, набуває ознак народного драматургічного дійства, що становить неабияку цінність для з'ясування джерел як народної драми, так і діалектики ліричного, епічного та драматичного начал у процесі побутування обрядових різновидів народнопісенної творчості, їх світоглядно-духовної та художньо-естетичної основи. Ліричний струмінь у них пронизує розгортання подій, а відтак і сюжету твору, які ґрунтуються на психологічно наснажених драматургічних його складових, набирають яскраво вираженого морально-етичного змісту, що й становить основу побуту українців, уявлення про який, як бачимо, зберегли у своїй пам'яті виконавці цих пісень.

Винятково важливої ваги для з'ясування діалектики еволюції народного світогляду та національної духовності українців, національного укладу життя козаків-переселенців на Кубань мають й інші жанрові різновиди в записах І. Хланти. Вони також засвідчують загальні спрямування в еволюції народного світогляду, тобто виокремлення людини з навколишнього середовища, що зумовило появу оціночного відношення людини до свого оточення, ріст морально-етичного начала. В наслідку таких змін з'являються балади, родинно-побутові, соціально-побутові, жартівливі, історичні пісні та інші жанрові різновиди народнопісенної лірики, в яких постають яскраві картини повсякденного життя українців, генетично пов'язані з обрядами, звичаями, традиціями, психологією, світоглядом та духовним світом, землею своїх предків.

Вражаючі свідчення виконавців пісень, від яких І. Хланта зробив записи, – найпереконливіше свідчення того. «Оскільки ми народилися українцями, і наше завдання в цьому світі просте: залишити після себе українське потомство. Для нас справжньою ідеєю є ідея збереження роду», – говорила йому М. Кулик із ст. Челбаська, яка мала всього 6 класів освіти. До того ж, вона говорила чистою українською літературною мовою і пильно стежила, щоб українські пісні не засмічували російські слова. «Наша прекрасна й неймовірно багата пісня вижила, бо величезна духовна сила й привабливість таїться в ній, тому кожен українець має чисту душу й світлий розум, захоплюється нею все життя. Українські народні пісні – це своєрідна міцна нитка, що зшиває, об'єднує українське суспільство в єдину потужну родину», – вторить за нею В. Дорогова зі ст. Стародерев'янківська (освіта – 4 класи). Від своїх тата і мами перейняв любов до України В. Смирненко з х. Козаче-Мальований. Тому його обіймає туга за українським козацтвом, коли козаки як вітер гуляли у полі, коли їхньої звитяги боялися люті татари, коли вони, вкривши себе славою, безстрашно і самовіддано боронили Україну. Відтак стає зрозумілим, чому такі пісні, як «Ой в суботу під неділю» (зап. від М. Кулик та Є. Каприза в ст. Челбаська), «Вже більше літ двісті», «Була Польща, була Польща, а тепер Росія» (зап. від Є. Каприза у ст. Челбаська), «Зажурились чорноморці» (зап. від О. Шаповал в ст. Новотитарівська) знайшли своє місце і міцно тримаються в репертуарі народних співаків-кубанців, а в збірникові вони виокремлені в окремий підрозділ епічних пісень під назвою «Історичні пісні». В них йдеться про те, як московська орда наступала на їх курені, виганяла з хати, розсипала шатра, «ружа забирала», брала срібло і золото, запроваджуючи на вільних козацьких землях кріпацтво, що викликало бажання й потребу «москалеві з плеч голову зняти».

Спадкоємність побуту кубанських козаків, їх моралі та етики, духовного

світу та світогляду загалом, нерозривний їх зв'язок з Батьківщиною своїх далеких і ближчих предків струменить і у веснянках, баладах, родинно-побутових, соціально-побутових піснях, піснях літературного походження. Грайливо-гумористичні настрої веснянок «Ішли дівки через двір», «Куди їдеш, Романе?», «А вже весна» (усі три зап. від М. Кулик та Є Каприза в ст. Челбаська) цілком природно гармонують з романтично напруженими мотивами вірності дівчини молодому козакові. У весільних же піснях маємо типові для української народної лірики образи зозулі («В неділю раненько», зап. від В. Горбачук в ст. Стародерев'янківська), зірваної і пущеної на воду квітки рожі як втілення долі («Ой зірву я з рожі квітку»), кіс – уособленням переходу дівчини у стан заміжньої жінки, її прощання з молодістю («Горіла сосна, палала», обидві зап. від О. Шаповал в ст. Новотитарівська) і т. д. Зміст, ідейно-тематичне спрямування, особливості поезики баладних, родинно- та соціально-побутових пісень ґрунтуються на підставах народних уявлень про сім'ю і шлюб, візрцях духовної досконалості української людини і пов'язані з осудом зради коханого своєї дівчини («Ой там на долині Василь сіно косить», зап. від В. Горбачук, В. Дорогової, В. Мацкович та Є. Іяшкіної в ст. Стародерев'янківська), чоловіка – жінки і дітей заради задоволення хтивих бажань своєї коханки («Невисоко сонце сходе», зап. від О. Шаповал в ст. Новотитарівська), утвердженням на противагу їм вірності, злагоди в сім'ї, родинного щастя («Ой там на горі, ой там на крутій», зап. від Л. Кухар в ст. Журавська). Повноцінно подано у збірнику й козацькі пісні, об'єднані в окремому підрозділові соціально-побутових пісень. Серед них, насамперед, такі пісні, як «Ой на горі вогонь горить», «Добрий вечір тобі, зелена діброво» (зап. від В. Симиренко в х. Козаче-Мальований), «Козака несуть» (зап. від Н. Браташової в м. Коренівськ), «По тім боці на Україні» (зап. від Т. Тарапини в ст. Журавська) тощо. Моральний потяг ліричного героя цих пісень до України, до українських ідейних та духовних цінностей – то самовизначення і самоствердження кубанських українців за постійної та цілеспрямованої деформації радянськими властями їх національної свідомості, нищення московсько-комуністичним фашистським режимом їх питомо національного укладу життя, спосіб протистояти йому, зберігаючи свою історичну пам'ять, питомо українські уявлення про націю як Великий Український Рід.

Прикметні у цьому плані і такі факти. У збірнику подано пісні «Ой на горі верба» (зап. від В. Дорогової в ст. Стародерев'янківська), «Українка я маленька» (зап. від О. Шаповал в ст. Новотитарівська), «Повіяв вітер степовий» (зап. від Л. Кухар в ст. Журавська), цілу низку пісень літературного походження на слова С. Климівського, І. Котляревського, М. Петренка, Т. Шевченка, С. Руданського, Л. Глібова, Ю. Федьковича, М. Старицького, М. Кропивницького, В. Самійленка, Б. Лепкого, В. Симоненка, М. Ткача та інших авторів. Вони також є свідченням отого внутрішнього потягу українців Кубані, як і українців на теренах інших держав Європи, Америки, Азії та Австралії, до України, розуміння ними української нації як Великого Українського Роду, а України – як своєї Батьківщини. Скажімо, пісня «Ой на горі верба» не лише своїм змістом, а й окремими поетичними зворотами та формулами перегукується із записаною І. Хлантою від учасників хору с. Дюрдьово в Сербії піснею «На полю верба», а пісня «Українка я маленька» є скороченим варіантом однієї з пісень про Карпатську Україну, записаної ним від Ю. Кершинської-Грекової в смт. Буштино Тячівського району на За-

карпатті. Пісні ж літературного походження в репертуарі українців Кубані також поширені у всьому світі. В чому секрет такої популярності українських народних пісень? Ключ до відповіді на це запитання дала В. Дорогова, про що йшлося вище. Але й для дослідників даної проблеми записи І. Хланти відкривають широкі можливості для нових ґрунтовних наукових студій. До того ж, в одному зі своїх інтерв'ю упорядник збірника зауважив, що кубанські українці надзвичайно співучі, їх пісню можна почути у полі, на вулиці станиці чи то хутора, у вагоні потягу, співають вони на 2-3 голоси і т. д. Серед них, як ніде, побутує звичай обходу і колективного вітання піснями своїх одностаничників та хуторян, що, у свою чергу, прилучає до них навіть сторонніх людей, особливо дітей та молодь і творить питомо національні обставини повсякденного життя і побуту краян.

Разом з тим, вони, ці записи і свідчення, виносять на порядок денний гостру та невідкладну потребу видання науково підготовленого корпусу «Українські народні пісні (а ще ширше – народнопоетична творчість) українського розсіяння у світі», чим, у першу чергу, мав би зайнятися Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (директор Г. Скрипник).

Цілоком зрозуміло, що обсяг та фінансові проблеми не дали І. Хланти можливості опублікувати усі, записані ним на Кубані пісні. Та все ж таки такі з них, як «Козацькому роду нема переводу» (зап. від В. Дорогової та її подруг в ст. Стародерев'янківська), «Боронив я свою Україну» (зап. від В. Симиренка на х. Козаче-Мальований), «Яке було в людей добро» (зап. в ст. Новотитарівська), та деякі інші варто було б подати у збірнику, адже в них досить глибоко передано ті стани української душі, які не лише надихають, підносять, формують спосіб думання і настанови до світу, в якому живуть їх ліричні герої та самі виконавці, а й гартують волю до протистояння цілеспрямовано організованим московською владою згубним, ворожим обставинам, вказують на спадкоємність такого способу думання, цих станів душі українців Кубані та настанов до обставин їх повсякденного життя.

Деяких уточнень потребують і окремі думки, висловлені у передмові «Українські пісні на просторах Кубані». Її автор дещо категорично говорить про помилкові твердження одного із збирачів, дослідників та популяризаторів української пісні на Кубані, керівника Кубанського козачого хору В. Захарченка та М. Бодняря про те, що козацтво Кубані нібито в 20-30-х роках минулого століття само відмовилося від нібито «невдалої» українізації, а для відтворення віршових текстів українських пісень В. Захарченко використовував російську орфографію. Те, що ці факти справді мали місце в кубанському українознавстві, не викликає сумнівів та заперечень. Однак їх потрібно осмислювати і розуміти в контексті того часу, взаємозв'язках з нещадними процесами зросійщення місцевого українського населення, нищення будь-яких виявів української національної свідомості, культури та побуту. За таких обставин, на протигагу шовіністичній політиці Москви, українські патріоти краю йшли на певні хитрощі, шукали бодай найменші можливості заявити, що побутування української народної пісенності та культури загалом на Кубані є dokonаним фактом і задля цього вдавалися до подібних способів їх пропаганди та утвердження. Деяких уточнень потребує й інформація про Я. Бігдая, також подана у передмові.

«Пісні українців Кубані» – то не лише своєрідний материк української ду-

ховности Малинового Клину, а і його оберіг. Оберіг, який витримав найжорстокіші випробування за обставин російського царизму та советсько-комуністичного деспотизму, спрямованих на зросійщення, а потім і повне знищення національної свідомости, козацького укладу повсякденного життя цієї гілки українського народу. То також взірець національного самоозначення самовизначення та самоствердження за тих жорстоких, антилюдяних обставин, виклик ненаситній у своїй жадобі нищення того, що не є російським, Москві, взірець, який маємо цінувати й наслідувати в нині суцїх і майбутніх поколіннях українців. Саме цим, разом з іншими такого роду виданнями, про які йшлося вище, визначається непересічне значення цієї праці І. Хланти як збирача, видавця, популяризатора і дослідника української усної народно-поетичної творчости нашого народу.

Олексій ВЕРТІЙ

На фонд журналу «Дукля»

Шановні читачі! Якщо Вам не байдужа дальша доля журналу «Дукля», просимо Вас підтримати її своїми пожертвами, які слід надсилати на рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK46 0200 0000 0000 2843 4572

На фонд журналу «Дукля» пожертвував:

Тарас Козей (Меджилабірці) – 100 євро.

На обкладинці журналу твори художника

Степана Гапака (1921-1997)

На першій сторінці обкладинки: «**Зима у місті**», олія, 1951; на другій сторінці обкладинки: «**Хата в Остурні**», олія, 1990; на четвертій сторінці обкладинки: «**Зустріч на селі**», олія, 1983 р.

MRIJA s.r.o.

– projektovanie dopravných stavieb

MRIJA s.r.o.

080 01 PREŠOV

Raymanova 2766/9

TEL : 051 / 77 549 15

MOBIL : 0915 920 437

TEL : 051/7560 349

FAX : 051/7560 379

e-mail : mrijajackanin@yahoo.com 051/7733 552

Vážení zákazníci

Spoločnosť MRIJA s.r.o. Vám ponúka spoluprácu v oblasti projektovej prípravy a realizácie dopravných stavieb. Poskytuje služby v oblasti projektovej činnosti, konzultácii a výkonu stavebného dozoru.

Aktivity firmy :

1. Statické posúdenie a výpočet zaťažiteľnosti mostov.
2. Projektovanie železobetónových a predpätých mostov a lávok.
3. Projektovanie ocelových mostov a lávok.
4. Projektovanie drevených mostov a lávok.
5. Projektovanie opráv a rekonštrukcii mostov.
6. Projektovanie ciest, chodníkov, parkovísk a spevnených plôch .
7. Konzultácie v oblasti zakladania, výstavby a rekonštrukcii mostov.
8. Výkon stavebného dozoru.

Шановні замовники!

ТОВ МРІЯ пропонує Вам співпрацю у сфері проектної підготовки та реалізації транспортних будівель. Вона надає послуги у сфері проектування, консультацій та будівельного нагляду.

Фірма займається:

1. Аналізом статичної тривкості та підрахунком навантажених мостів.
2. Проектуванням залізобетонних та попередньо напружених мостів і кладок.
3. Проектуванням сталевих мостів і кладок.
4. Проектуванням дерев'яних мостів і кладок.
5. Проектування ремонту та реконструкції мостів.
6. Проектування доріг, хідників, паркінгів та зміцнених площадок.
7. Консультаціями у зв'язку із закладанням, побудовою та реконструкцією мостів.
8. Виконанням будівельного нагляду.

Ціна 0,66 €

Індекс EV 5881/20

ISSN 0419-8131

